

7597
Dr. E. SCHWARZFELD

DIN ISTORIA EVREILOR

ÎMPOPULAREA, REÎMPOPULAREA
ȘI ÎNTEMEIAREA TÎRGURILOR ȘI A
= TÎRGUȘOARELOR ÎN MOLDOVA =

BUCUREȘTI

—
Editura Uniunii Evreilor

— Pământenii —

1914

Dr. E. SCHWARZFELD

DIN ISTORIA EVREILOR

ÎMPOPULAREA, REÎMPOPULAREA
ȘI ÎNTEMEIAREA TÎRGURILOR ȘI A
= TÎRGUȘOARELOR ÎN MOLDOVA =

BUCUREȘTI

—
Editura Uniunii Evreilor
Pământenî

1914

Tipografia „România“, Strada Academiei No. 41

E curios chipul cum legendele își croiesc drumul prin mulțime și cum unii tind a le preface, cu încetul, în curgerea vremei, în adevăruri istorice, când nu sînt în realitate decât o negare a adevărului. Una din aceste legende este aceia privitoare la năvălirea evreilor în Principatele române și în particular în Moldova. Mai dăunăzi încă, un scriitor, cu pretenție de istoric, mănuiind date statistice mai vechi, ticluite după plac, pretindea că evreii au năvălit în Moldova peste voia țării, cu toate măsurile luate de Domni și autorități spre a le pune o stavilă.

Nimic mai falș, nimic mai contrar adevărului istoric. Falșitatea va ieși și mai isbitoare la lumină în zioa când documentele privitoare la imigrarea evreilor în Moldova, la împopularea, reîmpopularea și întemeierea târgurilor și tîrgușoarelor vor fi cunoscute în număr mai mare și când se vor putea studia urmările binefăcătoare ale acestor imigrări, și avantajele ce au adus țării prin întemeierea și împopularea acestor târguri.

Țările române n'au fost nici odată în de ajuns populate. Nevoia de a înmulți numărul locuito-

rilor s'a simțit de la întemeierea lor. S'ar putea afirma că din zioa descălecărei lor până la a doua jumătate a veacului al XIX-lea, autoritățile și particularii, în special proprietarii de moșii puneau toate în joc spre a atrage, pe domeniile lor, o populație cât se poate mai numărăoasă. Pe lângă că cele două țări erau, la început, mai de tot pustie, invaziile Tatarilor, Polonejilor, Ungurilor, Turcilor și ale Cazacilor, le pustiiră rînd pe rînd și siliră pe locuitorii să ia drumul bejeniei. Când năvălirile străine se făcură mai rare, rămaseră elementele naturei, cari devastară sate și ogoare, târguri și târgușoare, apoi veniau lăcustele, cari duceau foametea pe aripile lor, cîuma, care secera oamenii cu nemiluita și-i făcea să'și iee lumea în cap.

În fine, când și hoardele străine și elementele naturei dădeaŭ lumii răgaz, învoind chiar belșugului să se reverse peste celo două țări sau a unuia din ele, se abătea cîuma morală, Vodă cu sateliții lui, cu boierii și cu dregătorii hrăpăreți, cari storceaŭ locuitorilor măduva din oase, rupeau șapte piei de la acelaș contribuabil sau de la acelaș dobitoc și ridicau până și cenușa din vatră. Și atunci oamenii își luaŭ lumea în cap, se deșterau pe întrecute, trecând hotarul pe un pămînt unde natura și dregătorii se arătau, până la un punct, mai îndurători.

Deșterările și bejeniele aducănd un gol și mai mare în țară pustie, moșiile își perdeau din va-

loare din lipsă de brațe, iar Domnul își vedea scăzând veniturile din lipsă de dajnici. Proprietarii de moșii, boierii și mănăstirile, se gândiau dar la chipul cum să readucă pe fugari săi să împopuleze siliștele pustii, și atunci se întemeiară sloboziile. Anume, ei obțineau un hrisov Domnesc, care le învoia de a'și aduce săi readuce oameni de peste hotar, și acești oameni erau scutiți de dări pe un timp mai mult săi mai puțin îndelungat.

Hrisoave, care incuviințează întemeierea de slobozii ne întâmpină încă din veacul al XV-lea și le găsim tot mai număroase în secolele următoare, al XVI-lea, al XVII-lea și al XVIII-lea. Ele sînt date boierilor, mănăstirilor, mitropoliților și episcopilor pentru împoporarea pămînturilor ce le stăpănesc. Condiția principală era ca oamenii ce-î așează pe aceste pămînturi, să nu fie luați dintre locuitorii scriși în tablele Visteriei, adică să nu fie dajnici din țară, ci mai vartos străini, oameni de peste hotar, de orice lege, de orice limbă și de orice credință. Cei chemați spre a împopula săi reîmpopula satele, puteau fi, prin urmare, nu numai oameni de nație străină, ci încă de orice religie: creștini ortodocși, catolici, protestanți, luterani, calvini, evrei și păgăni. Nu se căuta la limba și la credința omului, ci la hărnicia lui. Și nu era vorbă numai a se atrage plugari, ci încă supraveghiători, meșteșugari, slugi, cari luară mai tărzeu numele de scutelnici, po-

slușnică și breslași, și cari erau exclusiv în serviciul boierilor și al mănăstirilor ¹⁾).

Firește, evreii, cari veniră să se așeze în sate și să le împopuleze, erau mărginiți la număr. Ei nu erau agricultori, și dacă se ocupară, mai târziu, cu arendarea moșiilor, nu ei însuși le cultivară; dar deveniră cărciumari, luară orânzile sătești, cari fură chiar desemnate mai apoi cu numele de «orânde jidovești», împosesuiau morile, vadurile, podurile peste apă, cazanurile de fabricat rachiū și velnițele, precum și diversele ocupuri cari țineau de proprietate, și de care lumea avea nevoie, ca și de plugari și de salahori. Evreii erau asemenea meșteșugari, de cari moșierii, proprietarii, aveau mare nevoie. În fine, tot ei luaū în posesie iazurile cu pește și aduceau numeroase servicii, ce nu le puteau face populația creștină, mai practicând și puținul negoț, de bună seamă primitiv, de care satele aveau nevoie.

Un rol și mai important îl jucară evreii în împopularea și reîmpopularea orașelor, ba chiar în întemeierea târgurilor și ale târgușoarelor.

Ca și pentru sate, Domniū dădeaū hrisoave pentru a atrage populația în orașe și în orașele vechi, și

---

¹⁾ Asupra Sloboziilor vezi: V. A. Urechiiă, *Notițe despre Slobozii* în *Analele Academiei Române*, IX, și Radu Rosetti, *Pământul, Sătenii și Stăpânii în Moldova*, I, p. 292—96.

pentru întemeierea de centre noue. Este foarte regretabil că s'a publicat, până acum, așa de puține date asupra târgurilor și târgușoarelor din România. Te priinde mirarea că nici Academia Română, nici guvernul, nici primăriile nu au găsit de cuviință a le da la lumina zilei și a fixa originea și trecutul lor. Dar ce face întristează și mai mult pe istoric e că «Societatea geografică» din București, care a luat inițiativa și a dus la capăt întocmirea Dicționarelor geografice ale județelor, nu și-a dat osteneala de a controla cele scrise de autorii dicționarilor asupra orașelor, nici a face apel la cei în drept, spre a stabili, acolo unde era cu putință, data întemeierii târgului și condițiile în care fusese întemeiat, împopulat și re-împopulat. Ba, constatăi faptul anormal că nu se indică măcar data înființării târgușoarelor, care datează de la o epocă relativ foarte scurtă. Astfel vom căuta în zadar anul fondării unor târgușoare ca Băcești, Băra, Buhuși, Bujor (Golășei), Codăiești, Dămieniști, Domnești, Drăgușeni, Foltești, Hocenți, Murgeni, Parincea, Plopana, Poieni, Puțeni. Și cu toate aceste autorii Dicționarelor geografice ar fi găsit, spre pildă, în Uricar, obârșia orașelului Drăgușeni, iar pentru altele și-ar fi putut procura, cu atât mai ușor, știrile de la proprietarii târgușoarelor, cu cât întemeierea lor nu se urcă mai sus ca 50 sau 60 de ani de la data în care dinșii și-au întocmit scrierile lor.

Cu toate aceste, siliți sîntem a recurge la a-

ceste Dicționare geografice, acolo unde nu avem alte izvoare la dispoziție. Pe aceste izvoare, pe puținele documente publicate până acum, precum și pe un număr de acte inedite, a căror copii le posed, mă voiu baza spre a întocmi lucrarea de față.

Pentru a umplea unele lacune și a lumina izvoarele în mod critic, m'am folosit de asemenea de tablourile statistice publicate în *La Roumanie et les Juifs de Verax*, o carte de ură, scrisă cu multă răutate și rea credință. Trebuie să fie dar bine înțeles că dacă recurg la aceste statistici, ce mi par alese pe sprinceană, resping în același timp ca false și neîntemeiate toate comentariile, calculele, deducerile și concluziile ce le trage autorul. Zisele statistici nu sînt decît o catagrafie a contribuabililor și nici de cum a populației, cum insinuiază autorul. Ele nu pot fi și nici nu sînt «conștiincios făcute» (p. 13), mai puțin încă «foarte bine făcute» (p. 24), nici «executate cu o foarte mare îngrijire, supuse unui control minuțios și verificate în mod foarte scrupulos» (p. 28), ci neexacte, pline de lacune, falsificate, în mare parte, de organele locale, fie cu intenție, fie din nepricepere, din neputință sau din lipsă de scrupul. Dealtfel, cum spune, în 1849, un cunoscător profund al Moldovei și al oamenilor ei politici, de acord întru aceasta cu toți scriitorii din acea epocă: «catagrafia nu s'a făcut niciodată mai mult peste

marginile prescrise de trebuințele fiscului»¹⁾. Iar în altă parte: «nedeplinitatea lucrurilor catagrafice, încurajază întrebuițarea osebitelor mijloace de a scăpa de înscriere»²⁾. Mai mult, într'o scriere ulterioară, publicată în Analele Academiei Române, Memoriile secției istorice, vol. XXXII, acelaș autor, Radu Rosetti, a stigmatizat, fie și indirect, cele scrise de el, cu privire la statistica inițială din 1803, sub pseudonimul Verax³⁾. Dacă însă m'am servit de statisticile în chestie, cu toată imperfecția și puțina crezare ce le putem da ca material statistic, e că sînt documente oficiale, de o autenticitate necontestată, cu cât cifra reală a populației evreești, din epocile respective, nu mă preocupă în lucrarea de față. Nu mă slujesc de ele decât spre a constata prezența evreilor în vreo localitate la cutare sau cutare dată, sau și spre a învedera că, la un moment dat, cifra dajnicilor evrei sau creștinii era de un minimum înscris în statistica anului respectiv.

---

¹⁾ Prințul Neculaï Suțu, *Notiții statistice asupra Moldavei*, Iași 1852, p. 54.

²⁾ N. Suțu, *Notiții statistice asupra Moldavei*, p. 56, nota.

³⁾ V. articolul meu *Radu Rosetti contra Verax* în *Egalitatea*, XXII, No. 9 și 10 din 4 și 11 Martie 1911.

I.

Documentele privitoare la înființarea de târguri noue, nu se urcă, după cele publicate până acum, decât la 1780. Ceva mai vechi este un hrisov de împopulare, care datează de la 1763. Cu toate acestea, știm că hrisoavele pentru împopularea și reîmpopularea târgurilor sînt tot așa de vechi ca cele privitoare la împopularea satelor. Condiția de căpitenie era ca omul nou venit să fie străin, de peste hotar : «streini dintr'alte părți loc» sau pribegiți din țară de multă vreme «și cei ce au fost de țara aciasta și s'au înstrăinat de pământul lor», scopul fiind de a spori numărul locuitorilor și a birnicilor «spre adăogere țării»¹⁾. Acești imigranți aveau îndoitul privilegiu de a putea ocupa gratuit locurile vi-rane, cu condiție de a clădi binale pe ele, și de a fi scutiți de bir pe o vreme hotărîtă. Mai mult încă, spre a adimeni și a reține în loc pe imigranți, se statornici, în favoarea lor, rupta, prin care fixa cifra birului ce aveau să plătească pe an,

---

¹⁾ N. Iorga, *Studii și Documente*, V, p. 105, nota 2. hrisov din 2 April 1742.

fără a mai răspunde, decât rar, număroasele năpăști ce se aruncau asupra pământenilor. Apoi, acești străini, deveniți proprietari și târgoveți, aveau un drept de servitute pe moșiile ce încunjurau orașele, prin aceia că puteau face fân și a'și paște vitele ce le aparțineau, a lua gratuit lemne din pădure și a face arături în țarine.

Cele expuse mai sus se găsesc confirmate într'un document oficial al Divanului Moldovei. General Maiorul Enzenberg, care administra Bucovina puțin după rășuirea ei, nedumerit asupra unor chestii juridice, se adresă Prințului Moruzi cu rugămintea de a-i da deslușiri asupra întrebărilor ce i le alătură. Vodă Moruzi predete chestionarul Divanului, spre a da întrebărilor deslegarea cuvenită, și acesta se grăbi să răspundă la 19 Fevruarie 1782. Întrebarea a 17-a se raporta la locurile deșerte din orașe. Guvernorul Bucovinei ținea să știe dacă târgoveții aveau dreptul să le vândă altora, fără a cere voie de la stăpânul țării, și fără de a lega pe cel ce i-au dat locul de a plăti Domnului pentru el. Dinsul mai voia să afle dacă boierii sînt scutiți de dări și în orașe și dacă țărani deveniți târgoveți au de plătit dări sau nu ?

La această întrebare Divanul răspunde : «Din locurile cele deșerte a târgurilor, pe care să nu fi avut casa sa mai înainte, pe acel loc nu poate să'l dea sau să'l vîndă altuia, neavînd țaria sa, fiind loc domnesc ; iar care va fi avut mai ina-

inte casa sa pe acel loc, saŭ ŝi acum de va avea, poate sa'l vândă saŭ sa'l dea cui va vrea, măcar de nu va avea nici carte domnească pe acel loc, fiindcă din întâmplările turburărilor, de multe ori pustiindu-se ¹⁾ târgurile, ŝi luminații Domni vrând ca să sa locuiască târgurile iarăș la loc, aŭ dat cărți deschise de obștie cu hotărâre, că ori cine va veni să locuiască la târguri, să fie volnici a'și face case ŝi dugheni, ŝi locul să rămăie a lui de istov ; ŝi după puterea acelor luminate cărți, ce s'au dat de obștie, aŭ rămas locul al lor ŝi rămân ŝi vânzările de la unul la altul iarăș temeınice ŝi stătătoare, ŝi atât vânzătorul cât ŝi cumpărătorul nu rămân îndatoriți cu vre o dare stăpănului țării pentru loc ; iar la cheltue-lile târgurilor, care vor fi prin știrea rânduitului dregătoriu aŭ să răspundă numai târgoveții birnici țărani» ²⁾.

Cel mai vechiŭ document, ce'l cunoaștem în Moldova, prin care evreii sînt poftiți în țară, datează de la 1612. În unul din dosarele arhivelor din Lemberg se află o proclamație ce o trimese, Ștefan Tomșa Vodă, în zisul an, la toți neguțitorii din Lemberg, fără oșebire, poloneji, rusniaci, armeni ŝi evrei, în care îi pofti să vie în

---

¹⁾ În text e tipărit părtinindu-se, invederat o greșală de cetire saŭ de tipar.

²⁾ T. Codrescu, *Uricarul*, XI, p. 262-63.

țara lui, spre a'și face nesupărat negoțul. Spre a adimeni pe neguțătorii evrei, Vodă se opinti să scuze, în zisa proclamație, izgonirea evreilor, sevărșită de predecesorul său Petru Șchiopul, arătând motivele politice ce au provocat-o ¹⁾).

Interesant din acelaș punct de vedere este și proclamația, datată din Iași, 15 Aprilie 1658, pe care Gheorghie Ghica o adresă «tuturora în deobște și fiecăruia în parte, cui se cade a ști, și mai vartos neguțătorilor, cetățenilor staturilor Cu-roanei (poloneze), precum și străinilor care șed, cu deosebite mărfuri, la Lemberg, Iaslovice și alte târguri și târgușoare». După ce Vodă recomandă serviciile sale, supuse și prietenești, de vecin, dă în știre: «că în Staturile mele drumurile sînt deschise și că stăpănește o pace adăncă și că prin urmare Domniilor voastre, puteți să veniți în toată siguranța, și fără teamă de violență sau tulburare, cu mărfurile voastre, în Staturile mele și să vă îndeletniciți cu negoțul, după cum ați făcut-o din timpurile cele mai vechi. Doresc și

---

¹⁾ Dr. J. Caro, *Geschichte der Juden in Lemberg*, Krakau 1894, p. 45. — E straniu de constatat că proclamația lui Ștefan Tomșa — Caro tipărește din greșală Petru — se află în aceiaș fasciculă : 517, în care Hașdeu găsisese ordinul de izgonire, publicat în *Arhiva Istorică* I, 1, p. 174, dar pe care se păzi să o pomeniască și să o reproducă. Aceasta dovedește buna credința cu care acest istoric proceda în cercetările sale istorice, chipul cum își alegea documentele și încrederea ce putem da afirmațiilor lui.

asigur că atât la sosire, cât și la plecare, negustorii nu vor suferi nici o strămbătate, căci, Staturile mele se întemeiază pe lege și dreptate, pe care mă leg să le încuviințez fiecăruia. Drept care, pentru o mai bună chezășie, am iscălit, cu însăși mâna mea, hrisovul de față, și am pus și pecetea»¹⁾).

E probabil că evreii din Lemberg n'aŭ putut trage folos din invitația lui Vodă. Ei reînnoiseră, în 1654, pactul cu Sfatul Orășenesc, prin care se legară de a nu mai călători spre Moldova, nici a'și trimete într'acolo pe reprezentanții lor²⁾); dar e mai mult ca sigur că evreii din alte târguri și târgușoare se folosiră de prilej spre a imigra în Moldova, cu cât răscoala abia de curând potolită a Cazacilor le va fi lăsat o frică cumplită în oase. Că scopul hrisovului nu era numai de a pofti lumea în țară, pentru o petrecere vremelnică, în vederea negoțului, reese din aceia că apelul nu se adresează numai negustorilor, ci tuturor locuitorilor și străinilor în genere.

Un hrisov de împopulare fu dat, desigur, în ultimul deceniū al veacului al XVII-lea, saŭ în cei dintâi ani ai veacului al XVIII-lea, în folosul *tărgului Sucevei*. Acest târg Domnesc, vechia

---

¹⁾ Hurmuzaki. Bogdan, *Documente*, Suplimentul II³ p. 72.

²⁾ Dr. J. Caro, *Geschichte der Juden in Lemberg*, p. 67.

capitală a Moldovei, distrus de lehi, în 1674, fu ocupat din nou de Ioan Sobiețchi în 1691 și nu fu restituit Moldovei decât în 1699, după încheierea păcei dela Carloviț. Orașul era pustit și ruinat cu desevărsire. Și întru cât Antioh Cantemir făcu cărți de slobozii, se poate admite că dădu asemenea un hrisov de împopulare pentru Suceava. Intr'adevăr, într'un hrisov din 1761 cetim că «fiind târgul acesta mai înainte multă sumă de ani pustiu și fără de lăcuință omeniască, numai jăriștile, de la o vreme încoace, cu mila fericiților întru pomenirea trecuțelor Domni, ce au fost după vremi, au început a sa aduna câte un om, doi; și cine unde s'au părut, au început aș face casă de lăcuință, cari cu mila Domniască cuprinzându-să din vremi în vremi și din ză în ză au mers spre sporirea și adaugirea. Și, întru acè adunari ce s'au făcut, fiind o samă și de altă niamuri, cari trăgè a să chivernisi cu ale târgului orândueli, s'au îndemnat aș face dugheni de târgu, pentru alișverișul, nu la locul ci au fost târgul, când au fost Suciava în starea ei, ce mai sus».

Că evreii făceau parte din aceste neamuri, ocrotite prin mila Domniască, reese din acelaș hrisov de la 1761, unde ei figurează ca târgoveți, în frunte cu starostele lor, alătura cu moldovenii și cu armenii ¹⁾.

---

¹⁾ N. Iorga, *Documentele familiei Callimachi*, I. p. 444-45.

Prin ultimul deceniū al veacului al XVII-lea se dădu asemenea un hrisov pentru întemeierea unui târg nou: *Onițcanii*, pe care N. Iorga îl consideră ca atare la începutul veacului al XVIII-lea ¹⁾. Originele lui nu ne sînt încă cunoscute. Totuș se poate admite cu siguranță că evreii aū luat o parte îportantă, de nu și precumpănitoare la înființarea lui, deoarece îi găsim acolo în număr destul de mare la sfârșitul întăiului pătrar al secolului al XVIII-lea. Aceasta rezultă implicit din spusele Cronicarului anonim, care, povestind năpasta sângelui din 1726, sub Mihaï Racoviță, vorbește de evrei ca de un grup îportant, afirmănd că aū fost arestați «cei mai de frunte jidovi cu muierile lor» ²⁾.

Rolul precumpănitor, jucat de evrei în popularea și prosperarea tîrgului Onițcani, se vede și de pe aceia că dinșii părăsindu'l — de bună seamă în urma mizeriilor îndurate — tîrgul se sparse și căzu la rangul de sat. El figurează ca atare, sub numele de Oneșcani, pe harta Moldovii întocmită prin al treilea pătrar al veacului al XVIII-lea ³⁾.

Cu mult mai explicit este rolul evreilor în

---

¹⁾ N. Iorga, *Basarabia Noastră*, București 1912, p. 76.

²⁾ M. Kogălniceanu, *Cronicele Romăniei sau Letopisișele Moldaviei și Valahiei*, ed. 2-a, III, p. 142.

³⁾ Conform hartei anexată, la vol. I al lui Sulzer, *Geschichte des Transalpinischen Daciens*.

împopularea târgului *Herța*, în întâiul pătrar al veacului al XVIII-lea. Mihaï Racoviță dăduse Herța ca zestre logofătului Gheorghe Ghica, nu știm anume în care an. Logofătul Ghica încheiă o convenție cu mai mulți evrei, pe cari îi chemă de bună seamă din Polonia, pentru împopularea acestui târg, fixând «pentru darea veniturilor moșiei câte și care aŭ a da» ¹⁾.

Cel dintăi hrisov de reîmpopulare, ce'l cunoaștem, este acela din 3 Iulie 1763, pe care Grigore Ioan Calimah Voevod îl dădu pentru «*Tărgul Frumos*, ce este la Ținutul Cărligăturii, care acest târg este din cele vechi orașe, unde și scaunul Domnesc aŭ stăzut și din vreme în vreme mergând spre scădere și împuținare de oameni, aŭ rămas de se află acum la proastă stare». Această stare proastă ar proveni, ne zice Domnul, din faptul că «s'au dat danie acest târg la schitul ce să află în codrul Eșului, supărând călugării pe cei ce lăcuesc cu bezmen, câte doi lei de casă». În urma cercetărilor făcute, Domnul găsește că cererea călugărilor este abuzivă, și hotărăște că locuitorii nu trebuie să fie supărați cu acest bezmen «fiindcă vatra târgului nu este dată..... iar pentru cele ce vor lucra pe moșie, afară din vatra târgului, să dea dejma obicinuită», apoi Vodă adaugă :

«Și vrând Domnia Mè a aduce pe acest târg

---

¹⁾ N. Iorga, *Documentele familiei Callimachi*. I, p. 498.

iarăş spre întemeiere, cu înmulţirea oamenilor, iată prin acest hrisov a Domniei Mele făgăduim *tuturor celor ce vor vrea din părţi străine* să vie să se aşeze în Târgul Frumos, *care vor fi oameni străini*, din zioa ce vor veni, le dăm vreme de odihnă, şeasă luni, nimeruia nemica să nu deae, ca să'ş poată face cele de trebuinţă aşezării lor; cum şi după împlinirea sorocului di odihnă, iarăş pe uşor să va aşeza birul lor de cătră isprav: Ținutului, fiind şi de bezmenul ce'i supăra călugării de la schit apăraţi şi numai dijma din cele ce vor face afară din vatra târgului vor da pe obiceiū; iar pe casă nu să vor supăra cu nemica. Decī după mila ce am arătat Domnie Mè oameni străini, dintr'acele părţi de loc, cât de mulţi de vor veni şi să vor aşeza acolo la acest târg, să fie bine încredinţaţi că făgăduinţa Domniei mele, ce va arăta prin hrisovul acesta, va fi păzită şi nestrămutată. *Numai oameni birnici de ai țării să nu îndrăzniască a merge cu nume de străini*; că, aflându-să, nu numai că să vor da de grumaz înapoi, să vor pedepsi ca nişte spărgători de sate, cum şi târgoveţii de mare pedeapsă vor fi de vor primi lăcuiitori al țării într'acest târg» ¹⁾.

Cumcă cei însărcinaţi cu punerea în lucrare a hrisovului pofteauă anume pe evrei ca să vie în număr cât mai mare, nu încape nici o îndoială; ei,

---

¹⁾ N. Iorga, *Documentele familiei Callimachi*, I, p. 458-60.

mai ales aduceaŭ negoŭul ŝi contribuiaŭ la înflorirea târgurilor. Aceasta nu reese numai din documentele ulterioare privitoare la Tg.-Frumos, ci încă dintr'o mărturie contimpurană, a lui Sulzer, care, cu spîritul seŭ sarcastic, ne spune că ar fi o greșală de a se presupune că târgul ar reprezenta un ce frumos, cum îl arată numele, ci e mai vărtos un cuib sărăcăcios, unde locuesc o sumedenie de evrei¹⁾.

Dorința de a atrage pe evrei din țările străine se manifestă prin favorurile ŝi scutiurile ce se încuviințară atât indivizilor cât ŝi obștiilor, fără a mai vorbi de ruptoarea ce se făcea cu comunitățile pentru plata birului. Astfel, Constantin Mavrocordat da, în 1742, un hrisov «pentru acest negușitor străin, din țara leșăscă, anume Avram, care negușitor aducănd marfă scumpă, negușitorind la Olanda, ŝi poftind Domn'ia Mè a veni ŝi alți, or căți de mulți negușitori ca acești să să afle la țara aceasta ca de acest fel de oamină cu marfă scumpă» — îl scutește de bir²⁾). Intr'un alt hrisov din 29 Iuli, al aceluiaș an, Vodă scrie: «La Radu Vel Spatar pentru doi jidovi Avram ŝi Boroh, ci-aŭ venit din raiaoa Hotinului ŝi să cer ca să margă la târgu la Bacău: să dè dumnealui poronca târgoveșilor să-i lase să-ș facă casă la

---

¹⁾ Fr. J. Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daciens*, Viena, 1781, I, p. 389.

²⁾ N. Iorga, *Studii ŝi Documente*, VI, p. 295, No. 604.

târgu, pe locu domnescu, unde le va plăcè și în cislă cu târgoveții să nu fie amestecaț». Acestor doi evrei Vodă le încuviințează cele mai multe scutiri și le dă o carte «de apărare, caî de olacu saū căruțele lor podvoz să nu facă; despre toți să aibă a să apăra»¹⁾.

În 7245 (1736—37) ne întîmpină un hrisov al lui Grigorie Ghica pentru «David jidov, argintar gospod... aflându-se nelipsit de la locul Curți, gospod.» E iertat de vamă, camănă, bezmăni mortăsăp'ie, părcălăbie... hărtii și dări²⁾). Deși nu mai este argintarul Domnului saū al Curții în 1742, Constantin Mavrocordat tot îl mai scutește de dări pe «acest jidov strein din Țara Leșască, anume David... fiind bun meșter argintar... poftind Domnie Mè a veni și a să afla la orașul acesta orcăți de mulți oamini meșteri cu bun meșterșug³⁾). Acelaș David e scutit de bir, de bună seamă pentru acelaș motiv, și sub Grigorie Calimah⁴⁾), cum mai sînt scutiți și alți meșteșugari evrei: Ilie jidovul... Sandul⁵⁾ jidovul, Avram jidov cuiungiu⁶⁾), Leibul jid. ot Sucîava argintar⁷⁾).

---

1) N. Iorga, *Studii și Documente*, VI, p. 381 No. 1292 și 1293.

2) N. Iorga, *ibid.* VI, p. 436, No. 1641.

3) N. Iorga, *ibid.* VI, p. 246, No. 316.

4) N. Iorga, *Documentele familiei Callimachi*, II, p. 94.

5) Probabil Sender. Sandul trebuie să fie o greșală de citire, deși e adevărat că evreii traduc Sender cu Alexandru = Sandu.

6) N. Iorga, *Documentele fam. Callimachi*, II, p. 94.

7) N. Iorga, *ibid.*, II, p. 82 și 86.

Scutirile de bir se încuviințează deasemenea și altor evrei acelor ce aduc o industrie utilă, precum și clasei antreprenorilor, în scop, de sigur, de a atrage concurenți pentru luarea în oțcup a orândelor de natură diversă. Astfel în 1741 Constantin Mavrocordat «pentru orândărie din târgul Sucevei, ce iaste a sfintei Mitropolii» și pe care Mitropolitul Antonie o dăduse la doi evrei, în hrisovul său declară că ei vor fi scutiți de «beleale» și «de cei cinci lei de pimnițe», de cheltuelile târgului, dând numai «birul Visterii pentru untdelemnul Mitropoliei»¹⁾. Tot astfel Ioan Calimah dă, în 20 Februarie 1759, un hrisov în folosul a doi evrei ce au luat orânda mănăstirei Putna în târgul Siretului. Cei doi evrei sînt «apărați de camănă, de bezmen, de cepărit, de bour și de pivnicerit, cum și de cătră angheriilea târgului să nu se supere, adică cu cai de olac, cu podvozi, cu conoace, cu cheltuelile târgului... Nice voi, târgoveții, să nu'i trageți la nimica ale târgului»²⁾.

Grigorie Calimah, în a doua sa domnie, dănd, la 1768 Mart 30, un hrisov lui Marcu jidov din Hărlău pentru o fabrică de sticlă și una de hârtie, i încuviințează, între altele, și scutire de bir pentru 3 jidovi supraveghietori³⁾. La rindul său

---

1) N. Iorga, *Studii și Documente*, VI, p. 272, No. 490.

2) N. Iorga, *Documentele familiei Callimachi*, I, p. 434-5 nota 3.

3) *Fraternitatea*, IV, 1882, București, p. 199.

Alexandru Mavrocordat scutește de bir și havalere, la 1786 Mai 15, pe «un jidov Boroh, carele se află cu locuința în ținutul Hărlăului», de care Saber, care cumpărase cu timpul fabrica de sticlă, avea nevoie pentru aducerea materialului din țara leșească, cum și pentru alte trebuințe ale fabricicii¹).

În fine, evreii îndeobște erau considerați în orașe ca târgoveți (bourgeois, Bürger), un titlu de care nu se bucurau în nicio țară occidentală din Europa, și grație acestei calități erau puși pe un picior de egalitate cu toți locuitorii târgului, bucurându-se de aceleași drepturi și îndatoriri, de aceleași favoruri, imunități și scutiri, luând parte și la administrarea lui. Important, din acest punct de vedere, este hrisovul din 22 Iunie 1745 al lui Ioan Nicolae Mavrocordat, care declară: «dat-am cartea Domniei Mele tuturor târgoveților moldoveni și armeni, jidovi și alții din Târgul din sus, din orașul Botoșanilor, să fii volaici cu cartea Domniei Mele a'ș stăpâni fiește-carele locurile ce au avut la Târgul de Sus . . . . la fața locului, în sămnile și pe hotărnicia, după cum li-au ales și li-au stălpit cinstit și credincios boerii noștrii»²).

Tot astfel Matei Ghica declară la 12 Mart 1754; «Dat-am cartea Domniei Mele tuturor târgoveților de la târgul Botoșanilor, pentru locul târgului

---

¹) N. Iorga, *Studii și Doc.*, XX, p. 84, V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, II, p. 376.

²) N. Iorga, *Studii și Documente*, V, p. 243, No. 109.

Botoșanilor, ce s'au dat mănăstirii Sf. Neculaï, să fie volnici cu cartea Domniei Mele a să hrăni pe acel loc ; să ară, și, pe unde ar fi loc de fănaț, să facă fân și să'și păstoriască bucatele lor, să le ții pe locul târgului și cu alte chipuri de hrană ce vor fi având a'și face să'și facă» ¹⁾.

Aceste drepturi și privilegiile se mai constată pentru orașele mari, capitale de ținut, într'un hrisov din 23 Iulii 1823 a lui Ioan Sandu Sturza, privitor la orașul Bacău, prin care regulează venitul obștesc al târgului «care este cu primirea tuturor lăcuitorilor târgoveți și cu toată obștească mulțumire». Și din acest document reese clar că dreptul de a cumpăra acareturi de veci, de a deschide dughiană nouă în târg și de a prinde loc viran «carele nu va mai fi cu nici o pricină», a rămas neștirbit pentru orice localnic sau străin, târgoveți, vechi sau nou venit. Aceiași târgoveți au dreptul să facă arături în țarină, în care nu se putea nimene întinde «pentru ca să rămăie deapurure slobodă spre hrana lăcuitorilor târgului» ; cum tot liber și fără plată puteau lua lemne de foc din pădurea de pe moșia târgului. Mai mult încă, locuitorii de orice lege și limbă, pământeni sau străini, dobândesc un drept nou. Școlile, începând a fi, de la o vreme, obiectul de îngrijire a ocărnuirei, epitropii cutiei târgului i. e. administratorii orașului sînt invitați, cu tot di-

---

¹⁾ N. Iorga, *Studii și Documente*, V, p. 249, No. 121.

nadinsul, să alcătuiască «o școală obștească a târgului, încât s'a pute mai încuviințată (?) spre învățătura copiilor tăgoveților, fără nici o plată de la sine, pentru ca să să înlesniască, în acest chip, și cei mai săraci întru căștigarea de învățatură» ¹⁾).

II

La anul 1780 întâmpinăm cel dintâi hrisov privitor la întemeierea unui târg și la chipul împopulării sale. El ne arată rolul pe care'l jucau evreii în această împrejurare. E vorbă de întemeierea târgului *Fălticenii*, numit mai întâi *Șoldănești*. După rășluirea Bucovinei, Constantin Moruzi, succesorul decapitatului Grigorie Ghica, statornicind hotarul dintre Austria și Moldova, potrivit convenției din 13/24 Fevruarie 1777, regulă apoi hotarele ținuturilor megieșe cu Bucovina. El întregi ținutul Sucevei cu părți din celelalte, i fixă *Șoldănești* drept capitală ²⁾, și-i dădu, la 1779, și hrisov de învoire pentru fondarea acestui târg nou. Nu cunoaștem cartea Domnească pentru facerea de târg nou, dar ea fu de sigur obștită în afară din țară, în Polonia și în Rusia, căci «aū început a să aduna oameni pe moșia dumisale Stolnicului Ioniță Bașotă, ca să să facă târg, a-

---

¹⁾ T. Codrescu, *Uricarul*, VI, p. 475-79, pont. 5, 7, 8, 11 și 12.

²⁾ M. Drăghici, *Istoria Moldovei*, Iași 1857, II, p. 45-46.

legându-se, loc bun și larg, și s'au numit târgul Șoldăneștii». Proprietarul moșiei încheiă cu cei noii sosiți, la 1 Iulie 1780, o scrisoare de tocmală, sau o convenție «Prin care scrisoare arată numitul boier că s'au așăzat cu târgoveții ce s'au adunat acolo pe moșie, că atât ei, cât și alții, ce se vor mai strânge, or cât de mulți, să fie volnici a'și face case, dughene, crășme, velnițe și orice», cu condiție de a plăti stăpânului bezmenul fixat în acea scrisoare de tocmală. Pentru evreii însă, cari ca târgoveți și de bună seamă ca principalii întemeietori, se bucură de aceleași drepturi, se mai stipulă anume «să fie o casă pentru închinăciunea lor de o parte, iar nu între creștini, cari să fie asemenea ca și acelorlalte case, iar nu într'alt chip, cum și un loc afară ca să li să deie jidovilor pentru mormânturi, unde le vor arăta ispravnicii ținutului, care loc să fie în lung 6 stânjeni, iar în lat 8 stânjeni. Așisderea velniți când or vrea să facă pe moșia aceasta, nimic bezmăn să nu deie și oriunde își va apuca locul său să'l stăpăniască ei și copiii lor cu această tocmală».

Convenția fu supusă la aprobarea lui Vodă, care declară, în hrisovul său din 8 August 1780 : «Iată prin această carte a Domniei Mele întărim numiților târgoveți creștini, armeni și jidovi, ce să vor aduna cu locuința la acest târg, ca după așezarea și tocmală ce au avut cu dumnealui Stolnicul Ioniță Bașotă, stăpânul moșiei, deacuma

înainte și în veci să se urmeze la toate după cum se cuprinde la această scrisoare și să stăpâniască fiește carele cu pace; casele, dughenile, crășmele și velnițile ce vor face în acest târg și dându'și și bezmănul numai pe cele ce se arată la scrisoarea de tocmală cu mai mult să nu fie supărați» ¹⁾).

Prosperarea orașului Fălticeni, i dădu, de bună seamă, lui Costachi Mariș ideia de a înființa, la 1792, un târg nou, în acelaș ținut, la hotarul țării, care luă numele de *Vlădeni*, după moșia pe care fu întemeiat, numit apoi *Târgu-Noi* și în fine *Mihaileni*. Ca documente pentru înființarea acestui târg nu avem numai hrisovul din 12 Iulii 1792 a lui Alexandru Constantin Moruzi Voevod, ci încă scrisoarea de tocmală saă învoială făcută cu cei dintâi târgoveți, întemeitorii târgului, învoială pe care și stolnicul Bașotă o încheiase cu târgoveții din Fălticeni. De oarece scrisoarea de tocmală din Vlădeni se referă la cea din Fălticeni, nu încapă îndoială că aceasta din urmă a fost luată ca prototip și că trebuie să fie o copie aproape fidelă a ei, după cum se poate admite, fără greutate, că Costache Mareș a călcat pe urmele lui Bașotă, unde i-a fost cu putință, spre a asigura viitorul și prosperarea târgului. Și tocmai în scrisoarea de tocmală vedem rolul co-

---

¹⁾ *Uricarul*, XVI, p. 129—131.

vărșitor al evreilor întru întemeierea târgurilor.

Convenția din 30 Mai 1792 este încheiată cu o samă de evrei. În introducerea ei cetim : «Fiindcă o samă de neguțitori jidovi de peste hotar, de alte părți străine, au venit în partea Moldovei și au căutat loc ca să facă târg, și plăcându-le locul de pe moșia me Vlădeniș, pe apa Molnița, la ocolul Berhometile, ținutul Suceviș, care cu voia și cu ajutorul lui Dumnezeu voiesc să facă târg tot din neguțitori străini de peste hotar, prin știrea și vroința pre înălțatului, luminatul Domn al țării Moldovii, Măria Sa Alexandru Constantin Moruz Voevod, și pentru venitul moșiei ce vor să dea toți neguțitorii, bezman pe an, într'aceștaș chip am avut tocmală și așăzare, după cum mai jos să arată în ponturi cu cei mai întâi negustori jidovi și anume Jun¹⁾ Aizicovici, Marcu Aizicovici, Mochil Moșcovici, Leiba zet Borohovici și a tuturor tovarășilor».

Faptul de a declara că o samă de evrei au venit de peste hotar în partea Moldovei, căutând loc spre a face târg este o frumoasă licență poetică, dar sună plăcut în introducerea unei scrisori de tocmală sau și în preambulul unui hrisov, dar nu corespunde cu realitatea lucrurilor. De unde și până unde li s'a putut năzări unor evrei de peste hotar, din părți străine, de a înființa târg nou în Moldova? Adevărul era,

---

¹⁾ Jun e o rea cetire, trebuie să fie Chun = Chune.

cum și rezultă din art. 13 al tocmelei, că evreii nu au venit de sine să caute loc, ci că au fost îndemnați deoparte de publicațiile făcute de Domnie în locul petrecerii lor, iar de altă parte îmboldiți de propaganda pe care cei patru evrei de mai sus o făcură în înțelegere cu proprietar, umblând din loc în loc și provocând pe coreligionarii lor, și mai apoi și pe creștinii de a veni cu ei spre a întemeia noul târg. Ne aflăm aci în fața unei proceduri, care pare a fi fost obicinuită pururea la înființarea târgurilor noue sau la reîmpopularea târgurilor vechi, și în care evreii jucau rolul de emisari și propagandiști. Pare chiar că Vodă și boierii se slujiau de mijlocitori evrei când țineau să aducă în țară vre-o categorie de oameni de care aveau nevoie. Atare e cazul cu lucrătorii de postav din Zaleszczycki, cu care Grigore Alex. Ghica întemeia fabrica de postav, în 1764, la Chipărești, și apoi la Filipeștii Noi¹⁾.

Intemeierea târgului Vlădeni se face dar în virtutea unei convenții încheiate de proprietar numai și numai cu evrei, cum fusese probabil cazul și cu Fălticeni. Și această convenție sună:

I. «Pe rîndul de dugheni și de crășme ori câte vor face la uliță să aibă a plăti bezmen pe

---

¹⁾ F. A. Wickenhauser, *Die Deutschen Siedlungen in der Bukovina*, 2-tes Bändchen, Cernăuți 1888, p. 30; Hurmuzaki, Iorga, *Documente*, X. Introducerea, p. 36.

an în fața dughenilor, pe tot stânjinul gospod, câte optzeci și patru bani în curmezișul dughenilor; iar lungul dughenilor din jos doisprezece stânjeni, ca să și facă grajdu și altele trebuincioase, pe acei stânjini să nu să socotiască a plăti bezmăn.

2. «Locul ce vor cuprinde pentru școală și iveredeu cu țintirim să fie lungul și curmezișul, după cum și la alte târguri și bezmăn să nu plătiască.

3. «Neguțitorii ce vor veni ori creștini ori armeni sau jidovi și vor vroi ca să și facă crășme și dugheni la uliță, ori câte rânduri de dugheni ar face, eu să nu mă amestec; ci singur, numiți neguțitori, să aibă voie a împărți locul, și să și facă dugheni, crășme la uliță volnici sînt, și eu să mi iew bezmănul după tocmală; iar la partea mahalalei ei să aibă treabă a da loc celor ce ar veni să se așeze.

4. «Ceii ce vor voi a să așza la mahala, meșteri sau orice gospodari, să fie volnici a și face case, și locul ce li să va da să fie zece stânjini lungul și cinci stânjini curmezișul, care au a plăti bezmăn câte doi lei pe an, iar nici un fel de băutură să nu vîndă.

5. «Trii locuri câte de cinci stînjinii în curmeziș din păretele dughenii din dos să fie doisprezece stânjini lungul unde mi va plăce în târg să fiu volnic a mi lua, deosebit de crășme ce am cu locul ei.

6. «Pentru toți târgoveții cei ce vor avea câte o vită două sau și mai multe să aibă a da câte 5 parale de toată vită mare, cai, boi, vaci, pentru cheltuiala gardului țarinii, și la imaș să fie slobozi a paște pe moșia mea, însă la pădure, și gard la țarină să nu se supere târgoveții a pune.

7. «Căsăpiile ce se vor face în târg să aibă a da câte cincă ocă carne pe septemână, numai în postul cel mare și în postul Sântamariei să nu dea nimic, cum nici bezmăn să nu plătiască nimică nici într'un an.

8. «Pentru cei ce vor face velnițe, atât la târg cât și la satul Vlădeni, pe moșia mea, să aibă a plăti câte doi lei de căldare pe an și de la pădure să nu fie oprit nici odineoare, însă datorii să fie toți acei ce vor face velniți ca în cătă curgere de ani să vor pute îndestula cu lemnele ce sînt jos la pământ, la velnițele lor să nu fie volnici a tăia lemn verde din picioare până când se va sfârși tot lemnul cel de jos, și atunci li să va da voie să taie și lemn de acel verde să ardă la velniță.

9. «Orî ce fel de neguțitori sau locuitori vor veni la ziua iarmarocului cu orî ce fel de marfă și nu vor năimi loc de la târgoveți și vor vinde marfă pe la mahala, să aibă a plăti bezmănul după cum se plătește și la târgul Fălticenî.

10. «Lunca, unde am prisacă și pomăt, să nu aibă voie târgoveții a o strica, iar codru din sus

să fie pentru trebuința târgului, însă eu să aibă a ține lunca ruptă.

11. «Vrând târgoveții a vinde casa sa dughiana cu locul său, volnic să fie; însă aici ce vor cumpăra să aibă a-i plăti (proprietarului) bezmănul după pontul de sus arătat.

12. «Toți negustorii ce vor veni acum să și măsoare locurile de crășmă și dughiană, pe un an de zile sînt iertați a nu plăti nimic bezmăn pentru ostineala și cheltuiala ce au făcut cu începerea târgului

13. «Pentru că acești negustori jidovi au umblat ostinindu-să și cheltuindu-să ca să facă acest târg după pornirea ¹⁾ ce s'au făcut, poftindu-mă dumnealor ca să le dau o bucată de loc să facă dugheni cu bezmăn mai ieftin . . . . .²⁾ se cade a-i mulțami, și li-am dat triizeci și șese stănjini în curmeziș la fața uliții și din dos lungul tot ca și la celelalte dugheni arătate mai sus, și vânzarea am făcut pe acești stănjini să fie dator a plăti bezmăn pe an câte cinzeci și patru bani pe tot stănjinul, iar locul din dos să nu se supere cu bezmăn, și această tocmeală pe (?) dumnealor să fie vecinică și mai mult să nu fie supărați nici odată de cătră nimeni. Insa acești 36 stănjini s'au și împărțit pe fiștecare să se știe cine cât să

---

¹⁾ Vorba e evident reu transcrisă, trebuie să fie *obștirea* sau *publicația*.

²⁾ In original e aci o bucată ruptă.

stăpăniască, adică nouă stănjini Mochil Moscovici, nouă stănjini Moșcu ¹⁾ Borhovicî, nouă stănjini (Chune) Aizicovicî, nouă stănjini Marcu Aizicovicî, aceștia să stăpănească acest loc, iar alții să nu se atingă. Cu acești ponturi s'au legat așezarea noastră, după care așa să se urmeze nestrămutat în veci și am iscălit ²⁾.

După încheierea acestei convenții, atât proprietarul cât și evreii contractanți se adresară Domnului spre a obține hrisovul de întărire și a'î da puterea cuvenită. Vodă o examină și declară că «atât din înștiințarea ispravnicilor, cât și din zapisul dat la mâna jidovilor, încredințându-mă Domnia me că este cu primirea stăpânului moșiei și că cu facerea târgului pe acea moșie nu se dă nici o pricină de stricăciune altor târguri de prin prejur, iată dăm voie Domnia me ca să să facă târg pe numita moșie Vlădenii, adunându-să jidovii și alții numai din cei străini de

---

¹⁾ Să fie oare în adevăr Moșcu? Al patrulea evreu, după preambul, este Leiba zet (ginerele lui) Borhovicî.

²⁾ Invoiala de față a fost publicată, împreună cu hrisovul lui Alex. Moruzi și cu o introducere, într'o foaie volantă la finele anului 1887 sau începutul lui 1888. Documentul e o copie autentificată în 1835 August 20 de Aghenția Austriacă din Iași, sub semnătura lui Kallenberg, scoasă ea îasăși după o copie autentificată în 1833 Mart 23 de Judecătoria ținutului Dorohoiu. — Am făcut câteva ușoare îndreptări, intrucât vorbele îndreptate aveau toată aparența unor greșeli de tipar. Cuvintele, ce mi s'au părut omise, le-am pus în parantez. Originalul era semnat de Const. Mareș.

peste hotar, iar nu din locuitorii pământului acestuia, făcându'și dugheni și alte întemeieri pentru petrecere și alișverișul lor să urmeze întocmai după așăzarea ce au făcut cu stăpânul moșiei». Iar după ce rezumă toate punctele stipulate în convenție, Vodă adaogă: «spre aceasta dar iată prin cartea aceasta a Domniei mele întărim târgoveților creștini, armeni și jidovi, ce se vor aduna cu locuința la acest târg, că după așezarea și tocmeala ce au avut cu numitul stăpânul moșiei, să urmeze în toate întocmai și pre deplin nestrămutați în veci după cum se cuprinde la aceeaș scrisoare, și să stăpăniască fiește carele cu pace casele, dughenele, crășmele ce vor face într'acest târg, dându'și bezmenul numai pe cele ce se arată la scrisoarea de tocmală, cu mai mult să nu fie supărați»¹⁾. O formulă, adică, pe care o găsim întocmai în hrisovul de fundare a Fălticeniilor, și care ne dovedește și mai mult, prin stereotipia ei, că este formula cancelariei Domnești din vechime, ca și rezumatul, ca și scrisorile de tocmală ce se încheiau cu târgoveții, chemați din străinătate. În fine, stipulația privitoare la sinagogă, la baie și la cimitir dovedește că toți fondatorii târgurilor celor nouă, țineau, cu tot dinadinsul, a atrage pe evrei, cari, la drept vorbind, alcătuiau grupul cel mai activ al târgoveților, care dădea târgului avânt și prosperitate. Un autor

---

¹⁾ Vezi Anexa I.

francez, nu tocmai favorabil evreilor, ni-î caracterizează astfel într'un memoriu din 1787: «Trebuie să dăm evreilor ce este al lor, sînt cum-pătați, plătesc dările fără vorbă, se îmbogățesc încet și nu'și trimet agonisirile peste hotare. Aū dat chiar preț unora din produsele țării; înainte de ei pieile de iepure se aruncaū, dinșii au văzut că sînt cele mai frumoase din Europa și vând pe fiecare an în țara nemțească peste o sută de mii de bucăți»¹).

De altă parte, declarația formală a Domnului, că dă voie de a se face tîrg cu condiție ca să adune «jidovii și alții numai din cei străini de peste hotar» — o formulă pe care am întîmpinat-o mai sus în hrisovul lui Grigorie Calimah din 1763, privitor la reîmpopularea Tg.-Frumos — dovedește că nu poate fi ȳertat nimeruia de a vorbi despre o năvălire a jidovilor în Moldova, în sensul unei imigrări numeroase, făcută peste voia țării saū a conducătorilor ei. Atragerea străinilor creștini și evrei era, din potrivă, preocuparea principală a Voevozilor și a boierilor. Despre Mihaiū Suțu, urmașul lui Alexandru Moruzi, ne spune Drăghici «că cele mai multe hrisoave de miluiri cătră mănăstiri și fețe deosebite, asupra *străinilor bejenari*, sînt slobozite de dînsul, care spune bă-

---

¹) Le comte d'Hauterive, *Memoire sur l'état ancien et actuel de la Moldavie, présenté . . . en 1787*, București, 1902, p. 130—32.

trăniî că în urma războiului de la Potemchin au venit foarte mulți în partea aceasta din Transilvania și Rosia mică, pentru recrutația ce urma acolo necontentit și a buneî primiri ce se făcè în Moldova, folosindu-se de niște privilegiiuri foarte întinsă, statornicite cu osăbire pentru starea acelor locuitori»¹⁾.

Procedarea lui Suțu, ca și a predecesorilor lui, se explică ușor când ne gândim la golul enorm ce se produse în această epocă în Moldova. Astfel Urechîă constată că populația birnicilor din Moldova înainte de războiul de la 1769 nu trecea peste 71.000 și se întreabă cât a trebuit să fie redusă după această dată²⁾. A. D. Xenopol ne dă, după Carra, pentru anii 70 ai secolului al XVIII-lea, cifra de 70000 birnici³⁾, apoi afirmă că în 1793, după un raport al ambasadei rusești toată populația Moldovei nu se urca decât la 250.000 de suflete⁴⁾.

Imigrarea evreilor era dar, în acele momente, o adevărată binecuvântare; spre a o stimula pe dînsa, ca și aceia a creștinilor, se mai întemeiară, în veacul al XVIII-lea, două târguri noue: *Băl-*

---

¹⁾ M. Drăghici, *Istoria Moldovei*, II, p. 59.

²⁾ V. A. Urechîă, *Istoria Românilor*, V, p. 513.

³⁾ Nu găsesc pasajul în chestie, în Carra, traducerea română de Orășana.

⁴⁾ A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, ediția Șaraga, Iași, 1896, X, p. 108.

ții și Păncăreni, așezate în partea de dincolo de Prut.

Dacă l-am crede pe Zamfir C. Arbore, târgul Bălții n'ar fi fost înființat decât în 1818, după rășluirea Basarabiei. El afirmă: «În timpul domniei pămătene, Bălți nu era comună urbană, nici macar târgușor, și în locul actualului oraș era un mic sătuleț înămolit în niște bălți. O simplă împrejurare a făcut ca acest sat, foarte rău așezat, să fie transformat în oraș, capitală de județ.

«La 1818, în ziua de 19 Aprilie, împăratul Alexandru I venind din spre Hotin și mergând la Chișinău a fost nevoit să inopteze la Bălți, unde s'a înămolit greaua trăsură imperială. Aci i-a sosit știrea despre nașterea nepotului său Alexandru II, și, în amintirea acestui eveniment de familie, dînsul a dat satului Bălți prerogativele unei comune urbane»¹⁾.

Dacă nu se poate contesta că împăratul Alexandru I a transformat Bălțile în capitală de județ, se poate însă afirma cu siguranță ca Zamfir C. Arbore se înșală asupra originii acestui târg. Bălți, figurează ca atare, în 1803, în Condițiile, ca proprietate a păharnicesei Maria Costachi. El fînța dar înainte de anexarea Basarabiei către Rusia, la începutul secolului al XIX-lea²⁾. În realitate însă a fost înființat, de nu mai

---

¹⁾ Zamfir C. Arbore, *Basarabia în secolul XIX*, Buc. 1898, pag. 285.

²⁾ *Uricarul*, VIII, p. 290.

înainte, sigur însă la 1779, sub Constantin Moruzi, care dăduse proprietarului de atunci, pe cât se vede, un hrisov de întemeiere. Ceia ce ne face a inclina spre această părere e că mai dăm și de un al doilea hrisov al aceluiaș Domn din 12 Ianuarie 1782, care avu de țintă, de bună seamă, de a întări scrisoarea de tocmeală, făcută de proprietarul moșiei, cu un număr de evrei veniți din țările străine, spre a se așeza pe moșia lui și a întemeia noul târg. Acest din urmă hrisov fu confirmat de Alexandru Const. Mavrocordat în 1782 Decembrie 20, de Alexandru Ioan Mavrocordat în 1786 și în fine de Alexandru Const. Moruzi în 1792 Iulie 24. Cum că evreii au fost fondatorii acestui târg rezultă clar din extrasul ce ni s'a păstrat în Condica Divanului Domnesc din 1792. În ea se pomenesc: «Anaforaua din 1792 Iulie, întărită de Alexandru Const. Moruzi Vodă din 1792 Iulie 24, în pricina jidovilor din târgul Bălții, cu Stolnic. Iordachi Panaite, stăpânul acestui târg pentru plata ce le ăea de pe lucrurile ce le vîndu», precum și hrisoavele citate mai sus, pe care le produsese proprietarul Bălților, în scop de a obține ultima întăritură Domnească ¹⁾).

Preponderența elementului evreesc nu rezultă numai din convenția încheiată de proprietar cu evreii, ci încă din faptul că la începutul veacu-

---

¹⁾ *Uricarul*, VI, p. 239.

lui al XIX-lea, și poate chiar în 1792, dinșiă erau destui de numeroși spre a constitui o comunitate de jidovi hisoveiți. Condica lizilor, prima statistică, oarecum amănunțită, a dajnicilor din Moldova, întocmită în 1803 — de altfel foarte defectuoasă, — nu ne dă numărul birnicilor evrei ai Bălților, nici suma birului ce o achitaă. Această sumă, care ne ar permite să cunoaștem aproximativ pe acea a birnicilor, nu se găsește n. în socotelile publicate asupra birului din 1805 — 1806, în care se înclbează, într'un singur condei, dările celor patru târguri din ținutul Sorocii ¹⁾, de care ținea Bălțile în acea vreme. Dar că numărul evreilor trebuia să covârșiască pe al celorlalți târgoveți, reese de acolo că zisa statistică din 1803 nu pomenește nici un neguțitor și nici un târgovăț creștin, ci numai 120 lude, de bună seamă mahalagii, și 25 breslași și scutelnici ²⁾. Evreii deveniră, de altfel, popuția covârșitoare a târgului și numărară, în 1892, 7143 suflete, la o populație totală de 11.118 ³⁾. Cât pentru avântul ce'l dădură orașului, se vede de acolo că un autor, care'și publică impresiile de călătorie din anii 40 ai secolului trecut, numește Bălții un oraș important și comercial. El adaugă: «După ce ai parcurs țara cu începerea de Novoselița,

---

¹⁾ N. Iorga, *Documente și cercetari asupra istoriei financiare și economice a principatelor române*, Buc. 1902, p. 75.

²⁾ *Uricarul*, VIII, p. 290.

³⁾ Z. C. Arbore, *Basarabia în secolul XIX*, p. 26.

fără a întimpina vreo activitate, ai o deosebită plăcere de a sosi la Bălți. Aci domnește hărnicia, neguțitorii sînt număroși și populația considerabilă. Afară de ȧarmarocul aproape zilnic, tîrgul are ȧarmarocace de vite foarte dese și se fac în fiecare dată afaceri pentru multe milioane de rubele . . . Neguțătorii sînt aproape toți evrei»¹⁾.

Tot în veacul al XVIII-lea, pe la sfârșitul patrulea al treilea sau începutul celui de al patrulea, se înființă tîrgul *Pănzăreni*, în ținutul Iași, partea de dincolo de Prut, care era, la 1803, proprietatea Vistierului Balș²⁾. N. Iorga crede că a fost colonizat cu evrei de peste Nistru³⁾. Nu știm întrucît presupunerea că evreii ar fi venit de peste Nistru este întemeiată în totul sau în parte, sigur însă se poate admite că tîrgul a fost înființat și în mare parte populat numai de ei. Conșica lăuzilor nu ne dă nici cifra evreilor din acest tîrg, dacā luăm însă în privire că evreii de aci se prenumărau între «jidoviă hrisoveliți» și plăteau, în 1805—6, o dajdie de 780 lei⁴⁾, trebuie să admitem o cifră de 70—80 birnici cu o populație minimă de 450—500 suflete. Evreii erau dar de două și jumătate ori mai număroși ca tîrgoveții

---

¹⁾ M. Buignon, *La Bessarabie ancienne et moderne*, Lausanne et Odessa, 1846, p. 155—156.

²⁾ *Uricarul*, VIII, p. 340.

³⁾ N. Iorga, *Basarabia Noastră*, p. 105—106.

⁴⁾ N. Iorga, *Documente și Cercetări*, p. 75.

creștini, cari numărau 33 birnici și egalău aproape pe mahalagiū, cari coprindeau 118 birnici¹⁾.

Rășluirea Basarabiei fu nefastă pentru Pănzăreni. Pentru motive, ce le ignorăm, evreii se desțerară, trecând, de bună seamă, ca mulți alții, în Moldova. Tîrgul se sparse, căzu la rangul de sat și nu mai e pomenit prin 1840 nici măcar ca sat fruntaș. M. Buignon cel puțin, nu'l pomenește între satele importante ale județului Bălți.

III

Dacă ar fi să dăm crezare Dicționarilor geografice ale județelor, trebuie să admitem că și alte tîrguri au fost înființate de la rășluirea Bucovinei până la finele Domniei lui Scarlat Calimah. Atare ar fi *Mamornița* (țin. Dorohoiu), întemeiat puțin după rășluirea Bucovinei²⁾; *Moinești* (țin. Bacău), întemeiat la 1781³⁾; *Nămăloasa* (țin. Putnei), întemeiat la 1818⁴⁾; *Pașcani* (țin. Suceava), înființat la începutul secolului al XIX-lea⁵⁾; *Rădăuți* (țin. Dorohoi), întemeiat la sfârșitul veacului al XVIII-lea, și care ar fi luat avânt mai ales de la 1812 ina-

¹⁾ *Uricarul*, VIII, p. 340—41.

²⁾ N. Filipescu-Dubău, *Dicționar geografic al jud. Dorohoiu*, p. 209.

³⁾ *Ortensia Racovița*, *Dicționar geogr. al jud. Bacău*, p. 543.

⁴⁾ M. Canianu și A. Candrea, *Dicțion. geogr. al jud. Putna*, p. 196, dată neexplicabilă, cu cât autorii ne spun că tîrgul s'a înființat pe baza hrisovului din acel an, dat de Mihail Suțu.

⁵⁾ Serafim Ionescu, *Dicțion. geogr. al jud. Suceava*, p. 233.

inte¹⁾; *Săveni* (țin. Dorohoiu), care ar data de la 1816²⁾. Toate aceste afirmări sînt neîntemeiate. E foarte regretabil că nici autorii Dicționarilor geografice, nici comisiunea instituită pentru acordarea premiilor, nici membrii competenți ai Societății geografice, nu și-au dat osteneala de a controla afirmările de mai sus cu documentele ce și le-ar fi putut procura cu multă înlesnire. Localitățile de mai sus nu figurează ca orașe în *Condica Liuzilor* din 1803, și unele din ele nu se văd nici pe tablourile târgurilor din 1834—35, adică pe tabloul nouelor ținuturi, fixate în cel dintâi an al Domniei lui Mihaiu Sturza, cum e cazul cu Mamornița, Pașcanii, Rădăuți. Dar nici celelalte târguri și târgușoare nu erau înființate la epocile indicate. Aceasta rezultă din faptul că evreii nu figurează pe lista contribuabililor din 1820, pe când, din contra, îi găsim în număr important, în aceleași localități, în recensământul din 1831.

E în adevăr un fapt aproape înconstestabil că nici nu e de închipuit întemeierea unui târg sau târgușor în Moldova, fără a lega de ea prezența evreilor. Ei sînt adevărații, se poate zice, până la un punct, unici întemeietori ai târgurilor celor noue. Numai bazat pe ei proprietarul se încumetează a crea un târg pe moșia lui. Cu ei, și îndeobște numai cu ei, proprietarul încheie

---

¹⁾ N. Filipescu-Dubău, *Dicț. geogr. al jud. Dorohoiu*, p. 292—3.

²⁾ N. Filipescu-Dubău, *ibid.*, p. 306.

convenția de împopulare a noului târg. Firește, unii proprietari vor afirma mai apoi că evreii au venit să caute, pe moșia lor, loc de târg, după cum se va naște mai târziu legenda năvălirii evreilor în Moldova contra voinței stăpânirii și a țării; ajunge însă cea mai elementară reflecție spre a spulbera această legendă.

Cunoștințele geografice erau foarte rudimentare în trecut, și, afară de câteva spirite de elită, norodul trăia într'o ignoranță complectă nu numai asupra țărilor depărtate, ci încă asupra celor mai apropiate și limitrofe. În afară de câteva orașe vestite, masa nu cunoștea numele a nici unei localități a țărilor învecinate, cum nu ar fi fost în stare să indice o sumedenie de localități din țara sa proprie. Ar fi fost dară ceva nefiresc ca niște evrei din fundul Galiției, al Poloniei, al Lituaniei și al Rusiei să se puie în mișcare așa, de floarea mărului, în căutarea unui loc în Moldova, unde să întemeieze un oraș pe moșia unui Mareș, a unui Baș, Sturza, Conaki, Mavrocordat ș. a. m. d. E cazul de a spune: parcă le ardea lor de întemeiere de târg. Am fi mai aproape de adevăr când am spune că, după exemplele ce le-am citat mai sus, boienii cari voiau să descalece un târg pe moșia lor, spre a-i mări valoarea, după ce'si asigurau invoirea Domnească, făceau publicații în toate târgurile și târgușoarele din străinătate, poftind mai ales pe negustorii și meșteșugarii, în mare parte evrei,

de a veni să se așeze în noul oraș. Nu posedăm atari proclamații, dar nu e motiv ca să nu admitem existența lor; ba, nu încapе îndoială că vor fi regăsite, ca multe alte documente, a căroră existență nici nu se bănuia.

Odată ce câțiva evrei se stabiliău, cu familiile lor, pe pământul noului târg, proprietarul îi îmbuna cu concesii, și alegea din ei pe emisarii, cari să cuture localitățile din țările megieșite spre a atrage cât mai multă lume pe noua colonie. Ziare nu erau, care să trâmbezeze în lume știrea descălecării noului târg. Noutățile se transmiteau din gură în gură și evreii erau și întru aceasta cei mai buni propagandiști. Am văzut mai sus, în scrisoarea de tocmală privitoare la înființarea târgului Mihaileni, că emisarii erau evrei, vom întimpina acelaș fapt în hrisoave ulterioare, privitoare la alte târguri, până și în momentul când așa zisa chestie a vagabonzilor va fi pusă fațăș la ordinea zilei. Prin faptul însă că evreii erau principalii emisari; că ei mai ales dețineau comerțul țărilor megieșe și că meșteșugurile încăpură și ele tot mai mult în mâinele lor, ne deslușim pentru ce dinșii constituiau, de la întemeiere, majoritatea cea mare a locuitorilor noului târg, ba chiar aproape unica populație. Armenii nu respunseră chemării, iar ceilalți creștini erau în număr infim. Cei de baștină, — dacă noul târg nu se înființa pe vatra satului — nu aveau voie să se așeze în el, căci erau înapoiați de

grumaz; iar creștinii străini nu țineau să se deplaseze, decât dacă erau chemați pentru anume treburi, cu ocupații asigurate, ca scutelnici, poslușnici sau breslași.

Multe târguri și târgușoare au fost întemeiate în timpul Domniei lui Ioan Sandu Sturza, foarte darnic în încuviințare de hrisoave pentru facerea de târguri. Singurele târgușoare ce par a fi fost fondate sub Calimah, și în orice caz în virtutea unor hrisoave date de el, sînt târgurile *Sulița*, înființat în virtutea unui hrisov din 1817 ¹⁾, și *Moinești*. În tabloul birnicilor din 1820, — defectuos și fals ca toate catagrafiile și datele statistice din acea vreme, — găsim 29 contribuabili evrei în Sulița și 42 în Moinești ²⁾. Că aceasta nu era unica populație evreiască ne-o dovedește recensământul, defectuos și el, din 1831, care ne dă 114 adulți bărbați sau 496 suflete evreești pentru Sulița și 44 bărbați adulți, 193 suflete, pentru Moinești, evreii covârșind în număr populația creștină ³⁾. Autorul cărții *la Roumanie et les Juifs*, vede în această strașnică augmentare a evreilor, o năvălire cumplită a jidovilor în Moldova. Firește, de

---

¹⁾ V. C. Nădejde și I. Țițu, *Dicț. geogr. al jud. Botoșani*, p. 210.

²⁾ Verax, *La Roumanie et les juifs*, Bucarest 1903, p. 8.

³⁾ Verax, *ibid.*, p. 14 și 15. Notăm că toate datele statistice, citate de aci înainte sînt scoase din această carte, dacă nu se indică alt izvor.

la 1820 până la 1831 aceste două târguri, ca și celelalte, întemeiate de mai înainte, vor fi atras mulți evrei din țările învecinate, printr'o continuă propagandă; dar acesta era doară scopul proprietarilor când întemeiau târgurile și a Domnilor când le încuviințau hrisoavele de întemeiere. Apoi, e o naivitate fenomenală de a compara, în acele vremi, cifra contribuabililor, constatată la un moment dat, cu aceia a familiilor sau a sufletelor ce le compunea, la o altă dată, sub pretext că un contribuabil ar fi reprezentat o familie de 4 persoane. În anii ce ne preocupă numărul birnicilor din bresle nu era niciodată egal cu numărul capilor de familie; mulți capi de familie nu plăteau nici o dare, și acesta era și mai mult cazul la evreii din Moldova, care și plăteau birul prin gabela. Apoi, noi veniți în târgurile de curând întemeiate, erăm scutiți de orice contribuție, sau cum se zicea mai înainte de «bir și havalele», pe timp de câțiva ani, o scuteală care se întindea, de multe ori, pe o perioadă de 5 ani, și e natural că aceștia nu puteau figura pe condica Visteriei ca birnicii ei.

Tot sub Calimah se eliberă cel dintâi hrisov pentru înființarea târgului *Podul Iloaiei*, numit mai întâi Podul Leloaiei; dar orașul nu luă avânt decât sub Ioniță Sturza, care acordă proprietarilor două hrisoave pentru împopularea târgului nou întemeiat.

Autorul Dicționarului geografic al județului Iași

ne spune că orășelul, după tradiția ce se aude în gura oamenilor, și-a luat numirea de la podul făcut peste râul Bahluî, de cătră o evreică numită Iloaea, care viețuia în acea localitate pe la începutul veacului al XIX-lea. Acolo nu stătea decât un han, construit la drumul mare, iar pe cealaltă parte, de a stînga Bahluîului, erau câteva bordeie pe locul unde staționa poșta veche. Spre a lega mai bine comunicația între poșta și han, evreica Iloaia a construit un pod statornic peste apa râului Bahluî, care poartă și astăzi numele ei ¹⁾.

Faptul că o evreică, proprietară sau orândășița hanului, va fi făcut un pod peste Bahluî, poate nu atîta în interesul comunicației, cît al alișverișului ce voia să'și asigure, nu ne poate surprinde. Evreii țineaî din timpurile cele mai vechi podurile rîurilor, cum țineaî și luntre pentru trecerea apelor și a vadurilor, percepînd brudina pentru ele ²⁾. Dacă tradiția însă este adevărată, femeia Leloaië și nu Iloaiă — căci acesta era numele primitiv al satului — a existat cu mult înaintea începutului veacului al XIX-lea. Satul saî localitatea, cunoscută sub numele de Podul Leloaiiei, este pomenit încă în întăia jumătate a veacului al XVII-lea, într'un document privitor la vînzarea vechiului sat Vălișeanii, între 1600—

---

¹⁾ G. Chiriță, *Dictionar geogr. al. jud. Iași*, p. 177, sub verbo.

²⁾ Vezi spre pildă N. Iorga, *Studii și Documente*, VI, p. 302, No. 635, document din 1742.

1650¹⁾). Prezența unei evreice și a unui han saū ratoș evreesc, prin secolul al XVII-lea nu ne poate nici ea surprinde. Găsim la acea dată evrei în sate luând în orândă cărciume, ba chiar și exploatarea heleșteelor. Orcum ar fi, însă, fie că numele târgului se trage de la o evreică saū nu, atăta ne arată tradiția cu siguranță că la Podul Iloaei, ca și aiurea, evreii aū dat primul impuls pentru întemeierea târgului.

Podul Iloaei fiind așezat într'un loc unde se întrunesc mai multe capete de moșii, cel dintăi proprietar, care hotărise întemeiere de târgușor, fu Hatmanul Constantin Palade, proprietarul moșiei Totoești. Ideia i-ar fi fost dată, după autorul dicționarului geografic, de mai mulți evrei, cari s'au așezat în acea localitate la 1810, cerându-i voia să deschiză târg. Palade obținu un hrisov de la Calimah la 1818 și dădu târgului numele de Podul Iloaie²⁾). Nu cunoaștem acest hrisov și nu putem ști dacă lumea a venit să împopuleze de sîrg noua așezare. Podul Iloaei nu figurează pe tabloul statistic al dajnicilor de la 1820. Este aceasta o imperfecție a statisticeii? fost-aū scutiți de bir, locuitorii, pe un timp mai îndelungat, saū evenimentele, ce s'aū perindat

---

¹⁾ N. Iorga, *Studii și documente*, V. p. 80. Pomenit și într'un document din 1697 Iuli 11. (Analele Acad. Rom.) Memoriile secției istorice, XXIX p. 104.

²⁾ G. Chiriță, *Dicționar geogr. al jud. Iași*, p. 177.

de la 1818 până la venirea lui Ioniță Sturza, împedecat-aŭ desvoltarea noului târgușor ? Nu știm încă. Podul Iloaiei nu luâ caracterul unui târg decât la 1823, când Vel Vornicul Șărban Negel, proprietarul moșiei Scobănțeni, obținu și el un hrisov, la 25 Mai 1823, de la Sandu Sturza, care învoi de a alcătui «târgul din nou. . . . care alcătuire de târg Dumnealui, după starea locului, voește a'l faci lângă părăul Bahluului în prejma locului ci să numești Podul Leloaii a d-sale Hatmanului Constantin Palade» ¹⁾).

La rîndul său Vel Vornicul Ștefan Roset, «epitropul purtătoriu de grijă al averilor Hatm. Constantin Palade», ceru să-î se dea un hrisov de întărire a înscrisului «cu aceiia ce s'au găsit până acuma ca să să așeze la locul arătat, cu case și cu dugheni, pentru rânduiala adeturilor de la târgoveți, cum să să urmeze pentru totdeauna». Vođă încuviință cererea, slobozind la 15 Iuli 1823 un hrisov, prin care întări așezarea pe temeul hrisovului dat de Scarlat Calimah.

Zisa așezare saŭ convenție prevede sumele ce târgoveții, de orce neam și religie, aŭ a plăti proprietarului pentru vânzarea rachiului, a vinului, a păcurii și a dohotului, a berei și a medului (art. 1, 2, 3 și 10). Acoardă fiecărui locuitor dreptul de a'și fabrica luminări pentru trebuința casei sale, de a'și paște gratuit două trii vite pe ima-

---

¹⁾ Inedit, v. Anexa II.

șul satului, de a vinde fân și orz la casa sa fără a plăti avaeț (art. 6, 7 și 8). Prevede bezmănul ce este a se plăti de toți de obștie pentru case și dugheni, dijma ce aŭ a plăti târgoveții ce vor face livadă, vie sau grădină în cuprinsul ulițelor târgului (art. 9, 14 și 16): drepturile târgoveților pentru zilele de târg concesdate târgului prin hrisov (art. 12 și 13), și în fine chipul cum trebuie să procedă acei ce vor să facă fabrică în târg (art. 15).

Evreii se bucură, firește, de toate drepturile și privilegiile, stipulate în zisul act de așăzare; dar mai găsim următoarele articole, care'i privesc exclusiv și dovedesc, prin faptul înserărei lor în convenție, greutatea ce punea proprietarul, și alătura cu el Domnia, de a'î atrage în număr cât mai însămnat:

«Art. 4. — Jidovii vor fi slobozi a'și ține un scaun de căsăpie; plătind avaețul moșiei două parale de mel, patru parale de oaie i berbeci, șese parale de vițel, zece parale de mănăd i gonitor, douăzeci parale de vacă și treizeci parale de boŭ vor fi slobozi a tăie și a vinde la oricine va voi a cumpăra; însă dovedindu-să că aŭ mistuit din vitele ce vor tăie, atunce vita aceea să să ție boerească și avaețul să'l plătiască îndoit. Iar pentru alte căsăpii vor fi slobozi, după alcătuirea ce vor face cu stăpănul moșiei d-luŭ Hatmanul său cu pomenitul boeriŭ, epitropul averilor d-sale.

«Art. 5. — Pentru pâine și covrigii iarăș vor fi slobozi jidoviî a face și a vinde.

«Art. 11. — Pentru două școli jidovești, două case a hahamilor lângă școlii i pentru un feredeû și un țințerim afară de târg să nu fie supărați cu plata bezmenului»¹⁾.

Acest din urmă articol arată, pe de o parte speranța ce o hrănea proprietarul de a vedea numărul evreilor înmulțindu-se, iar pe de altă parte constituie o contrabalantare a avantajurilor, de care se puteau bucura evreii ce s'ar fi așezat pe moșia Scobănțeniî a Vornicului Șărban Negel. Dacă acest din urmă isbuti să obție voia de a întemeia un târg alătura cu Podul Iloaiei, peste obiceiul stabilit, e că fusese din puținii boieri ce au rămas credincioși lui Ioniță Sturza, pe când Stefan Roset, și de bună seamă Hatmanul Palade, erau în rândul protivnicilor lui, refugiați în Bucovina, cari ațâțau și intrigau hojma contra lui Vodă²⁾. Primind învoirea de a deschide târgul nou Scobănțeniî, și nu o simplă confirmare a unei vechi autorizări, Șărban Negel obținu, după orânduială, și scutire de bir pentru noi veniți. Art. 6 al hrisovului glăsuește între altele: «Și spre întemeiere, ca un lucru ci să alcătuești din nou, hotărîm

---

¹⁾ Inedit. Vezi Anexa III.

²⁾ N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la Istoria Românilor*, II, p. 689, unde Vornicul Roset figurează printre protestatori.

ca neguțitorii străini ci va aduce Dumnealui Vornicu de orce nație ar fi, cariî nu vor ave bir în visterie Domniei Mele, să fie scutiți din zăoa ci vor veni pără la împlinire de cincî ani de orice feliu de bir și havaleli, vor fi pe alți neguțatori de la alte târguri» ¹⁾).

Bazat pe hrisovul seû, care-i acoardă aceleași drepturi ca și Hatman. Palade, drepturi încuviințate de altfel tuturor fondatorilor de târguri noue, și care i mai învoi și privilegiul de a numi el însăși pe căpitanul târgului și a întări pe starostii de bresle, Vornicul Negel încheiâ, la 17 Iuni 1824, o convenție cu «noi zăci neguțatori jidovi, cari mai gîos ne vom iscăli însuși cu mănile noastre jidovești», dându-le locul cuvenit pentru a'și face dugheni și fixând și tocmelile de mai jos. Reproducem aci exemplarul semnat de evrei, saû cum spune actul «scrisoare ci dăm la cinstita mână dumisale Vornicului Șarban Negel, pentru locul de dugheni ci ne dă dumnealui să ne facem la târgu dumisale Scobănțâni, după deosăbit izvod iarăș de dumnealui iscălit».

«I-iû. — De tot stănjănul la fața uliții cât vom cuprinde fiști care cu binaoa sa să plătim bezmăn hotarăt de a purure și în veci câte patru lei de stănjăn pe fiște care an, iar nu mai mult, nici mai puțin, dându-ni-să și câte alți zăci stăn-

---

¹⁾ Inedit, vezi Anexa II.

jină în lung pentru ograda fiște cărue dugheni cât va țâne binaoa în lărgimi, și pe acei stânjini în lungime nu avem să plătim nici un bezmăn; însă binalele, ce vom faci, să fii lipite una de alta, nerămăind aralăc nici de o palmă, decât numai acolo undi să va socoti a rămăne uliți. Și acope-
rimăntul a tuturor binalilor să nu fie cu alt aco-
perite decât numai cu șândilă sau scânduri.

«2-le. — Aceste binali le vom stăpăni în veci fără ce mai mică supărare alta, atât de cătră dumnealui cât și de cătră clironomiî dumisali, plătind numai acei câte patru lei de stânjăn bezmăn pe an la Sfântul Gheorghii de a purure, și vom hi volnicî a li vindi sau a li dăruî orî cui vom voi aceli binali în toată vreme, însă numai prin știre dumisali, iscălind și dumnealui aceli scrisori de vânzare sau daniî. Și vrând dumnealui a cum-
păra acele binali, cu prețul ci vor da alți muș-
tereî, și nu cu mai gîos preț, să să protomisască dumnealui ca un stăpăn a locului; iar făcându-să vre o vânzare sau daniî fără de știre dumisale să fii ră și fără lucrare.

«3-le. — În toate dughenile aceste vom fi volnicî, și fără ce mai mică oprire vreodineoare atât despre dumnealui, cât și de cătră clironomiî dumisale în veci, a vindi tot felul de marfă și orice vom voi, afară de vin, rachiū și în scurt nici un fel de băutură, precum nici pâne la creștinî sau alte nîamuri de oamini nu avem voie a vindi și a ține, după cum pre larg să arată mai gîos, adică :

«4-le. — Vin cușăr vom ave slobodă voi a ține și a vîndi, atît cu rădicată, cît și cu oca și la jidovi șazători în târg și la trecătorii jidovi, fără să plătim vreun bezmăn vreodinioară ; însă numai la jidovi sântem volnici a vîndi, iar la creștinii său oricare altă nații de oameni nu sîntem volnici a vîndi cît de puțin, pentru care dovedindu-să vreodineoare că am vîndut la alții cineva, afară de jădovi, să ne pierdem acest drit și privileghii.

«5-le. — Păne cușăr asămine vom ave voi, ca și pentru vin, a țane și a vîndi, atît la șazătorii jădovi în târg, cît și la trecătorii jădovi, fără să plătim și pentru păne vreun bezmăn vreodinioară ; iar la creștinii său oricari alt niam de oameni nu avem voi a vinde, și dovedindu-să că am vîndut afară de jidovi la alții cineva, să ne pierdem, ca și pentru vin, acest pronomion.

«6-le. — Carni cușăr vom fi volnici a țăia atît la jidovi cît și la creștinii și alte nații de oamini, după deosăbită însă alcătuire de învoială ci să va face cu dumnealui, pe tot anul, prin scrisoare cu căsapii ci să vor însărcina cu țănere căsapiiilor.

«7-le. — Hanuri, adică de a primi jidovi oaspeții avem voi, fără să plătim vreun bezmăn altul pentru fânul și orz, ci vom vinde de cît numai bezmăn hotărît căte patru lei pe stînjăn, cît vom cuprinde cu binalile la fața uliții ; însă numai jidovi avem voi a priimi, iar creștinii său oricari alt niam de

oamini nu avem voi a primi sau a le vindi fân și orz, precum să arată mai sus pentru băutură și pâne, ca nepăzindu-să întocmai să ne perdem acest pronomion.

«8-le. — Căți dintre acești noi zăci neguțători jădovi sîntem sau să vor faci de acum sudeți a ori căreia împărății, vom fi cunoscuți de sudeți numai în pricinile birului, iar la pricină de giudecări și la toati alte datorii a noastre, întru ale tîrgului, și într'un cuvânt la orice, vom fi ascultători și supuși întocmai ca și ceilanți jădovi raeli, și pentru fapte răli și împotriva urmări de neascultari își vor lua căzuta înfrânari, fără să să poată împotrivi și apăra supt cuvânt numai că ar fi sudet.

«9-le. — Fiiști carile păra într'un an de zile să aibă a'și face dughenile pe locul ci a' luat, iar nu să fie numai locul oprit; și care păra într'un an nu'și va faci dughenile volnic să fie dumnealui a'l lua și a'și însuși dughenile sau a le da altue cui va voi ca să'și facă dugheni.

«10-le.—Pentru vitile ci vom ave drepti a noastre, păr la patru vite de un neguțător, să nu fim supărați nici odinioară în veci cu cereri de plată pentru emăș; iar cari va ave mai multe de patru pe acele va plăti precum să va pute învoi pentru emăș cu dumnealui.

«11-le. — Pentra locul trebuincios pentru mormănturile noastre jădovești, adică cinzăci stănjanți în toate părțile, cari însă să fiiă afară de tîrg,

precum și pentru școala noastră de rugăciuni, cari ȧraș să nu fie în fața uliții, ci în dosul du-ghenilor, adică douăzeci și cinci stânjăni în toate părțile, și pentru feredeū ce noi obicinuim a ave, asămine să ni să dei cincisprezeci stânjăni în toati părțili, nici odinioare în veci să nu avem a plăti niciun fel de bezmăn, pentru moșii, pentru aceste trii locuri.

«Cu acest chip și rinduială învoindu-ne și alcătuindu-ne cu dumnealui, noi acești zăci ne-guțitori jidovi, ci prin deosăbit izvod să arată, anumi fiiști cari asămine izvod, iscălit de dum-nealui, priimind și noi, și ca să să păzască cu nestrămutari acesti tocmeli atât de cătră dum-nealui și clironomii dumisali, cât și de cătră noi și clironomii noștri în veci, am dat dumisale a-ciaștă scrisoare; asămine scrisoare luănd și noi de la dumnealui, întărite amăndouă de cătră cinst. Divan» ¹⁾).

Nu putem ști dacă restricțiile ce proprietarul le impuse evreilor contractanți cu privire la vân-zarea vinului, a pâineii, a fănuului, a orzului și la exploatarea hanurilor avea de scop de a îngrădi în adevăr alișverișul lor exclusiv la evrei sau țintia numai să provoace o nouă învoială cu alți

---

¹⁾ Invoiala este în adevăr încredințată de Divan, la 21 Iuni 1824. Vornicul, Șărbani Negel însuși figurează printre membrii Divanului. Actul era, în 1888, în posesia anticvarului B. Pohl din Iași, care le-a dat spre copie Societății istorice Juliū Barasch.

evrei ce ar fi voit să primiască oaspeți creștini sau să vândă creștinilor articolele interzise celor 10 contractanți. Se poate că rezervând vânzarea acestor articole, Șerban Negel credea că va atrage mai ușor pe comercianții creștini; dacă nu erau cumva niște apucături greșite, datorite prea marei lăcomii.

Or cum ar fi, proprietarul se înșelase în socoteala sa, pedicele ce le puse evreilor fură spre daună lui și puseră stavilă avântului ce voia să dea noului târg. Unele condiții, stipulate în învoiala de mai sus, fiind mai desavantajoase ca acele ce evreii le obținură la Hatmanul Palade, dinșii preferară să se așeze pe moșia acestuia, ocotind Scobănțeni. Recenzământul din 1831 ne arată că populația din Podul Iloaie posedă un număr egal de evrei și creștini, numărând fiecare câte 281 suflete; nu știm însă la ce cifră se urcă aceia din Scobănțeni. Că trebuia să fie inferioară aceleia din Podul Iloaie propriu zis, rezultă de pe aceia că succesorul lui Șerban Negel, Neculai Cantacuzino biv vel Logofăt și cavalier — cum îl numește un hrisov — care cumpără la mezat moșia Scobănțeni, fu silit să schimbe condițiile așezării, care fură încuviințate de Mihai Sturza în hrisovul său din 22 Mai 1839. Restricțiile impuse evreilor nu mai sînt repetate, plata bezmănului este redusă, și tot astfel toate celelalte venituri ale proprietarului, mai ales dacă ținem socoteală de cursul scăzut al monedelor. În fine, fapt și

mai caracteristic, pe când evreii din Podul Iloaiei propriu zis, își tocmiră încă în 1823 două sinagogi, cei de pe moșia Scobănteni aū remas tot la o singură sinagogă, ba, pare că nu inauguraseră încă nici feredeul, nici cimitirul. Art. 4 al hrisovului stipulează, în adevăr, că dumnealui logofătul va trebui să le dea terenul necesar fără plată, acolo unde va voi și va găsi de cuviință ¹⁾.

Alătura cu Podul Iloiei fură înființate, sub Ioniță Sturza: *Săveni* în ținutul Dorohoiiului, *Bucecea* și *Frumușica* în ținutul Botoșani, *Buhuși* în ținutul Niamț, *Sculeni* în ținutul Iași, *Caluțul* în ținutul Bacău, *Nămăloasa* în ținutul Putna, *Drăgușeni* în ținutul Covurlui.

Nu cunoaștem hrisoavele de întemeiere ale tuturor acestor târguri, știm numai că Drăgușeni a fost înființat de Vel Postelnicul Ioan Greceanu, în virtutea unui hrisov din 1823, cum rezultă dintr'o carte, din 18 Octombrie 1823, a lui Ioan Sandu Sturza către Starostii din Putna ²⁾. Caluțu va fi fost întemeiat în virtutea unui hrisov din 1828 ³⁾, deși e probabil că data nu e exactă, întrucât cimitirul evreesc se urcă la 1823 ⁴⁾. Singurul hrisov ce'l cunoaștem este acela privitor la *Bucecea*, din 16 Ghenarie 1828, care poate fi luat

---

¹⁾ Inedit, vezi Anexa IV.

²⁾ T. Codrescu, *Uricarul*, XIX, Iași 1891, p. 105—6.

³⁾ Ortensia Racoviță, *Dicț. geogr. al jud. Bacau*, p. 198.

⁴⁾ *Fraternitatea*, București, an. IV, p. 269.

ca prototip pentru toate celelalte târguri înființate sub Ioniță Sturza și chiar după el. Prin zisul hrisov Vodă volnicește lui Alexandru Ralet biv vel Spatar «ca să facă târg pe numita moșie (Bucecea) cu a dumisale cheltuială și din oameni străini, cari să nu fie din lăcuiitorii altor târguri sau sate, fără nici un amestec de vre o dare în pământul acesta».

Hrisovul recunoaște proprietarului dreptul de a percepe bezmăn, pe locurile ce se vor face binale, și a reclama un drept de la acei ce vor face velniți, berării, vor vinde băuturi sau păcură, precum și de la acei ce vor deschide căsăpii, pitării, mungerii și săpunerii. Stăpânul târgului are dreptul de a întări pe starostiile de bresle și a rîndui pe căpitanul târgului. Hrisovul prevede asemenea drepturile proprietarului pentru zilele de târg sau iarmaroc și învoește târgoveților dreptul de a pășuna pe imașul moșiei, cei de la mahala «o vită, doi boi și o vacă bez vițăi», iar cei de la uliță «câte un cal și câte o vacă bez vițăi». Proprietarul dispune de venitul cântarului și este autorizat ași aduce 30 liude, oameni străini, de peste hotar, pentru paza târgului, de foc, de oameni răi și de întocmirea drumurilor. În fine, hrisovul dispune ca «Neguțitorii aceia ce au să se adune spre a să așaza la târgul pomenit, fiind, după cum s'a zis mai sus, din oameni străini și fără nici un amestec de vre o dare cu lăcuiitorii țării de orice nație vor

fi, să rămăie în nesupărare de bir și de havalele în vreme de cinci ani»¹⁾).

După cum nu posedăm hrisoavele de întemeiere, nu posedăm nici învoelile ce le făcură proprietarii suspomenitelor târguri noue, cu acei cari veniră să le descalice. Nu cunoaștem dar nici persoanele cu cari s'aũ încheiat învoelile, nici amănuntele asupra drepturilor și îndatoririlor reciproce între proprietari și bezmănarî. Cu toate aceste, ajunge să ne aruncăm privirea asupra statisticeî din 1831, orî cât e defectuoasă și necompletă, spre a ne da seamă de stăruința pusă de proprietarii acelor târguri spre a atrage pe evreî pe noua așăzare.

Afară de Săveni, întemeiat, pe cât se vede, pe vatra satului a unei moșii populate²⁾, și unde găsim 71 evreî față cu 531 creștinî³⁾, constatăm că Bucecea număra, în 1831, 98 evreî față cu 15 creștinî, ceîce indică, fără contestare

---

1) Inedit, vezi Anexa V.

2) Amintim că după *Dicționarul geograf. al jud. Dorohoiu*, Săveni ar fi fost înființat cu mult înainte de 1816, când a căpătat hrISOVUL de la Calimah, ceîce indică, în orice caz, că era un sat foarte populat.

3) Numărul creștinilor îmi pare foarte exagerat, afară dacă s'aũ cuprins printre locuitorii târgului, țăraniî cari locuiau pe toată întinderea moșiei. Că evreii sînt totuș și aci adevărații fondatori ai târgului, se vede din registrul contribuabililor din 1839. El ne dă, pentru Săveni, 23 de comercianți și meșteșugari evreî și nici un creștin. Creștinii erau dar toți plugari și nu târgoveți.

că ei sînt unicii fondatori ai târgului. Frumușica, despre care vom vorbi mai la vale, număra 82 evrei, pe când creștinii erau în totul 7. Sculeni 156 evrei față cu 130 creștini ¹⁾. Până și Căiuțul, din județul Bacăului, Buhuși, numit Buhușoaia, înfundat în spre Piatra, Nămăloasa și Drăgușeni, în sudul îndepărtat al Moldovei, numărau: Căiuțul 26 evrei și 104 creștini, Buhuși 82 evrei și 213 creștini, Nămăloasa 91 evrei, 113 creștini și Drăgușeni 104 evrei, 146 creștini.

Nimic nu ne poate da o mai bună idee despre harnica propagandă, făcută spre a atrage pe evrei, ca prezența lor în aceste din urmă localități, imediat după întemeierea lor. Căci, dacă, până la un punct, nouele târguri, așezate în ținuturile din nordul Moldovei, mai la hotar, puteau fi mai ușor cunoscute evreilor galițieni și ruși, de la marginea țării, și vestea fundării lor să pătrundă chiar în interiorul Galiției, Poloniei și Rusiei, nu se poate spune acelaș lucru despre niște târgușoare nou întemeiate, înfundate în colțurile depărtate ale Moldovei, ale cărora eco, ba nici denumire, nu putea răsună la urechile populației evreești din străinătate. Ca pildă pentru mijloacele ce se puneau în joc pentru a atrage pe evrei în nouele târguri ne poate sluji târgușorul *Nămăloasa*, a-

---

¹⁾ Cifrele aceste imi par cu totul greșite, de oare ce găsim, în 1839: 39 neguțitorii și meșteri evrei, față cu 9 creștini. Evreii erau dar mult mai număroși, iar cea mai mare parte din creștini, plugari din sat.

supra căruia ni s'a păstrat o tradiție interesantă.

Data sigură pentru întemeierea acestui târgușor nu o cunoaștem. Autorii Dicționarului geografic al județului Putna ne spun că ar fi fost fondat de Vel logofătul Costachi Conaki în 1818, pe baza hrisovului ce-i s'ar fi dat în acel an de Mihaï Suțu ¹⁾, dată cu atât mai inexactă cu cât Suțu n'a venit în Domnie decât în Octomvrie 1819. Autorul Dicționarului județului Tecuciū ne spune, din contra, că târgușorul nu a fost înființat decât în 1824 ²⁾. Această dată ne pare mai aproape de adevăr.

În privința fundărei acestui târgușor ne relatează un baștinaș că Costache Conaki a chemat pe evrei din diverse părți, a clădit o sinagogă și o baie, pe care li le-a dăruit de veci, le-a cedat terenul pentru case și prăvălii, ba a dat la unii și bani cu împrumut, fără dobândă, spre a le înlesni comerțul. Asemenea le dete și un loc gratuit pentru cimitir. Cât de mult ținu acest mare boier ca să'și împopuleze târgul cu evrei, nu rezultă numai din faptul că sinagoga ce le-o clădise era încăpătoare pentru 4-600 persoane, ci încă din episodul de mai la vale petrecut la 1830.

În acel an, câțiva târgoveți creștini făcură propagandă pîntre cei din târgușor și din sate-

---

¹⁾ Canianu și Candrea, *Dicțion. geogr. al județului Putna*, pag. 196.

²⁾ Theodor N. Ciuntu, *Dicțion. geogr. al jud. Tecuciū*, pag. 259.

le dimprejur de a nu cumpăra carne tăiată de cuțitul hahamului. Când Conaki află despre acest fapt, veni anume de la Iași, adună întreaga populație creștină și o dojeni pentru purtarea ei. Apoi chemă pe haham și-i poronci să taie un miel după prescripțiile legei mozaice. Conaki însăși explică mulțimei rostul răgăciuneii făcute de haham, scopul examinării amănunțite a animalului tăiat și poronci apoi să se frigă mielul, din care luă o bucată și o mănacă. Apoi, dând și altora să mănânce, îndemnă norodul să trăiască în bune relații cu evreii din târgușor ¹⁾).

Aceia ce ne spune tradiția despre concesiile făcute de proprietar celor noui veniți, concordă cu toate documentele ce le-am pomenit în cursul lucrării de față. Obiceii ca proprietarul să contribue în totul sau în parte la clădirea sinagogeii și a băiei prinse rădăcină de la o vreme. Remăne tradiția privitoare la carnea cușer. Tabloul va fi fost de bună seamă înfrumosețat în curgerea vremei, dar episodul în sine se întemeiază cu atât mai sigur pe adevăr, cu cât întâmpinăm agitații contra cuțitului hahamului în Focșanii Munteni încă la sfârșitul veacului al XVIII-lea și la începutul celui de al XIX-lea ²⁾). Agitații de asemenea natură s'aũ putut dar produce, și în noul târg învecinat: Nămăloasa. În-

---

¹⁾ *Fraternitatea*, IV, 1882, p. 285.

²⁾ V. A. Urechiă, *Istoria Romănilor*, VIII, p. 635-36.

tervenția proprietarului, într'un chip oarecare, spre a-i pune capăt, dovedeste dorința lui fermă de a'și păstra populația evreiască și a atrage noi imigranți ¹⁾).

IV

La înscăunarea lui Mihaiu Sturza, în 1834, erau în Moldova 40 târguri și târgușoare, a căror nomenclatură este dată în lista ținuturilor înrătunzite, făcută pe la finele aceluiaș an și suspusă, în 1835, la încuviințarea Domnească ²⁾). Numărul lor fu augmentat în cursul Domniei lui Sturza și dus la cifra însemnată de 62.

Județe, ca Tutova și Vaslui, cari, ca târguri, nu aveau decât capitalele de district, văzură înființându-se, în cel dintâi: *Murgenii*, *Plopana*, *Puești* și *Pungești*, în cel dealdoilea: *Codăești* și *Negrești*. În județul Covurlui se înființară: *Berești*, *Foltești*, *Pechea* și *Rogojeni*. În județul Putna: *Domnești*. În județul Tecuci: *Podul-Turcului*. În județul Bacău: *Tg. Glodurile* și *Valea Ră*. În județul Fălciu: *Docolina*, *Răducăneni* și *Urdești*. În județul Iași: *Bivolarii* și *Poeni*. În județul Dorohoiu: *Darabani*, *Mamornița* și *Rădăuți*. În județul Neamț: *Bozieni*.

---

¹⁾ Dacă pun preț pe tradiția citată, e că la 1882, când a fost publicată, nu apăruse încă nici un document privitor la întemeiere de târguri noue. Autorul notiței, d. Osias Kohl, nu putea dar fi influențat de așurea.

²⁾ *Analele Parlamentare ale României*, V, p. 741-68.

Avem prea puține informații asupra datelor când au fost înființate toate aceste târgușoare. Neajunsurile Dicționarilor geografice ies și aci la ivială. Pentru cele mai multe nu ni se dă nici numele proprietarilor, care le-au întemeiat, pentru altele ni se indică proprietarul său data, dar această din urmă e în contradicere isbitoare cu știrile ce le avem de aiurea, și mai ales cu tablourile statistice ce ne staū la îndemână. Firește, evreii s'ar fi putut stabili într'o localitate sau un sat înainte ca localitatea sau satul să fie fost ridicat la rangul de târgușor; dar în acest caz numărul lor ar fi fost mic. Apoi, este imposibil de admis ca, mai ales înainte de 1839, ocărnuirea să fie avut interes de a prenumăra între birnicii din târguri sau târgușoare — birul era egal pentru cele două categorii — pe orândarii evrei de la sate, cari plătiaū o dajdie individuală cu mult mai ridicată ca evreii din târguri.

Și pentru această perioadă cunoaștem prea puține învoieli încheiate între proprietari și cei stabiliți în târgurile lor. Vom da însă aci puținele știri ce le cunoaștem asupra târgușoarelor mai sus pomenite.

Despre *Bivolari*, autorul Dicționarului geografic ne spune că a fost înființat la 1834 ¹⁾, dar e cu mult mai posibil că aceasta e data hrisovului

---

¹⁾ G. Chiriță, *Dicț. geografic al județului Iași*, 1888, pag. 29 sub verbo.

saŭ a învoielei încheiate între proprietari și o samă de evrei. În adevăr, târgușorul nu figurează pe «Tabla obștimilor sătești a Prințipatului Moldaviei» din 1834, nici pe cea definitivă din Fevruarie 1835. Nu știm nici pe ce moșie a fost întemeiat. Un sat cu nume de Bivolari e necunoscut și satul Bradul, nume ce l-ar fi purtat în vechime satul Bivolari, după autorul Dicționarului geografic, nu figurează nici el pe tabloul de mai sus. Ori cum ar fi, Bivolari numără, în 1838, un minimum de 59 familii evrești, toate scutite de bir, întru cât nici una nu figurează pe tabloul dajnicilor din 1839, ceiace indică înființarea recentă a târgușorului. Cum că evreii sînt singurii fondatori ai noului târg, se vede de pe aceia că sînt aproape singurii locuitori. Creștinii, ce'i găsim în 1859, în număr de 307, sînt în mare parte lăcitorii agricultorilor ai satului, la din contra ar trebui să admitem o descreștere a populației creștine în cursul anilor, lucru imposibil de susținut. În adevăr, după Dicționarul geografic populația târgușorului ar fi fost, în 1885, de 1206 locuitori, din cari peste o mie evrei 1).

Bozieni ar fi fost înființat la 1840 de logofătul Lupu Balș 2). Nici această relație nu e exactă. În 1838 găsim în această localitate, 20 familii evrești, așezate, ce e dreptul, de curând, toate fiind

---

1) G. Chiriță, *Dicț. geogr. al jud. Iași*, p. 29.

2) Const. D. Gheorghiu, *Dicț. geogr. județ. Neamț*, Buc. 1895, p. 79.

scutite de bir. Deși aceste familii apar ca întemeietoare ale târgului, se vede că o neînțelegere oarecare cu proprietarul împedecă dezvoltarea lui. Sinagoga nu fu clădită decât pe la 1851-1852, iar cimitirul nu fu înființat decât la 1879 când proprietarul dăruie comunității un loc în acest scop ¹⁾. Numărul evreilor, nu crescuseră decât cu multă greutate și, dacă dăm crezare statisticeii din 1859, n'ar fi întrecut decât cu câteva unități pe aceia a creștinilor, 176 evrei față cu 172 creștini. La 1890 numărul evreilor era de peste 500, dintr'un total de aproape 1000 suflete ²⁾. El scăzu la 350 în 1899.

După afirmările lui Filipescu-Dubău ³⁾ *Darabanii* ar fi fost întemeiați pe la 1836, de marele logofăt și general Teodor C. Baluș, proprietarul moșiei cu acelaș nume, dar n'a căpătat hrisov decât la 21 Iunie 1837. Acelaș autor adaugă: «Prin construire de dughene, prin publicații făcute pentru înlesnirea de trai și negoț, s'aun adunat români, dar în mult mai mare număr evrei, introduși de cătră Leibă Gherșan Darabaner, foarte cunoscut ca vechiul orândar al rateșelui, ce era construit pe drumul mare. Evreii erau mai ales atrași prin faptul că pe aici treceau cărașii în mare număr, că treceau și cărdurile de vite de

---

¹⁾ *Fraternitatea*, IV (1882). p. 319.

²⁾ C. D. Gheorghiu, *Dicț. geogr. al jud. Neamț*, p. 79.

³⁾ *Dicțion. geogr. al jud. Dorohoiu*, p. 67, sub verbo.

negoț spre Bucovina. La 16 Octomvrie 1839 proprietarul a făcut înscrisul de învoială cu târgoveții, pe timp de 25 ani, după legea bezmănului din Codul Calimah».

Vom vedea mai la vale importanța acestei date, dar lesne se înțelege că Leiba Gherșan nu putea avea nici un interes să cheltuiască bani din punga lui spre a atrage în noul târg evrei cari să'i facă concurență în afacerile sale, cum nu atârna de el să facă publicații și să înlesniască traiul la cei cari veniau să se așeze în târgușor. Teodor C. Balș era grăbit, făcu propaganda în mare, instrucțiile date emisarului său Leiba Gherșan par a fi fost precise. În 1838 găsim acolo un minim de 150 familii evrești. Iar în ce privește privilegiile, încuviințate de ocărmuire, ele rezultă de acolo că din 150 capi de familie, admitând că cifra era exactă și nu inferioară realității, numai 16 figurau ca dajnici neguțitori și meșteșugari în 1839. Celelalte, pe cât se vede, se mai bucurau de scutire de bir după cuprinsul hrisovului de întemeiere.

După spusele lui T. N. Ciuntu ¹⁾, *Podul Turcului* a fost întemeiat de proprietarul M. Iamandi, în 1840. La această dată «ar fi venit mulți locuitori din satele vecine și un număr de evrei și au înființat târgușorul». Autorul nu ne spune dacă au fost chemați de proprietar. Indoială asupra ace-

---

¹⁾ *Dicționar geogr. al jud. Tecuciú*, p. 161 sub verbo.

stui punct nu poate fi. Data indicată, 1840, concordează cu o notiță publicată în *Fraternitatea* ¹⁾. Această dată nu e exactă. Podul Turcului figurează deja ca târg pe «tabloul obștimilor sătești» din 1834 ²⁾; iar în tabloul statistic din 1838 găsim, în acest târgușor, 55 familii evreiești, cari dădea, în 1839, un număr de 30 birnici față cu 47 creștini, ceiace ne arată că târgul a fost întemeiat cu mult mai înainte. E mai mult ca probabil că târgușorul s'a înființat pe la 1830, în virtutea unui hrisov a lui Ioniță Sturza și'si va fi luat începutul de la cele trei ratoșe, de bună seamă evreiești, ce erau pe acolo între 1827-28. Acești orândari, îndemnați de proprietarul moșiei, făcură apoi propagandă pentru împopularea târgului, întemeiat pe vatra satului, unde o biserică fu clădită încă în 1830, ceiace explică prezența a 187 suflete creștine în statistica din 1831. Data, ce ne-o dă autorul Dicționarului geografic, anul 1840, va fi fost, fără îndoială, aceia în care s'a stabilit o învoială definitivă între proprietar și târgoveți, când li se hărăzi evreilor, de veci, și locul cimitirului, inaugurat la 1842 ³⁾.

Rădăuții par a fi grupat, încă de la sfârșitul veacului al XVIII-lea, și mai ales după rășluirea Basarabiei, în veacul al XIX-lea, un oarecare

---

¹⁾ București, an. IV (1882) p. 385.

²⁾ *Analele Parlam. ale României*, V, p. 757.

³⁾ *Fraternitatea*, IV (1882), p. 385.

număr de oameni în jurul unui ratoș făcut la 1772. Proprietarul moșiei, marele logofăt și cavalier Costachi Sandu Sturza, văzând că prin înființarea de târgușoare prin localitățile depărtate de orașul Dorohoiu se sporesc veniturile moșiilor, a stăruit și a scos cuvenitul hrisov de la Mihaï Sturza pentru recunoașterea târgușorului. Inmulțându-se târgoveții, proprietarul a format, la 1845, luna Mai 14, actul de învoială prin care s'au stabilit drepturile și îndatoririle din ambele părți ¹⁾). Acest act nu ne e cunoscut. Se constată însă, din capul locului, după scoaterea hrisovului, harnica propagandă făcută, de proprietar său de al lui, spre a atrage o numeroasă populație evreiască în noul târg. Abia întemeiat, Rădăuții numărară 43 capi de familie evrei, după recensământul din 1838, toți scutiți de bir, întrucât nici un dajnic evreu nu figurează pe lista birnicilor de la 1839.

Răducănenii, despre care autorul Dicționarului geografic ne spune că a fost înființat la 1830 de Răducanu Roset, de la care și-a luat numirea ²⁾), nu a fost întemeiat în realitate decât ceva înainte sau puțin după 1838-39. Târgușorul nu figurează pe lista din 1834 și nici pe tabloul statistic din 1838. El ființă însă în anii 40. Găsim,

---

¹⁾ Filipescu-Dubău, *Dicțion. geogr. al jud. Dorohoiu*, p. 292-93.

²⁾ C. Chiriță, *Dicțion. geogr. al jud. Fălciu*, p. 165 s. v.

în adevăr, că la începutul anului 1846 «tacsia nației evreești» din zisul târgușor a fost dat în întreprindere la Srul Aronovicî și Aron Mendelovicî contra sumei de 2262 lei¹⁾, ceiace reprezintă un minimum de 36 sau 37 contribuabili evreî²⁾, care erau de bună seamă întemeietorii târgului. Evreii constituiră dealfel, în toată curgerea vremei și până în momentul de față, partea covârșitoare a locuitorilor târgușorului Răducăneni.

Știri mai lămurite le avem asupra târgușoarelor Berești și Poeni, deși nu cunoaștem nici pentru ele hrisoavele de întemeiere.

Pentru *Berești*, cel mai mare târgușor din ținutul Covurluiului, ne spune Moise N. Pacu³⁾, că actul de înființare ar data de la 15 Fevruarie 1844, pus în aplicare la 1 Septembrie 1844 de fostul proprietar Dimitrie Suceveanu, fost protopsalt al Mitropoliei Moldovei. Ambele date nu sînt exacte. Bereștii figurează ca târgușor în statistica dela 1838 cu 30 familii israelite. Intru cât însă nu găsim nici un dajnic evreu pe tabloul birnicilor din 1839, târgușorul nu va fi fost înființat cu mult înainte. Rezultă asemenea, din așe-

---

¹⁾ *Buletin, foaie oficială*, Iași, 4 Iuli 1846, No. 52, p. 206 a.

²⁾ In 1846 evreii din Moldova plătiau, prin gabelă, 60 lei pe an pentru fiecare cap de contribuabil.

³⁾ *Dicțion. geogr. al jud. Covurlui*, p. 24 sub verbo.

zământul încheiat între proprietar și negustorii așezați în târgușor, că dînsul aparținea lui Teodor Iamandi. Convenția e datată din 21 Fevruarie 1842 și stipulează că punerea ei în lucrare se va începe de la anul 1844 Octomvrie 26; ceia ce înșamnă că târgoveții aveau să fie liberi până la acea dată de orice sarcini și plăți.

Ca toate învoielile dintre proprietari și târgoveți, convenția de la 1842 fixează suma ce aceștia din urmă au a plăti ca bezmăn pe an, și care e de 8 lei de stănjăn din fața uliței, fiind lungul din dos câte 20 stănjăni. Convenția precizează apoi suma ce este a se plăti pentru otcupul rachiului, a vinului și a păcurei, pentru luminări, căsăpii și pitării.

Art. 7 stipulează, conform întru aceasta cu toate scrisorile de învoială cunoscute, «negustorii jidovi să avem voie a ne face școală, feredeu și țintirim fără să plătim vreun bezman». Caracteristic e și art. 8, care declară că «de la împlinirea a 3 ani și încolo să nu fie volnici alți negustori străini a veni cu marfă, de care vom ave noi, afară de cei ce vor fi așezați cu dughenile aci în târg». În fine, fiecă gospodar e volnic a ține, adică a paște pe imașul moșiei, câte două vite pentru casă și a vinde dugheana în liberă voie, cu singura condiție ca contractul să fie încredințat de proprietarul moșiei. Articolul 11 sfârșește: «Și pentru credință și întocmai

urmare urmează a noastră iscălitură în limba e-vreiască și moldovenească ¹⁾».

În Berești dar, ca aiure, evreii sînt adevărații întemeitori ai târgului întru căt învoiala se închee cu ei și'i vedem figurând pe întăiul plan. Dealtfel, târgușorul fu înființat prin mijlocirea și hărnicia unui anume Leibovicî, tatăl lui Pascal Leibovicî, mort în Fevruarie 1899, în vîrsta de 70 ani²⁾.

Târgușorul *Poenii* fu înființat de Alexandru Balș în virtutea unui hrisov din 1837, pe care'l obținu de la Mihaî Sturza, cu dreptul de a face doăsprezece adunări de iarmaroace peste an și zi de târg pe fiește care septămăna, Duminica. Bazat pe acest hrisov, proprietarul se puse în raport și face alcătuire «cu neguțătorii jidovi în număr de douezeci și nouă gospodari pentru înființarea târgușorului», cari și figurează pe tabloul recenzămăntului din 1838. O copie de pe această alcătuire, datată din 21 Mai 1845, ne poate sluji de dovadă pentru mijloacele închipuite spre a spori numărul evreilor în târgurile n' ũ întemeiate ³⁾.

---

¹⁾ *Buletinul Camerei de Comerț din Galați* pe Octomvrie 1906, apud *Cronica Israelită*, VI, No. 39 din 26 Oct. 1906.

²⁾ *Egalitatea*, București, X, 1899, p. 54, care zice că Pascal ar fi fundat târgul. Trebuie să fie aci o confuzie între fiul și tatăl, căci târgul fiind întemiat înainte de 1838, Pascal era un copil de 9 ani, la fundarea lui.

³⁾ Că data 1845 Mai 21, ce o poartă exemplarul, este data unei copii, rezultă din faptul că la 1838 cei 29 gospodari

Zisa alcătuire numită, «Așăzare», declară, pe cei 29 gospodari, scutiți de bezmăn și de plata otcupului rachiului și a păcurei fără plată, ba pot chiar întrebuița venitul în folosul lor. Ei trebuie să'și facă dughenile până într'un an, fiind solidari unul pentru altul pentru executarea acestei condiții. La rândul său, proprietarul se îndatorește a le da lemnul trebuincios din pădurea de pe moșie «și anume pari, nuiele, căpriori și podială de plop și fagi».

După trecerea celor doi ani ei au a vărsa bezmănul fixat; dar, ca pretutindenea, sinagoga, feredeul și țintirimul sînt scutite de plată. Tot de la acea dată înainte au a plăti își otcupul pe rachiu și păcură. Proprietarul își rezervă căsăpiile, vînzarea fânului, a orzului și a ovăzului în detail, le învoște însă vînzarea cu merța a ovăzului și a orzului, precum și vînzarea de pește, tutun, sare, lumănări de său sau de ceară.

«Pentru vinul însă — ne spune art. 2 — ce iarăși li să dă dreptul di a vinde de acuma, întâiu să vor îngriji a să aduna și a să statornici cu așăzări de dugheni a lor păr la număr de *șasăzaci* gospodari, să aibă a plăti otcup de pe loc în curgire de zăci anî câte doi lei pe tot anul, dar mai

---

evrei erau deja stabiliți în târgușor și că invoiala vorbește de înființarea tirgului la 1845, când sînța, la acea epocă, de un număr de ani. Aceasta reese și din art. 5 al așezării, care spune că gospodarii au a'și face dughenile până într'un an. Doar nu vor fi stat gospodarii 6 anî sub cerul liber.

înainte de a să aduna zisul număr vor fi cu totul opriti de la vânzarea lui, înțelegându-să în sfârșit ca acii 60 gospodari trebuie să'și facă fiește care dughiana sa ¹⁾».

Intrucât vânzarea vinului era o necesitate absolută pentru orice cărciumar, stipulațiile acestui articol ne dovedesc că proprietarul ținea să introducă în convenție un stimulent spre a silii familiile de mai înainte stabilite de a face propagandă activă pentru aducerea de noi gospodari evrei în târgușor, și a'l împopula cât mai în grabă.

Pentru *Codăiești* datele statistice nu lasă îndoială că târgușorul a fost înființat de evrei. În 1838 statistica ne dă 45 de familii, stabilite de curând, de oarece tabloul dajnicilor din 1839 nu ne indică nici un contribuabil evreu. În 1846 evreii din Codăiești își plăteau birul prin mijlocirea tacsiei ²⁾. În 1859 erau 29 contribuabili evrei cu 229 suflete ; iar statistica din 1885 ne dă 515 evrei la un total de 765 locuitori ³⁾.

În *Docolina*, unde găsim 7 familii evreești în 1838, târgușorul a fost fondat exclusiv de ele. Scutite de bir, întrucât nu figurează nici un daj-

---

¹⁾ Inedit, vezi anexa VI.

²⁾ *Buletin, foaie oficială*, XIV, No. 52, Iași 4 Iulii 1846 pag. 246-a.

³⁾ C. Chirița, *Dicț. geogr. al jud. Vaslui*, p. 49—50.

nic pe tabloul din 1839, găsim dimpotrivă 9 dajnici evrei în 1846 ¹⁾). În 1859, Docolina număra 11 contribuabili evrei cu 100 suflete ²⁾). Până în 1882 și 1892 numărul evreilor nu trece peste 20 familii, orășelul n'a luat nici o dezvoltare creștină abia că erau două familii la aceste din urme date ³⁾).

Am văzut mai sus că autorul Dicționarului geografic afirmă că *Mamornița* a fost înființat după rășluirea Bucovinei, în virtutea unui hrisov al lui Constantin Moruzi. Faptul e inexact, Mamornița figurează în *Condica liuzilor* din 1803 ca sat ⁴⁾). Târgușorul e pomenit pentru întâia oară în statistica din 1838, înregistrând 28 familii israelite, care însă nu figurează pe tabloul dajnicilor din 1839, ceiace dovedește că târgușorul a fost de curând întemeiat. Că cele 28 familii erau întemeietoarele târgușorului reese din faptul că statistica din 1859 ne dă 33 dajnici evrei cu 130 suflete, pe când creștinii erau în număr de 79 suflete, stabiliți de sigur în satul cu acelaș nume, cu excepția împiegaților. Acest fapt se constată anume în 1885, când târgușorul, îm-

---

¹⁾ *Bulet. foaie oficială*, XIV, No. 52, p. 246-a.

²⁾ *Monitorul Oficial al Moldovei*, 27 August 1859, Verax, *La Roumanie et les juifs* p. 31.

³⁾ *Fraternitatea* IV, 1882, p. 389, *Dicț. geogr. al județ. Fălciu*, p. 50.

⁴⁾ *Uricarul* VIII, p. 297.

preună cu satul, număra 99 familii cu 497 suflete, din cari 50 familii evreești, dar «populația satului e contată la aceia a târgușorului»¹⁾.

Târgușorul *Negrești*, autorul Dicționarului geografic ni'l dă ca înființat la 1814²⁾. Această afirmare nu e exactă. Negreștii e învederat un sat vechiū, el figurează în *Condica Lăuzilor*, în 1803, printre satele ocolului Fundului de Jos³⁾, și ființa, prin urmare, încă în veacul al XVIII-lea. La acea dată găsim, pe lângă cei 88 dajnici creștini, doi evrei: Marcu jidovul și Ilie jidovul⁴⁾. Dar tot ca sat figurează și în «Tabla obștimilor sătești a Principatului Moldovei după înrătușimea făcută la 1834», fiind prenumărat mai întâiu printre satele ocolului Racovei, apoi, în mod definitiv, printre acele ale ocolului Stemnicului. Ca târguri în ținutul Vasluiului nu găsim decât unul singur: «Vasluiul rezidenția ținutului»⁵⁾

Care este, decī, data înființării târgului? De bună seamă anul 1835 sau 1836 când proprietarul va fi obținut de la Mihaiū Sturza un hrisov pentru întemeierea lui. Aceia ce ne face a înclina spre această dată este faptul că în recen-

---

¹⁾ Filipescu-Dubău, *Dicțion. geogr. al jud. Dorohoiū*, pag. 208 și 210.

²⁾ C. Chiriță, *Dicțion. geogr. al jnd. Vaslui*, p. 129.

³⁾ *Uricarul*, VII, p. 371.

⁴⁾ *Uricarul*, VII, p. 373.

⁵⁾ *Analele Parlamentare ale României*, V, p. 725 și 763.

zământul din 1838 Negreștii se prenumără între târgușoare cu o populație evreiască de 72 familii, scutite toate de bir, cărora le-a trebuit cel puțin doi-trei ani ca să se adune și să'și clădască casele. În 1845 îl întâlnim deja ca târg așezat cu dare la Visterie, și pe evreii plătindu'și birul prin tacsie, ca în toate celelalte târgușoare ¹⁾).

Nu cunoaștem nici hrisovul de întemeiere a târgului ²⁾), nici scisoarea de tocmală încheiată între proprietar și primii târgoveți. Dar dacă ne referim la așezământul definitiv, dat târgoveților, la 5 Iulie 1845, de proprietăreasa Eufrosina Rosăt, dobândim convingerea că evreii sînt fondatorii acestui târgușor. Astfel așezământul le acordă, prin art. 15, scutire de bezmăn pentru feredeu, sinagogă și cimitir și le recunoaște, bine înțeles, calitatea de târgoveți. Din contra, art. 12 privitor la creștinii declară că «locuitorii ce vor fi cuprinși în dările haznelei sub numirea de birnici și intrați în lucrul boierescului, având pământ de hrană după așezământul cărmuirii, de ar fi și cu

---

¹⁾ *Buletin, foaie oficială, Iași, XIV, No. 44, 6 Iunie 1846, p. 237.*

²⁾ Într'un articol publicat în *Opinia* din Iași și reprodus în *Egalitatea* XXII, din 16 Sept. 1911, p. 283, d. Ghibănescu arată că târgul Negreștii are hrisov de întemeiere din 1845 Iulie 5, dat de M. Sturza Vodă boieroaiei Eufrosina Rosăt. Aceasta nu e exact. Dată în chestie e cea a unui așezământ, pe când hrisovul a fost eliberat, de bună seamă, cu vreo zece ani mai înainte.

locuința în uliță nu se vor putea apăra de această lucrare sub numire de târgovăț»¹⁾).

Dealtfel nu găsim în 1839 nici un dajnic creștin târgovăț în orașelul nou întemeiat, unde evreii au constituit, de la început, populația covârșitoare. Ei numărau 53 dajnici cu 458 suflete în 1859, pe când creștinii, așezați de bună seamă în sat, numărau abia 282 suflete. Această majoritate evreii au păstrat-o și mai târziu. Dicționarul geografic arată că, în 1888, târgușorul avea o populație de 195 familii cu 963 suflete, din cari mai mult ca jumătate sînt evreii, cari se ocupă cu industria și comerțul, ceilalți sînt români, îndeletnicindu-se cu cultura pământului și creșterea vitelor²⁾. În 1899 cifra evreilor era de 787.

Despre târgul *Urdești*, autorul Dicționarului geografic afirmă că a fost înființat abia la 1842³⁾. Cele 18 familii evreești, cari figurează pe recensământul din 1838, desmint această afirmație. La 1846 *Urdești* avea 22 dajnici evreii, tacsia fiind arendată cu 1326 lei⁴⁾. Motive economice însă par a se opune la creșterea și prosperarea evreilor stabiliți, și orașelul părăsit de

---

1) Inedit. Vezi anexa VII.

2) C. Chiriță, *Dicțion. geogr. al jud. Vaslui*, p. 129.

3) C. Chiriță, *Dicț. geogr. al jud. Fălciu*, p. 204 s. v.

4) *Buletin, foaie oficială*, XIV, No. 51 p. 205a.

ei nu mai ia nici un avânt. Din recenzământul din 1859 rezultă că numărul birnicilor evrei căzuse la 5, numărând 26 suflete. Populația creștină era de 89 suflete ¹⁾. Dar și acele 5 familii părăsiră mai târziu târgușorul, care, la 1894, nu mai avea nici un evreu și nu cuprindea decât 27 familii creștine cu 100 suflete ²⁾.

Valea Rea, despre care Dicționarul geografic spune că a fost întemeiat în urma unui hrisov din 1845 a lui Mihai Sturza ³⁾, ființa deja la 1838, cu 52 familii israelite. El avea, în 1859, 28 dajnici evrei cu 196 suflete. Cele 155 suflete creștine, ce le găsim în aceeași statistică, ședeau de bună seamă în sat și nu erau prenumărate pînă la țărgoveți; în caz contrar, ar trebui să admitem o scădere, fără motiv, a populației creștine. În adevăr, după statistica din 1885 târgușorul avea o populație de 85 capi de familie cu 306 suflete, din cari *peste* 250 evrei ⁴⁾. Evreii erau dar și aci adevărații întemeietori ai târgușorului.

Pentru celelalte târgușoare nu avem nici o altă indicație. Cifrele următoare, scoase din statistica din 1838, dovedesc că toți proprietarii și-

---

¹⁾ *Monitorul Oficial al Moldovei*, 27 August 1859, — Verax, *La Roumanie et les Juifs*, p. 31.

²⁾ C. Chiriță, *Dicț. geogr. al juł. Fălciului*, p. 204.

³⁾ Ortensia Racoviță, *Dicț. geogr. al jud. Bacău*, p. 584.

⁴⁾ O. Racoviță, *Dicțion. geogr. al jud. Bacău*, p. 584.

neă să'i atragă pe evrei în centrele noă create :

Domnești (ținutul Putna) 20 capi de familie, Foltești (țin. Covurluă) 4, Murgeni (țin. Tutova) 50, Pechea (țin. Covurluă) 12, Plopana (țin. Tutova) 27, Puești (țin. Tutova) 53, Pungești (țin. Vasluiă) 37, Tg. Glodurile (țin. Bacaă) 7.

V

Fundarea tuturor acestor târgușoare și chemarea evreilor, spre a le împopora, sint în contradicere isbitoare cu legislația asupra vagabondajului, care se întinde ca un fir roș în tot timpul domniei lui Mihaï Sturza. Această legislație a fost și este pururea invocată spre a dovedi că evreii aă fost considerați, de multă vreme, ca niște musafiri nepoftiți, cari aă năvălit în Moldova pe căi pzezișe peste voia guvernului, a autorităților și a țării. Unii cred că vor acoperi astfel faptul chemărei în țară a evreilor de cătră boieri, cari erau pe atunci unicii reprezentanți ai opiniei publice și ai țării. În realitate, măsurile și decretele contra vagabonzilor nu aă avut nici când scopul de a opri imigrarea evreilor în Moldova, Vodă și guvernul s'ar fi păzit a lua atare măsură dăunătoare lor, țării și boierimii.

Că scopul legislației asupra vagabondajului nu era nici de cum de a stavili întrarea în țară a evreilor, se vede de pe aceia că hrisoavele de mpopulare departe de a înterzice așezarea lor

în târgurile nou create, întăresc, dimpotrivă, convențiile, încheiate cu evreii săi și acele în care se prevede că se va da evreilor gratuit un loc pentru sinagogă, feredeii și cimitir, ba, adeseori, și materialele necesare pentru clădirea celor două construcții. Ce mijloc mai nimerit spre a împiedeca stabilirea evreilor în târgurile cele noue, decât neîntărirea învoielilor făcute cu ei sau suprimarea din convenție a dispozițiilor privitoare la sinagogă, baie și cimitir și a tuturor măsurilor ce le procura vre o favoare ?

Apoi, dacă față cu venalitatea impiegaților, cu corupția cumplită, de care erau stăpânite toate clasele societății și toate autoritățile, evreii cari veniau să se așeze în orașe mari ca Iași, Botoșani și altele, cu o populație evreiască însemnată, se puteau oarecum sustrage controlului polițienesc și al administrației, nu se poate spune acelaș lucru despre orașele mici. Aci nici un nou venit nu putea scăpa ochiului de veghe al autorităților, mai ales în târgurile nou fundate. Adevărul este că decretele privitoare la vagabonzi n'au țintit niciodată de a îndepărta pe evreii din țară, nici a descuraja imigrarea lor. De formă, ei vizaau numai pe așa zișii evreii fără căpătăi, cari nu posedau nici capital, nici meșteșug. În fond nu ținteau nici pe aceștia. Măsurile contra vagabondajului nu erau decât un mijloc indirect, foarte productiv, spre a stoarce bani dela indivizii și comunități, motiv pentru

care erau scoase periodic la ivială și periodic suspendate sau lăsate în desobicinuință, după cum Vodă și acoliții lui aveau nevoie să-și satisfacă setea nesățioasă de bani.

Caracteristic pentru cele spuse aci sint măsurile luate de Mihaï Sturza pentru împopularea orașului *Mihaileni*, numit mai întâi Vlădenii, apoi Tîrgul Nou. Acest târg trecuse în proprietatea Domnitorului, care i dădu numele său, și avu tot interesul să înmulțiască numărul locuitorilor și să-î dea un mare avânt spre a'l face cât mai productiv pentru el. Pe când Vodă pregătea cele dintăi măsuri contra vagabonzilor, în unicul scop de a obține, de la evreii din Iași, restituirea gratuită a polițelor, ce le subscrisesese pentru sumele de care avusese nevoie spre a-și asigura Domnia, îl vedem, totodată promulgând, în 1835, așăzământul târgului Mihaïleni, pe care'l declară și capitală de ținut. Art. 8 al acestui așăzământ zice rostit: «Toți meșteșugarii străini, ce vor veni spre a să statornici cu lăcuința în târg, și care în urmarea regulilor prescrise vor zidi casa sau dugheni de meserii, precum stoleri, lăcătuși, pietrari, teslari și alții deasămine ce să întrebuintază la zidiri, vor fi apărați de plata bezmănului emfitefticos pe vreme de cincî ani».

În 1837 îl vedem mergând și mai departe, Vodă discută cu o delegație a târgoveților, — printre care 7 delegați evrei, numiți de «obștia nației evreești», — condițiile cele noue de

învoială între proprietar și târgoveți. Pînă la nouele dispoziții se prevede anume la art. 5 că : «tot în această orânduială a apărării bezmănușii rămă-
înd și havra evreiască ace mare, împreună cu
alte două mici și cu feredușul nației evreiești din
târgul Mihaileni, precum și o capiște».

În acelaș așezămănt se prevăd asemenea mă-
surile necesare pentru îndestularea evreilor cu
păine (art. 11) și cu carne (art. 12), în afară, bine
înțeles, de drepturile și privilegiile ce le aveau
evreii în comun cu ceilalți târgoveți ¹⁾. Dacă le-
gistația asupra vagabonzilor era luată în serios,
nu încapă îndoială că Vodă ar fi trebuit să ex-
cludă pe evreii dintre delegați, ba chiar să le
ridice favorurile încuviințate în trecut, necum să
le acorde favoruri și concesiuni nouă, întinzînd
scutirea de bezmăn la 2 sinagogi și o capiște,
în afară de sinagoga cea mare, adică aceia scu-
tită la întemeierea târgului de Mareș, în 1792.

O dispoziție importantă, înscrisă în anaforoa
Sfatulci din 1839, aprobată de Vodă la 1 Iulie, și
care face parte din măsurile contra vagabonzilor,
fu aceea a art. 35. Acesta declară că «nici unui
jidov nu-î este oprită strămutarea din țară, ce el
poate fi slobod a ieși cu toată familia lui» ²⁾, A-
ceastă măsură a fost deseori invocată spre a do-

---

¹⁾ *Buletin, foaie oficială*, VII, No. 22, Iași 16 Martie 1839.

²⁾ *Manualul administrativ al Moldovei*, I, p. 516, No. 379.

vedi că scopul legislației asupra vagabonzilor era de a se desbăra cât mai curând de evrei. E ciudat de constatat că această dispoziție nu mai fu reînviată, nici reproducă în încheierea Sfatului de la 1843, nici în decretele următoare, cari se referă exclusiv la evrei. Vodă însăși i dădu lovitura de grație și dovedi astfel caracterul adevărat al legislației contra vagabonzilor, care avu de scop stoarcerea de bani, pe când pe altă cale evreii erau solicitați din toate părțile să vie să se așeze în târguri și târgușoare.

Târgul *Sulița* devenise și el, între 1830-40, proprietatea lui Mihai Sturza. El știu să-i dea un avânt prin o nouă stabilire de evrei. De la vreo 100 capi de familie, grupând 496 suflete, ce ni le dăduse recensământul imperfect din 1831, găsim, în 1838, 195 capi de familie evrei; iar în 1839 Condica Visteriei arată că erau acolo 105 negustori și meșteri evrei birnici, față cu 21 meșteri și comercianți creștini. Târgul se jidovise sub stăpânirea aceluia, care promulgase necontentit măsuri așa zise de apărare contra evreilor și a năvălirii lor în țară; el capătase o majoritate de populație evreiască pe care nu o va mai perde. La 1843 Sulița fu distrus, în întreg, de un incendiu, în care arse și hrisovul târgoveților, și dânșii începură să părăsiască orașul. Mihai Sturza, care, după dispozițiile luate contra evreilor, în decretele anterioare, ba și în acela din 1843, ar fi trebuit să tresalte de

bucurie la hotărîrea luată de evrei de a părăsi târgul și să puie să le cante vecinica pomenire, se bizui dimpotrivă pe puterea-î domniască și opri pe târgoveți să plece ; ba, îi decise să'și facă casele din nou, îi ajută întru aceasta și făcu cu ei o nouă învoială, mai ușoară, pe timp de 25 ani ¹⁾).

Călcând pe urmele Domnului, boierii, cari, chipurile, se arătară în public și în Obșteasca Adunare, partizani ai măsurilor luate contra năvălirii evreilor, se întreceau, care de care, să atragă cât mai mulți evrei în târgurile lor. Am văzut mai sus chipul cum se împoporară nouele târgușoare, întemeiate pe acea vreme, dar și stăpânitorii târgurilor, înființate mai înainte, se opintiră să'și înmulțiască numărul locuitorilor. Astfel :

Saveni, care număra 71 suflete în 1831, avea, în 1838, 54 capi de familie sau 270 suflete evreești, printre cari 23 negustori și meșteri evrei și nici un neguțitor sau meșter creștin, în 1839.

Bucecea, din 19 capi de familie, cu 98 suflete, în 1831, număra 43 capi de familie în 1838 și 26 negustori și meșteri evrei, față cu 14 creștini în 1839.

Moinești cu 44 capi de familie și 193 suflete în 1831, număra 215 capi de familie în 1838 și 78 dajnici, negustori și meșteri evrei, față cu 39 creștini, în 1839.

---

¹⁾ Nădejde și Țițu, *Dicțion. geogr. al jud. Botoșani*, p. 210 sub verbo.

Căiuțu cu 3 capi de familie, 26 suflete în 1831, număra 18 capi de familie în 1838 și 6 dajnici, comercianți și meșteri evrei, față cu 9 creștini, în 1839.

Drăgușeni, cu 19 capi de familie, 104 suflete în 1831, număra 38 capi de familie în 1838 și 40 dajnici, neguțitori și meșteri evrei¹⁾, față cu 50 creștini în 1839.

Pentru *Podul Iloaiei* îl vedem pe noul proprietar Neculai Cantacuzin biv vel logofăt și cavaler reclamând de la Mihaiu Sturza un nou hrisov de împopulare, la 1839 Mai 22, în care asigură evreilor, ca deobicei, scutire de bezmăn pentru sinagogă, baie și cimitir și le încuviințează aceleași drepturi și privilegii ca și târgoveților creștini²⁾. Numărul lor se îndoi față cu acela din 1831.

Important mai ales pentru opintirile făcute de proprietari, spre a atrage saū a reține pe evrei în târgurile lor, este așezământul dat, în 1845, de Eufrosina Roset pentru târgușorul *Negrești*, pomenit mai sus. Faptul de a da un așezământ definitiv, abia câțiva ani după întemeierea târgului, se poate explica prin vreo condiție suspen-

---

¹⁾ Incă o dovadă de inexactitatea catagrafiei acelor vremuri. Dacă erau 40 dajnici evrei în 1839 numărul familiilor în 1838 avea să fie cu mult mai superior. Dealtfel, cifra de 40 birnici pentru Drăgușeni nu poate fi nici ea exactă. Intreg ținutul Covurlui avea, în 1839, maximum 231 birnici evrei, din cari 229 în Galați, cifră și ea exagerată.

²⁾ Inedit, Vezi Anexa IV.

sivă saŭ restrictivă înscrisă în scrisoarea de tocmală, și care nu avea să cadă saŭ să se îndepliniască decât în acelaș an. Ca pildă, se poate cita condiția stipulată în convenția târgușorului Poieni, în care se interzicea evreilor de acolo de a vinde vin înainte de a se aduna 60 familii, gospodari cu case și dughene.

Proprietereasa declară, în acest așezământ, că s'a învoit «cu neguțitorii ce se găesc pe această moșie și care acum vor a să așăza ca să facă case și dughene pe piața unde și este înființat de mai înainte rateșu și dugheniș», și neguțitorii erau, bine înțeles, numai evrei. Așezământul prevede drepturile și îndatoririle proprietarului și a târgoveșilor, articolele cu cari aceșți din urmă pot specula și sumele ce aŭ a plăti atât ca bezmăn pentru terenul ocupat, cât și pentru mărfurile ce le aduc, mărfurile saŭ obiectele scutite de plată, precum și amenzile în caz de nepăzire a punctelor fixate de așezământ. Dar dacă aceste dispoziții se asemănaŭ, în mare parte, cu cele stipulate în scrisorile de tocmală saŭ în așezămintele din târgușoarele fundate mai înainte, apoi mai găsim unele privitoare la administrarea târgului, trase și ele, de bună seamă, din hrisoave saŭ din scrisori de tocmală, ce nu ne sânt încă cunoscute, și cari pun pe evrei pe un picior de perfectă egalitate cu creștinii, încuviințându-le atribuțiile unor adevărați consilieri comunali de astăzi. Și aceste stipulații mai arătaŭ

puțina greutate ce o puneau boierii pe dispozițiile legilor și ale regulamentelor când interesul lor propriu era în joc, precum și mijloacele întrebuintate spre a atrage pe evrei în târgurile lor.

Articolele 18 și 19 din așezământ glăsuesc :

«Art. 18. Pentru orice lucrări atingătoare de obștea târgului cerșute și de proprietara, va fi deapurure două mădulari, unul de o nație creștinească și altul de evreiască, oameni aleși de obște prin înscris, cu bune purtări, care în unire cu vechilul vor îndeplini în vremi niște asemenea lucruri fără părtinire sau cea mai mică obijduire.

«Art. 19. Pentru veniturile ce se unesc în folosul îmbunătățirii târgului, cuprinse la art. 1, 2, 3 și 4 vor alcătui deosebită casa a târgului, așezată sub paza vechilului precum și a celor două mădulari orânduite prin art. 18, cari vor fi datori a strânge aceste venituri și a alcătui generalnică samă de aceste venituri, a le da în otcup prin publicații și mezat, după cuvenita orânduială, din care se va plăti mai întâi leafa vechilului și a scriitorului său, pe cât li se va orândui de proprietate ; iar ceilalți bani să vor păstra în această casă, din care să vor face cheltuelile trebuincioase pentru îmbunătățirile târgului.

— Vechilul împreună cu fețele sus arătate, vor alcătui budgetul la începutul fieștecărui an, de cheltuelile cerșute, îmbunătățirile dinăuntru, pe care le vor împărtași proprietății spre a lua încuviințare, după care vichilul și ceilalți au a urma,

dând duplicată socotială de cheltuieli la sfârșitul fiește-căruî an proprietății, neputând și nefiind slobozi a cheltui vreun ban, peste acel budget îmbunătătit, fără știrea și voia proprietății...¹⁾.

Mult mai caracteristic, pentru chipul de a atrage evrei în târgurile nou întemeiate, este hrisovul dat logofătului Alecu Mavrocordat, proprietarul târgușorului *Frumușica*. Fără a se sinchisi cătuș de puțin de nouele măsuri decretate, în 1843, contra așa zișilor vagabonzi evrei, mare boier, unul din marii dregători ai Statului, Alecu Mavrocordat încheiă, la 8 Octomvrie 1844, o învoială cu negușitorii târgoveți jidovi, în scop de a grăbi împopularea târgușorului, care, pe cât se vede, nu luase avântul ce'l dorise el. Frumușica numărase, în 1831, vreo 14 familii evreești cu 82 suflete, față cu 7 suflete creștine. În 1838 evreii crescură la 47 capi de familie, iar în 1839 erau 10 negustori și meșteri evrei față cu 5 creștini. Spre a împopula și mai grabnic târgușorul, proprietarul încheiă zisa convenție, care respiră în fiecă articol dorința arzătoare de a atrage cât mai mulți evrei.

Art. 1 prevede ca proprietarul «să le dea loc pentru o școală, un feredeu și un țintirim, pentru care ei nici un ban bezmăn să nu plătiască, nu mai puțin le va da și lemne fără plată pentru facerea acestora». Art. 16 glăsuște: «să fie da-

---

¹⁾ Inedit, vezi anexa VII.

tor proprietarul ca după ce se vor statornici cel puțin optzeci familii a le scoate hrisov ca să siguripsască statornicia acestei alcătuirii întru toată viitorime». Era dar un imbold puternic, aproape infailibil, spre a grăbi aducere de familii nou evreești, și care își produse, de bună seamă, roadele foarte curând. Mihaï Sturza uitând de art. 1 al «regulelor pentru jidovii ce intră în țară», decretate în «seanță Domnească la 14 Octombrie 1843», cuprinzătoare ca «nici un jidov nu va fi în viitorime priimit în țară, afară numai dacă va veni cu un pasaport formalnic și pe o vreme hotărâtă»¹⁾, întări zisa învoială cu hrisov Domnesc, la 1845 Iunie 25. El roagă și pe urmașii sei «luminați Domni, frații noștri... nu numai să nu strămute această legiuire folositoare și de obștească priință, ci mai vărtos să o întăriască pentru nesfârșita laudă»²⁾.

VI

O ilustrație mai luminoasă și mai desevărșită a motivelor ce îndemnau pe boierii de a chema evreii în Moldova pentru împoporarea târgurilor și a târgușoarelor și pe Vodă de ași da consimțământul prin hrisov, ne o dă rezistența lui Mihaï Sturza de a aproba amendamentul pe care Obicinuita Obșteasca adunare îl votase în 1844 ca

---

¹⁾ *Manual Administrativ*, I, p. 519, No. 383.

²⁾ Inedit, Anexa VIII.

un adaus la o lege ce-î trimesă în deliberare.

Anume, la 16 Fevruarie 1844 Mihaï Sturza trimese Obșteștei Adunări un proiect intitulat «pentru trei pricini care împovorează pe lăcuitoarii de prin sate și aduc cu dinadinsul împedecare stării lor»¹⁾. În cele două dintăi articole ale proiectului se propuse, între altele, oprirea de a se da evreilor orănzile de prin sate și dijmuirile, și li se interzise și șederea în sate. Cei stabiliți în sate aveau să se mute în târguri și târgușoare într'un soroc de 3 luni până un an de zile. Obșteasca Obicînuita Adunare discută proiectul în ședințele sale din 26 și 28 Fevruarie²⁾. Cuprinși de o dragoste neexplicabilă pentru țărani, pe cari îi exploatau neomenește ca proprietari, câțiva membrii din Adunare propuseră la art. 1, care cuprindea interzicerea speculărei în sate, următorul amendament votat de adunare :

«Se încuviințază cu adaugirea ca jidovii să nu fie slobozi a ține orinzi de băutură nu numai prin sate, dar nici pe la drumuri, nici prin târguri, și asemenea să nu fie slobozi a specularisi nici cu vânzare de ale mănăcării nici la un loc, nici prin târguri, nici prin sate, nici pe la drumuri, iar afară de speculațiile orănzilor de băutură și a dijmurilor, precum și a vânzării acelor de ale mănăcării, alte osebite pozvolite speculații

---

¹⁾ *Analele Parlamentare ale României*, XII², p. 360.

²⁾ *Analele Parlamentare ale României*, XII², p. 367 și 368

vor fi slobozi jidovii a face în țară și pentru întrebuințarea acelor osebite speculații vor putea și a avea vremelnicească ședere prin sate»¹⁾).

Nu avem să examinăm aci motivul care a inspirat legea și amendamentul în chestie. Adunarea votă și legea și amendamentul, și ea fu supusă la sancționarea Domnească. Mihaï Sturza, care luase cu câteva luni mai înainte mai multe măsuri hărțuitoare contra evreilor și promulgase instrucțiunile contra vagabonzilor, nu se putu stăpâni față cu această propunere, atâta i păru de monstruoasă. Pe temeiul art. 52, Cap. II al Organicescului Reglement el pofti Obșteasca Adunare să ia aminte «urmările care neapărat s'ar prileji din această măsură precum mai jos se arată :

«1. Cele mai multe târguri din Prințipat, care sînt proprietăți particulare, se află locuite de jidovi, pentru că locuitorii Moldovei își află mai bine folosul gospodăriei lor în plugărie.

«2. De vor fi opriți jidovii de prin târguri a face alișveriș de băuturi și ale mîncării, nu rămăne îndoială că aceștia lipsiți fiind de închipirile viețuirii vor părăsi acele târguri cari se vor pustii.

«3. Cu această pustiire s'ar face o lovire asupritoare în dreptățile proprietății, mai ales că nu

---

¹⁾ *Analele Parlamentare ale României*, XII² p. 533, No. 39, litera A.

este cu putință a lăcui acele târguri cu sătenî, când cele mai multe moșii aũ trebuință încă de lăcuitorî, iar nu a se imputina numărul acestora trăgăndu-i prin târguri și a pătămi agricultura din lipsa lucrătorilor.

«4. Legiuitele tânguirî și pretenții a proprietarilor și a posesorilor, acei ce aũ contracturî de rachiũ, făinã, legumuri, i alte producturî, încheete cu jidoviî, care oprîți fiind a vinde băuturî și de ale mănăcării prin târguri vor cere cu drept cuvânt desființarea contracturilor.

«5. Proiectul înfățoșat Adunării privește numai pe sate, a cărorã mărghinite relații nu pot fi asemănate cu întinderea înteresurilor a orașelor și a târgurilor, pentru care urmează a se chibzui nu numai o singuratică măsură, ci o sistemă mai întinsă și bine cumpănită, ca să nu pricinuiască îngreuierē și să aducă felurî de neîndemănări în aplicația sa.

«In deplină încredere dar că Adunarea va cumpăni cu înțelepciune aceste grele împrejurări, pe lângă care se adaugă și învăluirea a unuî însemnător ram a veniturilor Visteriei, a căreia împlinire numai prin taciî se poate înlesni, propunem Adunării ca să întoarcă luare aminte asupra acestuî predmet și să mărghinească a sa lucrare atingătoare de jidovi numai încât privește pe acei de prin sate, numai întâiũ să să vază rezultatul ce ar aduce aplicația acesteî măsurî, și apoi după ispită să se poată regularisi în vre-

me o mai departe lucrare și pentru acei de prin târguri ; căci — amenință Vodă — fiind încheierea Adunării precum s'a zis mai sus în mai multă întindere asupra punctului întâiu din proiect, ne vom afla în poziție de a nu o putea întări și prin urmare ar rămănea înnimicit tot proiectul, care cuprinde în sine'și măsuri de mare priință pentru locuitorii sătenii» ¹⁾).

Ofisul Domnului fu comunicat Adunărei, în ședința sa din 4 Martie. Ea păși pe dată la dezbaterăa lui și cu majoritatea de două treimi reveni asupra votului său anterior. In raportul său către Vodă, Președintele Adunărei il înformă că «Obșteasca Obicinuita Adunare după tratația și debarația urmată cu majoritaua glasurilor, găsește Inaltele observații, cuprinse în acest ofis, foarte drepte și temeınice, hotărește ca, potrivit cu acele, încheerea ei de mai înainte, în aceia ce se atinge de punctul întâiu a proiectului pentru trei pricină ce împovorează pe lăcuiori, să se cunoască mărginită numai pentru lăcuiorii de prin sate» ²⁾).

Dar motivele învocate de Vodă, pe care Adunarea le găsește drepte și temeınice, ne explică de ce evreii erau întemeietorii târgurilor și pen-

---

¹⁾ *Analele Parlamentare ale Romăniei*, XII°, p. 534-5. No. 39, litera C.

²⁾ *Analele Parlamentare ale Romaniei*, XII°, p. 372-73, 535 și 536-37, No. 39 lit. E.

tru ce ocărmuirea și particularii caută să'i atragă în țară.

Am arătat ațurea soarta legei de mai sus, în ce privește oprirea evreilor de a lăcui și a se stabili în sate. Ea nu se putu menține multă vreme, fiind contrară intereselor proprietarilor de moși, ale boșerilor și ale populației. Prezența evreilor era necesară în sate, ca și în târguri. Lesne se înțelege dar că fraza lui Mihaș Sturza că după ce se vor vedea roadele legei la sate se va putea chibzui asupra întinderii sale la târguri, era numai o vorbă goală. Vodă ținea să-i dauriască pilula Adunării și să clădiască membrilor un pod spre a putea bate în retragere și să revie asupra votului lor nechibzuit.

Nimenea nu se mai gândi de a relua chestia. Din contra, după abdicarea lui Mihaș Sturza se mai înființară 20 târgușoare noue, în anii 50. Nu avem lămuriri asupra acestor noue, descălecări. Nu cunoaștem decât hrisovul privitor la *Ivești*, pe care caimacamul T. Balș îl dădu, la 13 Octomvrie 1856, Postelnicului Panaite Balș, prin care întărește învoiala săvârșită cu târgoveții șezători în acel târgușor. Dispozițiile din ea sânt copiate după alte învoielii și hrisoave privitoare la deschidere de târg nou. Astfel art. 4 prevede că «Pentru trei ani de zile, începător dela 1855 și până la 23 Aprilie 1858, nu va plăti obștia bezmăn și otcup». Iar art. 3 stipulează : «Pentru na-

ția jidovilor să le dea proprietatea loc de școală, feredeu și înmormântare fără plată de bezman, la a cărora clădire se vor ajuta și de proprietate la cheltuială».

Cât pentru motivul pentru care Căimăcămia învoește deschiderea de târg nou, hrisovul ne spune «că înmulțirea târgurilor este un mijloc necontestat pentru înflorirea comerțului...»¹⁾).

Târgul Ivești, deși situat în partea de Sud a Moldovei, numărâ doi ani după întemeiere, în 1859, o populație de 209 suflete evreești, dând 22 dajnici la plata gabelei. Acești dajnici evrei sînt, de bună seamă, adevărații întemeietori ai târgului. Cele 635 suflete creștine, ce ni le dă statistica din 1859, dacă nu ne găsim în fața unei greșeli de tipar, nu pot fi decât plugarii cari n'aveau nimica de împărțit cu noul târgușor. Aceasta nu rezultă numai din faptul că pe la 1894 erau abia în totul 455 creștini, pe când evreii erau în covârșitoare majoritate²⁾, ci încă de pe aceia că statistica din 1859 ne dă în totul 15 negustori și 2 meșteri creștini³⁾.

În aceeași situație cu Ivești erau, de bună seamă, târgușoarele nou înființate din ținutul Romanului, cari cuprindeau în 1859 o populație covârșitoare, de nu exclusiv evreiască, și adică :

---

¹⁾ *Curierul judiciar* No. 21 din Martie 1902, *Buletinul Uniunii comunităților israelite*, Iași, 1903 p. 131—34.

²⁾ Ciuntu, *Dicțion. geogr. al jud. Tecuci*, p. 111.

³⁾ *Monitorul Oficial al Moldovei*, No. 89, 27 August 1859.

Băcești 474 evrei față cu 453 creștini¹⁾, *Băra* 245 evrei, 195 creștini²⁾, *Dămieniști* 154 evrei, 170 creștini³⁾, *Onișcani* 80 evrei, 68 creștini⁴⁾.

În ținutul Iașului nouele târgușoare *Dimache* și *Țiganaș* zis și *Căminărești*, numărarea în 1859, câte 67 și 78 evrei față cu 62 și 60 creștini⁵⁾; iar în ce privește *Țibana*, autorul Dicționarului geografic ne spune că proprietarul moșiei declarând, în 1857, înființarea târgușorului, în scurt timp s'au adunat mulți evrei și târgușorul a ajuns în floare⁶⁾. Acest fapt e confirmat și de statistica din 1859, care indică 78 evrei față cu 60 creștini, și ei țărani din sat, întru cât aceeași statistică ne dă în totul 2 neguțitori creștini și nici un meșteșugar.

În județul Fălciu târgușoarele: *Gugești* număra în 1859, 54 evrei față cu 50 creștini, iar *Hoceni* 64 evrei, 18 creștini.

¹⁾ Și aci creștinii sînt țărani din sat, nu tîrgoveți. Astfel la 1885 erau 229 familii din cari 108 evreești (P. Condrea *Dicțion. geogr. al jud. Roman*, p. 12).

²⁾ Condrea, *Dicț. geogr.*, p. 16 ne spune că la 1885 erau în Băra 71 familii, mai toate evrei. În 1859 erau în totul 2 neguțitori creștini cu 9 calfe și calfe meșteșugari.

³⁾ Avea în 1859, 1 meșter și 2 calfe creștini, restul era dar plugari.

⁴⁾ N'avea, în 1859, nici un negustor, nici meșteșugar creștin.

⁵⁾ Dimachi n'avea, în 1859, nici un negustor sau meșter creștin, Țiganaș 6 comerțanți. Creștinii sînt dar cei din sate.

⁶⁾ C. Chiriță, *Dicț. geogr. al jud. Iași*, p. 236.

În județul Suceava, *Pașcanii*, pe care Dicționarul geografic îl crede întemeiat la începutul veacului al XIX-lea ¹⁾, dar care nu fu înființat decât după 1848, număra, în 1859, o populație de 86 evrei față cu 5 creștini.

Ultimul târgușor înființat în Moldova este *Drănceni*, numit și *Brănză*, întemeiat de Mihaï Kogălniceanu în 1862, pe moșia sa, cu hrisov Domnesc ²⁾; dar nici aici nu avem amănunte.

Alătura cu împopularea târgurilor nou întemeiate, cresc și populația din târgurile create mai dinainte, prin imigrarea sau așezarea neconținută a elementelor noue, în urma propagandei făcute de cei mai dinainte stabiliți, propaganda făcută cu învoirea, și fără doar și poate, cu stimularea proprietarului târgului. Recenzământul din 1859 ne arată avântul luat de fiecare târg și târgușor grație atragerii neconținute a elementului evreesc.

O istorie economică a principatelor române nefiind încă scrisă, nu ne putem da seamă, într'un mod lămurit, despre enorma influență și rolul preponderant, pe cari acești evrei, chemați din străinătate, îl jucară în dezvoltarea lor economică, nici partea ce au luat-o la renașterea poporului român. Noi veniți, întemeietorii târgu-

---

¹⁾ Serafim Ionescu, *Dicț. geogr. al jud. Suceava*, p. 233.

²⁾ C. Chiriță, *Dicț. geogr. al jud. Fălciu*, p. 34.

rilor și ai târgușoarelor, reîmpopulatorii târgurilor vechi, puseră în valoare, alături cu evreii baștinași, atât prin hărnicia lor, cât și prin spiritul lor de întreprindere, roadele pământului, pe care se așezară. Agricultură luă un avânt, pe care nu'l cunoscuse mai înainte. Pământuri, lăsate în paragină secole de-a rândul, și cari serviau cel mult ca iamașuri, pentru păscutul vitelor, fură brazdate de plug. Veniturile moșiilor crescură văzând cu ochii. Materii brute, cari mai înainte nu aveau nici o valoare sau o valoare cu totul neînsemnată, căpătară o putere de cumpărătură, care aducea belșugul în casele stăpânitorilor și a încunjurimei. Târgurile și târgușoarele deveniseră centre importante pentru schimbul, vânzarea și cumpărarea produselor de tot soiul din regnul animal, vegetal și mineral. Exportul crescă din an în an într'o proporție geometrică; comerțul se ridică la o treaptă necunoscută în vremile trecute. Budgetul țării române, sărăcăcios și anemic, atinse cifre negândite și nevisate.

Meșteșugurile foarte primitive se transformară și ele sub munca și sudoarea acelor oameni harnici, cari emancipară cu încetul și cu o perseverență rară, târgurile ce le locuiau, apoi întreaga țară, de sub tutela străinătăței, reținând în țară multe sume de acele ce se cheltuiau mai înainte pentru obiecte fabricate, fie de primă necesitate, fie de lux.

Industria mare își datorește și ea în bună parte

existența sa, când direct, când indirect, spiritului de întreprindere, capitalului, propagandei și muncii harnice al acestor evrei.

Dar evreii își făcuseră datoria. Și după ce epoca renașterii politice și economice a principatelor se desăvârșise, ei cari fuseseră primii pioneri și alcătuiau una din pârghiile principale pentru grăbirea renașterii, fură puși la o parte sau lăsați în uitare. Aceiași boieri sau descendenții lor, aceeași proprietari, oameni politici, cari se slujiseră de evrei ca de un admirabil instrument pentru prosperarea lor proprie și pentru propășirea țării, pentru valorificarea moșiilor și a produselor pământului, se întoarseră năprasnic contra salarilor de la primul ceas și îi tratară mai rău ca pe fii vitrigi, ca lepre. Evreul își făcuse datoria, n'avea decât să plece.

Poate fi interesul momentan al politiceii și al politicianilor de a se lua măsuri excepționale contra evreului, va veni însă o vreme când istoricul imparțial, grație documentelor, azi încă necunoscute, va lumina scenele și faptele din trecut și, făcându-le deplină dreptate, va recunoaște evreilor serviciile ce le-au adus țărilor române și României și meritele ce și-au câștigat.

ANEXE

DOCUMENTE PRIVITOARE LA FUNDAREA TĂRGUȘOARELOR

*Documentele inedite, ce le redau mai jos, afară de cel sub No. VII, au fost comunicate, la vremea lor, în copie, Societății istorice Iuliu Barasch, care a finanțat în București între 1886—1891. Fratele meu Moses, fostul secretar general al Societății, le-a utilizat, în parte, în raporturile sale anuale, publicat în Analele Societății, raporturi publicate și în tiraj aparte sub titlurile: **Excursiuni critice asupra istoriei evreilor în România și Momente din Istoria Evreilor în România.***

Dau la finele fiecărui document numele persoanei care îl deține în original sau în copie legalizată.

I

DOCUMENT PRIVITOR LA FUNDAREA TĂRGUȘORULUI MIHĂILENI

1792 Iulie în 12

Cu mila lui Dumnezeu, Noi Alecsandru Constantin Moruz, Voevod Domnu Țării Moldovei.

Facem știre cu această carte că după jaloba ce au dat către Domnia me o samă de jidovi de peste hotar, de alte părți străine, ce au venit în partea Moldovei, rugându-vă ca să aibă voie să facă târg nou la ținutul Sucevii, pe moșia Vlădeni a dmsale Costaki Mariș (am dat poruncă) să să aducă pe amândouă părțile de față și să facă așezare între dânșii pentru venitul moșiei. Și după așezarea ce s'au făcut au trimis către Domnia me înștiințare, împreună și cu zapisul numitului Constantin Mariș, stăpănul moșiei Vlădeni. Și atât din înștiințarea ispravnicilor cât și din zapisul dat la mâna jidovilor încredințându-mă Domnia me că este cu primirea stăpănului moșiei și că cu facerea târgului pe acea moșie nu se dă nici o pricină de stricăciune altor târguri de prin pre-

jur. Iată dăm voie Domnia me să să facă târg pe numita moșie Vlădenii, adunându-să jidovi și alții, numai din cei străini de peste hotar, iar nu și din locuitorii pământului acestuia, făcându'și dugheni și alte întemeieri pentru petrecere și alișverişul lor să urmeze întocmai după așezarea ce au făcut cu stăpânul moșiei. Adecă, toți acei străini ce ar veni să să așeze în numitul târg, pe rîndul de dugheni și de crășme ori câte vor face la uliță să aibă a plăti bezmăn pe an în fața dughenelor pe tot stănjinel gospod câte optzeci și patru bani în curmezișul dughenilor, iar lungul dughenelor să aibă din părțile dughenii din dos doîsperezece stăngenii ca să'și facă ccle trebuincioase, și accii stăngenii să nu să socotiască a plăti bezmăn. Locul ce vor cuprinde pentru școală și feredeu să fie lungul și curmezișul, după cum și la alte târguri și bezmăn să nu plătiască. Neguțitorii ce vor veni ori creștini, ori armeni sau jidovi și vor vroi ca să facă crășmi și dughene la uliță, ori câte rînduri de dughene ar face, stăpânul moșiei să nu să amestece, ce singur neguțitorii să aibă voia a împărți locul și să'și facă dugheni și crășme la uliță; iar la partea mahalalei să nu să amestece, ce stăpânul moșiei să aibă a da loc celor ce vor veni ca să să așeze. Și acei cari vor voi a să așeza la mahala să fie volnicii a'și face casă, și locul ce li să va da să fie zece stăngenii lungul și cincii stăngenii curmezișul pe care vor plăti câte un leu șesezeci de bani de loc bezmăn pe an și nici un fel de băutură să nu vîndă.

Toți târgoveții ce vor ave câte o vită două sau mai multe să aibă a da câte cincii parale la stăpânul moșiei de toată vită mare, cal, bou și vacă pentru cheltuiala gardului țarinei, și târgoveții să nu să supere a pune gard la țarină. Pentru căsăpiile ce se vor face în târg vor da la stăpânul moșiei câte cincii ocă caîne pe toată septămăună; iar în postul mare și în postul Săntămariei nu vor da nimică, și pentru bezmăn să nu să supere a plăti. Orice fel de negustorii sau lăcuiitorii vor merge la zioa Țarmarocului cu orice fel de marfă și nu vor năimi loc de la târgoveții și vor vinde marfa lor la mahala, să aibă a plăti bezmăn la stăpânul moșiei câte șase parale de tot șopronul sau mai jos, după starea negustorului; iară de la cei ce vor merge cu cară încărcate cu altfel de marfă și avînd în cară adică sare, legume, miere și altele va lua stăpânul moșiei câte una sau două parale de tot carul încărcat. — Vrînd cineva din târgoveții a'și vinde casa sau dughiana cu locul său, volnic să fie, numai acei ce vor cumpăra să aibă a plăti bezmăn după cum mai sus se arată.

Toți neguțitorii acei ce vor veni acum să'și măsure locurile de dugheni și crășme într'un an de zile să nu fie supărați

a plăti bezmăn. Spre aceasta dar iată prin cartea aceasta a Domniei mele întărim târgoveților creștini, armeni și jidovi, ce se vor aduna cu locuința la acest târg, ca după așezarea și tocma la ce au avut cu numitul stăpănul moșiei să să urmeze în toate întocmai și pre deplin nestrămutați în veci, după cum să cuprinde la aceiaș scrisoare, și să stăpăniască fiește carele cu pace casele, dughenele, crășmele ce vor face într'acest târg dându'și bezmănul numai pe cele ce să arată la scrisoarea de tocma, cu mai mult să nu fie supărați, nici să să adaugă vreodată mai mult peste cuprinderea scrisoarei de tocma. Și pentru o școală ce se va face într'acest târg pentru învățătura copiilor ce vor ave creștinii să nu să supere de cătră stăpănul moșiei cu plata bezmănului. Și intru acest târg să să facă patru ȳarmaroace pe an, adică la Sf. Gheorghie, la zi întâi a lunii August, la zi întâi a lunii Octomvrie și la șase zile a lunii Ghenarie, ȳară ziua târgului de toată septemână peste an să fie lunia. — Dec'i poroncim Domnia me și D-voastră ispravnic'i ținutului să fiți cu privighere și cu purtare de grijă ca să să urmeze la toate întocmai și nestrămutat după cum mai sus să arată prin cartea aceasta a Domniei mele.

1792 Iuliu 12 zile în Roman

Alexandru Moruzi V. V.

Vezi nota 2 de la p. 32.

II

DOCUMENTE PRIVITOARE LA FUNDAREA TĂRGUȘORULUI PODUL-ILOAEI

1823 Mai 25

Cu mila lui Dumnezeu Noi Ioan Sandul Sturza Voevod Domn Zemli Moldaviei.

Pretutindine orășele și târgurile au slujăt spre folosul și întemeiere stării noroadelor, acești fiind purure lăcașurile unde să sălășluesc învățăturile meșteșugurilor și toate cele lalte în-deletniciri a iscusănței, acolo și lucrare neguțătorilor să în-fințază în tot chipul și cu aceasta dinpreună și sporire bogă-ției, apoi acolo și plugariul și păstoriul află prejul cel aștep-tat al osteneților și al sudorilor feții lor, și de acolo să ră-varșă toate înlesnirile și folosănțele acele în cari să închee fericire noroadilor. Domnia me răvnătoriu fiind intru toate cele privitoare spre înbunătățire stării și acelea de obște a patriii și acelea în parte a fiești căruia, după cuviința dreptăților celor cunoscute, luat-am aminte la cererea ce ni-au făcut

prin jalobă al nostru cinstit și credincios boer Dumnealui Șarban Negel biv vel vornic ca să'î să sloboadă voe prin hrisovul Domniîi mele de a alcătui târgul din nou pe moșia Dumisale Scobințanii di la ținutul Cărligăturiî, care alcătuire de târg Dumnealui, după starea locului, voește a'î faci lângă părșul Bahluului în prejma locului ci să numești Podul Ieloaiî a dumisale Hatm: Constand. Palade, unde iarăș prin hrisov gospod a Domnului Scarlat Calimah Vvd: s'au dat voie a să faci târg, arătând Dluî vornk. că la un asămine loc adaugându-să și așzare de târg pe moșia Dsale, să va faci o îndoită inlesnire spre lucrare alijverisului și spre folosul obștiiî norodului, cariî orî într'o parte, orî într'alta vor ave purure slobodă și îndămănată lucrare neguțatoriî și a alijverisului. Și dar, o asămine cerire a Dsale găsându o fi nu numai întru tot cu cale și cuviincioasă, dar și de obștiască priință și folosănță. Iată prin acest al nostru domnesc hrisov i dăm voe și toată slobozănia de a faci adunare de târg pe numita moșie Scobințanii la locul arătat în preajma podului Ieloaiî, și spre oareșicari răsplătire cheltuelilor și ostinelilor ci cari să jărtvască Dumnealui cu facire și întemeiare acestui nou târg, cari are să fie pentru folosul tuturor de obștie, fiind la așa loc, aducând cu aceasta și sporiu iraturilor visteriei pământesteî, Domniea me i dăm și întărim Dumisale vornicului ca să aibă la arătatul târg și acești di mai gios arătați dreptăși și privileghii.

1-tăi Mortășăpiea vitilor di la acel târg să fie a Dumisale și nici vameșii, nici nime alții să nu aibă nici un feliu de amestic în veci, luând Dumnealui acest venit după hotărîre condicii ci ȳasti în visterie cu pecete gospod, adică câte doă zăci și patru bani noi de toată vita mare, bou, vacă, cal și ȳapă ci să va vinde, din cari pe giomătate să să ȳa di la vânzător, iar pe giomătate de la cumpărătoriu, fără să să supere cineva cu un ban mai mult piste hotărîre arătată.

2-le Dughenile și hanurile ci va zădi cu a Dumisale însuși cheltuială să nu fie supărat nici odinioară cu cerire de baniî agiutorinței de ȳarnă sau alt-feliu de dare.

3-le De la dughenile și alti binali ci vor face alții, cu priimire și în scris invoice Dumisale, să aibă a lua pe tot anul din zăci bani unul, cât va fi chiria fiești cariea bina într'un an, sau după cum să va alcătui cu acei ci vor voi a zădi binali. Iar vinul, rachiul, bere sau ori ce fel de altă băutură, precum și păcură sau dohot, căsăpiea cărnii și pităriea, nime alții să nu fie volnicî a vinde în arătatul târg decât numai Dumnealui vornic: și acei ci'î va învoi Dumnealui

prin scrisoare când le va da loc de făcut binali ca o dreaptă ocină și moșie ci ȳasti a Dumisale.

4-le Venitul c ntariului din acel t rg să fie ȳar ș a Dsale vornicului.

5-le Treizeci l udi, oameni străinii ci va aduce Dumnealui de piste hotar fără să fie din l cuitoarii birnici a ȳarii și ȳ va sta-tornici in arătatul t rg, să fie pentru de apurare nesup raȳi cu nici un feliu de bir sau dare sau orice feliu de havalele, r -m nd pentru paza t rgului de cătră făcătorii de r li, t lharii și de iang nuri.

6-le Căpitanul de t rg să să or nduiasc  de cătră st p nul acestui t rg de apurare om vrednic și cinstit, av nd supt a sa ascultare acei 30 oameni străinii de sus ar taȳi pentru paza t rgului, și nici h tm nica, nici isprăvnicia ȳanutului să nu albă nici un feliu de amestic la r nduire acei c pit ni. Precum și st rosticia breslilor ci să vor alege de cătră t rgoveȳi și să or nduiasc  ȳar ș de cătră st p nul t rgului, cari vor fi supuși a urma datoriilor intocma ca și pe la alte t rguri. Și spre intemeiare ca un lucru ci să alc tuești din nou, hot rim ca neguȳitorii străinii ci va aduce Dumnealui vornic : de orce naȳie ar fi, cari nu vor ave bir in visterie Domniei mele, să fie scutiȳi din z oa ci vor veni p r  la implinire de cinc  an  de ori ce feliu de bir și havaleli vor fi pe alȳi neguȳatori de la alte t rguri ; ȳar după cinc  an  vor intra și ei in r nduiala ce sint și alȳi neguȳatori pi la alti t rguri. Și pentru mai bun alijveriș a l cuitoarilor și a tuturor de obște hot r m să să facă și opt ȳarmaroaci pe an, adică la Dumnic  Mare. — La Sf ntul marele mucenic Procopie, Iuli 8. — La schimbare de faȳ , avgust 6. — La zioa sf : Crucii, septvr : 14. — La sf : Apostol Andrei, Noemvr : 30. — La sf : Ioan Botez toriu, Ghenar 7. — La zioa sf : cuvioasi Muceniȳi Evdochia, Mart : 1. — și la zioa blagoveșteniȳi, Mart : 25. — Precum și zioa obic nuit  de t rg ci ȳasti la toati târgurile odată pi s pt m n , hot r m să fie, lune, la acest t rg. Și fiindcă tot acolo alăture piste Bah-luiu numai, la locul ei să numești pod-leloai are și Dum-nealui Hatm : Costand : Paladi hrisov de t rg și de ȳarma-roace și zi de t rg Dumnica. Drept aceea pentru ne precu-pie la cele ci se vor vinde de am ndou  p rȳile și spre alij-verișul tuturor de obștie, Hot r m că at t la zilele de t rg și ȳarmaroacile ins munate, ci să vor faci și in t rgul Scobinȳanii, precum și pe moșia Dumisale hat : Costand. Paladi, Pod-leloaea, să fi volnici ȳ l cuitoarii precum și neguȳitorii a treci de am ndou  p rȳile Bahluului și a ȳi faci alijverișul lor undă le va fi mai de mulțămire, fără a pute zici ci a pretenderise nici Dumnealui vornic : Șărban, nici Dumnealui hat : Paladi

ca să facă oprire cuiva supt cuvânt că acea zi de târg sau Țarmaroc ar fi cuprinsă în hrisovul său, nefiind cu dreptul nici de cuviință, nici Domniile mele priimite acest feliu de sălniciei și apalături. — Spre a să păzi dar și a să urma nestrămutat hotărâre aceasta a Domniile mele, s'au dat acest al nostru domnesc hrisov, întărit cu a noastră Domniască iscălitură și pecete. Poftim și pe cei din urma noastră luminați Domni, frații noștri, cari din pronia ceriască să vor orindui întru ocărmuirea țării aceștiea, nu numai să nu strămute cuprindere acestor de mai sus hotăriri, cari s'au făcut spre a le ave Dumnealui vork : ca un pronomion desăvârșit și fără strămutare nici odinioară, ci mai vărtos să să întăriească, să să statorniciească spre laudă și nesăvârșită pomenire Domniilor sale. — S'au scris la scaonul Domniile mele în orașul Eșii întru cea dintâi domnia noastră la Moldavia, în anul întâi . . .
La leat 1823 Maii 25.

Ioan Sandu Sturza Vvd

Hrisovul era, în 1888, în posesia anticarului B. Pohl din Iași.

III

1823 Iulie 1825

Cu mila lui Dumnezeu Noi Ioan Sturza Voevod Domn Moldovei.

Să face știre cu acest hrisov al Domniei mele că arătându-ne al nostru cinstit și credincios boeriu Dmnealui Stefan Roset biv. vel Vornic epitropul purtătoriu de grijă al averelor Hatman : Constantin Palade, ci le are în pământul acesta, cum că spre alcătuirea târgului din nou, ce i s'a dat vœ Dsale Hatmanului prin hrisov de la procatohul nostru Domn Scarlat Calimah Voevod, de a face pe moșia Dsale Fotoești, de la ținutul Cărligătura, la locul ce se numește Podul-leloea, au făcut așăzare înscris cu aceia ce s'au găsit până acuma ca să să așeze la locul arătat cu case și cu dugheni, pentru rinduiala adeturilor de la târgoveți, cum să să urmeze pentru totdeauna, făcându-ne rugătoare cerire ca această așăzare care o au înfășoșat și Domniei mele, iscălită de Dmnlui să să întăriească prin inadins hrisovul Domniile mele, care să să dea tirguveților spre a'le ave ca o întăritură nesmintită și nestrămutată nici odinioară asupra acestei așăzări. — Drept aceia Domnia me, pe temeiul hrisovului pomenit de la procatohul nostru Domn ce s'a dat Dsale Hatmanului Constantin Palade pentru slobozenia de a alcătui așăzare de târg pe arătata moșie la Podul-leloea, care întărim și noi întocmai în toate privilegiile

și așezările cuprinse întrânsa. Și după cerere ce ni aș făcut Dmnealul Vornicu de a se întări și alcătuirea așezării acestei pomenită, care s'aș găsit și de cătră noi a fi întru tot cuviincios și cu deplină mulțumire acelor ce aș venit ca să să așeze pe numita moșie. Iată prin acest al nostru Domnesc hrisov hotărîm și această așezare, precum mai jos pe larg se arată, să să păzască în desăvârșita și statornica urmare, fără strămutare nici odinioră, nefind volnic nici Dmnlul Hatmanul de a duce în vr'o adaugire, nici locuitorii târgoveșii de a mai cere vr'o prefacere de scădere întrânsa, pentru vremea viitoare, adică :

1-iu Toșii acei ce vor voi a vinde rachiul în tot cuprinsul ulișelor și a mahalelor târgului să plătiască patru zeci parale, ferinduse însă a mitahirisi orșce chip de vicleșug spre păgubire Dsale Hatmanului, căci adăverindusă că a mistuit aducere și vinzarea rachiului, atunce nu numai ca tot. acel rachiul să să ieșe boeresc, dară să fie dator a plăti și arenda indoit după cum să va vinde rachiul la dugheana sa.

2-le Toșii acei ce vor voi a vinde vin în tot cuprinsul ulișelor și a mahalelor târgului să plătiască pe toată vadra câte treizeci parale, datorii însă fiind fiește care negușător, care va aduce vin la târg, să deede știre vechilului ce va fi asupra târgului ca măsurându-i vasele, ce va ave, drept cu cotul vămiei, și plătind mai întâi banii ce să vor cuprinde pe soma vedrelor câte treizeci parale pe toată vadra, atunce va fi slobod a'l baga în târg, în pivnița saș în dughiana sa, ferinduse însă a mitahirisi ori ce chip de vicleșug spre păgubire Dsale Hatmanului, căci dovedinduse că a mistuit aducere și vânzare vinului nu numai că tot acel să să ieșe boeresc, dară să fie datorii a plăti și orânda indoit după cum se va vinde în dugheana sa.

3-le Păcura și dohotul vor fi slobozii de a aduce și a vinde fiește cine, plătind orânda zece parale de vadră, ferindusă iarăș de urmare vicleșugului, căci dovedinduse că aș mistuit spre a nu plăti orânda, atunce păcura și dohotul să să ieșe boeresc și orânda să o plătiască indoit.

4-le Jidovii vor fi slobozii a'șii ține un scaun de casapiș. Plătind avatul moșiei două parale de mel, patru parale de oașe i berbeci, șese parale de vișel, zece parale de mănzad i gonitor, douăzeci parale de vacă și treizeci parale de boș, vor fi slobozii a tăe și a vinde ori la cine va voi a cumpăra ; însă dovedindusă că aș mistuit din vitele ce vor tăie, atunce vita aceia să să ieșe boeresc și avatul să'l plătiască indoit. Iar pentru alte cășăpii vor fi slobozii după alcătuirea ce vor

face cu stăpănul moșiei Dmnlui Hatmaḡ : saū cu pomenitul boeriū, epitropul averelor Dsale.

5-le Pentru pâne și covrigi ȳarăș vor fi slobozī jidovii a face și a vinde.

6-le Lumănări să fie slobod fiește cine a face în casa sa numai pentru trebuința sa, ȳar voinḡ cineva a ține mungerie saū a vinde, atunce să să invoiască cu Dmnlui Hatman : saū cu Dmnlui vornic : vechilul Dsale.

7-le Pentru o vită două, mult trei, ce va ave fiește care pentru hrana sa și slujba casei sale, vor fi slobozī a le paște pe imășul satului în toluca fără plată.

8-le Fân și orz volnicī să fie fiește cine a vinde la casa sa fără vr'o plată de avaet.

9-le Loc penntu casă și dugheană voinḡ cineva a prinde la ulița să aibă a plăti bezmenul locului câte doi lei de tot stânjen gospod, pe fiește care an, în lat numai, pe toate ulițele acestui țarg, și la căi stângenī, va fi în lat să aibă și lungul opt spre zece stânjeni, datorī să fie a'și lua fiește care scrisoare de la Dmnlui Hatman : cu iscălitura și peceta. Volnicī să fie acei cu locul prins a face ce vor voi cu dânsul, făcânduși orice bina pe locul acela, atăta numai să plătiască bezmenul neapărat. Precum și orī care din lăcuiorii țargoveți după vreme vor voi a vinde și a schimba binalele lor, datorī să fie a înștiința pentru ca și Dmnlui Hatman : să întarască tocmala ce vor face saū ca, vroidn a le și cumpăra, să să protomisască Dmnlui Hatman : însă tot cu prețul acela ce să vor alcătui cu alți ; ȳar la mahalale vor plăti câte doi lei de o casă proastă.

10. Pentru bere și med ce se va vinde la acest țarg să fie slobod fără a se plăti orânda, însă făcând acel med și bere în casa sa să nu plătiască ; ȳar cine va voi a deschide fabrica de aceste băuturi să aibă a se alcătui cu Dluī Hatman.

11. Pentru două școlī jidovești, două case a hahamilor lângă școlī i pentru un feredeū și un ținterim afară de țarg să nu fie supărași cu plata bezmenului.

12. Adunareu la zi de țarg și a ȳarmarocelor să fie pe ulița ce aū început a se face la ratășul vechiū în sus și în jos, până unde va fi ulița pe drumul cel mare.

13. Slobozī să fie fiește care neguțător pe toate ulițele țargului a'și scoate dinnainte dugheniī sale spre vânzare marfa sa, saū să invoiască pe alți streini, fără a plăti ceva. Iar prin capul ulițelor saū prin medeanuri, acei ce vor vinde marfuri darori să fie a plăti venitul moșiei precum să obicinuește.

14. Orī cine va face în tot cuprinsul ulițelor țargului și a

mahalalelor livadă, vie sau grădină va da dejme a zece după obicei.

15. Ori ce fel de fabrică în toate ulițele și mahalalele târgului nimene să nu fie volnic a face fără a ave alcătuire înscris de la Dmnlui Hatman; iar luândușă voe cu scrisoare apoi va fi slobod a face.

16. Oricine va ave loc prins, dator să fie a face și bina pe dânsa, plătind bezmenul locului la ziua St-lui Gheorghie toți deplin pe fiește care an, iar care nu va ave chip să'și facă bina pe locul prins, atunce acel loc rămâne slobod a să da altuia ce va ave trebuință plătind bezmenul precum să hotărăște mai sus.

Asupra acestei așezări ce să arată mai sus alcătuită între Dmnlui Hatman: Constantin Palade și între cei ce vor voi a se așăza pe numita moșie Totoești spre a se păzi ca o așăzare cu buna primirea a amândoror părțelor și în vecinica nestrămutare despre Dlu Hatman și despre urmașii clironomii a Dsale Hatmanului s'a dat acest al nostru Domnesc hrisov, întărit cu a noastră Domnească iscalitură și pecetă, care va sta de a pururea în mâinele târguveților ca o întăritură nemintită și nerășuită nici odinioră. S'a scris la scaunul Domniei noastre la Moldova în anul al doile la *leat 1823, Iuliu în 25.*

Ionijă Sturza Voevod

D. Israel Avr. Engelstein din Podul Iloaiei poseda, în 1888, o copie legalizată a hrisovului.

IV

1839 Mai 22

Cu mila lui Dumnezeu Noi Mihail Grigorie Sturza Voevod Domn țării Moldaviei.

Prin acest hrisov al Domniei meli să faci știre că arătându'ne al nostru cinstit și credincios boier dmnealui Neculai Cantacuzin biv vel logf: și cavaler, cum că spre întemeerea tirgului ci s'au dat voie răposatului Șarban Negel biv vel Vornic de la procatohul nostru Domn Ioan Sturza Vvd di a faci pi moșiea Scobănțanii de la țânt: Eșii (numit Cărligutura) lângă părșul Bahluu în priйма locului ci să numești Podul leloea, pi care și d-nealui il are cumpărat în di veci prin mezat, au făcut așăzari înscris cu aceia ci s'au găsit până acum ca să să așăze la locul arătat cu casă și cu dugheni pentru rînduiala adetiurilor de la tirgoveți cum să să urmeze pentru totdeauna.

Făcându-mi rugătoari cerere ca această aşăzare, cari ni-au înfăţoşat să să întărască prin inoadins hrisov a Domnii meli, care să să de tirgoveţilor spre a'l ave ca o întăritură nesmintită şi nestrămutată nici odinioară asupra aceştii aşăzări, Drept aceia Domnica me pi temeul hrisovului pomenit de la procatohul nostru Domn, ci s'aũ dat răps. Vornic Şarban Negel pentru slobozănie di (a) alcătui aşăzare tirgului pi arătata moşăe Scobăntăniil ca să întărim şi d-nealul întocmai in toati privilegiile şi aşăzările cuprinse întrănscele, şi după cerire ci ni-aũ făcut d-nealul logf: Canta(cuzin) di a să întări alcătuirea aşăzării aceştii pomenite, care fiind cu deplină mulţumire celor ci aũ voit ca să să aşăze la pominita moşăi, şi găsându-să şi de către noi cuviincios. Iata prin acest al nostru Domnesc hrisov hotărăm că această aşăzare precum mai gîos pre larg să arată, să să păzască in desăvărşită şi statornică urmare, fără strămutare nici odinioară nefind volnic nici d-nealul logf: di a aduci in vreo adoagiri, nici tirgoveţii locuitorii di a mai certi vreo prifacire di scăderi întrănsa pentru vremea viitoare, adică:

1° Toţi lăcuiitorii acei ci vor voi a vinde rachiũ, vin, bere, păcură şi dohot in tot cuprinsul uliţălor şi a mahalalilor tirgului să plătască de toată vadra de spirit de 12 ocă câte un leũ şi patru zăci şi doi bani, precum şi o vadră de şum tot de 12 ocă una, câte opt bani, iar de vadră de vin zăci ocă câte optzăci şi unul bani, şi de vadra de bere tot de zăci ocă cincizăci şi patru bani, asămine şi de toată vadră de dohot şi păcură de 15 ocă câte cincizăci şi patru bani, urmând această plată di a purure in cursul haznalii. Dar însă fişte care neguţitoriũ, vechiluluĩ ci va fi asupra tirgului, măsurându-ĩ vinul ci va ave, drept, cu cotul vămii şi plătind mai întâiũ banii ci să vor cuprinde pe soma vedrilor precum mai sus să arată, va fi slobod a'l băga in târg, in pivniţă sau in dughiana sa, fiind indatoriĩ a să feri de oareşcari chipurii de viclesug spre păgubire d-sale logf: căci dovedindu-să că aũ mistuit aducire şi vnzare vreunul din aceste cuprinse mai sus, atunce nu numai că tot aceia să să iei di către d-nealul logf: controbont, dar să fie dator a plăti şi orânda indoit după cum s'ar vinde la dughiana sa şi să'l şi izgoniască di pe moşăe, rămăind şi benaoa ci ar ave a proprietăţii, fără a'ĩ rămăne nici un cuvânt de indreptare, pentrucă pe acest temeiu li s'aũ hărăzit această invoieală.

al 2-le. — De tot stinţănul la faţa uliţăi ci va cuprinde fişte cari cu beneoa sa să plătască bezmăn hotarit de a purure in veci câte trii lei şeptizăci şi doi bani in cursul haznalii de stinţăn pe fişte care an, iar nu mai mult, nici mai

puțin; dându-li-să și câte alți zăce stânj: lungul pentru ograda fiște căruo dugheni căt va țane benoa în lărgime, pe cari zăce stânj: în lungime nu are să plătasă nici un bezmân. Inșă benalile ci vor faci să fie lipite una de alta nerămăind aralăc nici de o palmă măcar pintre benale, decât numai acolo unde să va socoti a rămăne uliță; și acoperământ a tuturor binalelor să nu fie cu alt decât numai cu șindilă sau scânduri.

al 3-le. — Căsăpie, pitărie, mungerie, vutcărie, cântarul, mortărăpie, rămăne vinit osăbit a dumis: logf: urmând inșă cu stringire vinitului mortăsăpii după preveleghiile statornice de procatohul nostru Domn, la cari țirgoveții nici odineoară nu vor ave amestecari; decât numai acel ce va țane căsăpie să fie îndatorit a ave totdeauna carne cușăr și a vinde cu prețul ce se va politici în ceialaltă parte de țirg pe moșăia răps. Hatm: Const. Palade, precum și luminările; iar pentru pâne jidovască să va urma după hrisoavele procatohului nostru Domn.

al 4-le. — Vom ave voi noi neguțitorii (jidovi) a face o școală fără să plătim vre un bezmân pentru locul ei, precum și loc pentru ferideu și pentru țantirim de îngropare pe an fără de plată, inșă acolo unde d-nealul logf: va voi a ne în-sămna și pe câte va găsă de cuviință a ne da.

al 5-le. — Orî ce benale să vor mai face de acum, să va urma facirea lor tot după linia locului, care astăzi să gășăște fără a să mai strămta medeanul între dugheni.

al 6-le. — Afară de condițiile aceste de sus arătate, orî care neguțator la casa și dughiana sa va ave voi a spicularisi orî ce fel de neguțătorii fără a fi supus vreunii dări din partea d-sale logf:

al 7-le. — Toți lăcutorii dugheni și căți să află și căți încă să vor mai adaoge, vor ave voi a pășuna vite în soma de 60 pe imășu satului Scobănțanii la un loc cu vitile sătești fără vre o plată; iar pentru câte vor ave mai multe vor cum-păra de la d-nealul logf: loc, dacă va voi a li vinde.

al 8-le. — Orî cine va avea loc prins, datoriu să fie a'și face benoa pe dinsul plătind bezmânul locului la zjua S-tului Ghiorghie, toți deplin neapărat pe fiște care an; iar care nu va avea chip să'și facă benoa pe locul prins, atunce acel loc va rămăne slobod a să da la altul ci va ave trebuință, plătind bezminul precum să hotărăște mai sus. Asupra aceștii așăzării, ci să arată mai sus, între cei ci să gășesc pi pomenita moșăi Scobănțanii, și cari încă să vor mai așăza, alcătuită cu buna priimire a amânduror părțelor, s'aū dat acest al Nostru Domnesc hrisov, întărit cu a Noastră Domnească iscălitură și pe-

cete, cari va sta deapurare in mânele tirgovăştilor spre întărire nesmintită şi nerăşuită nici odinioară aceştii învoeli.

1839 *Maî 22 zile*

(ss) Iordache Ghică Vel Vist; Iordache Gane Spat:

Această copie a hrisovului fiind întocmai cu cel adevărat, am ascultat şi am iscălit. Eu Constandin Munteanu, Eu Timoftei Cojocar, Eu Costachi Paladi, (apoi jidoveşte) Leib Ghetlin şi Iosif Tardil.

— D Israel Avr. Engelstein din Podul Iloaic posedă, in 1868, o copie legalizată a hrisovului.

DOCUMENT PRIVITOR LA FUNDAREA TĂRGUŞORULUI
BUCECEA
1828 Ianuarie 16

Cu mila lui D-zeu noi Ioan Sandu Sturza Voevod Domn Ţării Moldavii.

Asupra arătării ce prin jaloaba Ne-au făcut al nostru cinstit şi credincios boier d-nealui Alexandru Ralet biv vel Spătar, că la moşia ds: Bucecea di la ţinutul Botoşeni ar fi loc de bună îndămănanare spre alcătuire de târg, fiind locul cu apropiere de sate, împrejurate cu lăcuinţe omineşti, cerând spre aceasta voie şi slobozenie. Domniea me am socotit, şi cerire Ds: găsindu-o nu numai cu cale, dar şi intru tot priincioasă pentru abştescul alijveriş, nefiind de vre o stricăciune aşzare de tirg la locul arătat. Iata ai dăm toată voie şi slobozanie ca să facă târg pe numita moşie cu a D-sale cheltuială şi din oamenii străni, cari să nu fie din lăcuiitorii altor tirguri sau sate, fără nici un amestec de vre o dare in pământul acesta, şi spre mai temeinică statornicire a acestii alcătuirii de tirg i se legiuesc după cerere d-sale şi acesti di mai gîos aşzări, adică

1-iū. — Nimine să nu fie volnic a cuprinde locuri sau a face dugheni sau ori ce alti benale fără a să aşeza mai întâi cu stăpânul moşii şi a se invoi pentru bezmănul locului şi pentru lungimea i lăţimea lui cât să fie, atât in târg la piaţă cât şi la mahalale.

al 2-le. — Velniţe, berărie şi orănda a tot felul de băuturi, precum şi a păcurei dela acest târg să nu fie volnic (nimine) a face sau a vinde, fără numai acei ce vor câştiga voie de la stăpânul moşiei.

al 3-le. — Căşăpiile, pităriele, mungeriile şi soponăriele să fie iarăş a stăpânului moşii fără a fi altul nimine volnic in aceste decât acei ce se vor invoi cu dumnealui.

al 4-le. — Starostii de tot felul de bresle alegându-să de

către tirgoveți, să să rănduiască de către stăpănul moșii fără a să amestica la aceasta altul nimine.

al 5-le. — Cine nu va ave dugheni sau și având va voi a deschide osăbite tarabe vremelnice mișcătoare la piațul uliță spre vânzare a (tot) felului de lucruri, să nu fie vólnic fără voie stăpănului, urmându-să aceasta și pentru cei ce vor veni la zilele de târg sau la țarmaroace cu mărfuri după afară.

al 6-le. — Imașul pentru vitele târguveților să să dee de către stăpănul moșii câte gūmătate falce de una vită, socotindu-să a ave fiște care gospodar de la mahala câte doi boi și una vacă, bez vițăi; iar cei de la uliță câte unul cal și câte una vacă bez vițăi. Iar acei ce vor ave mai mult vor plăti precum să vor pute învoi cu stăpănul moșii.

Aceste pentru așezările din partea tirgoveților către stăpăn, iar mai cu osăbire spre mai multă statornicie așezării pomenitului tirg, privind la cele părințești și însuși a Dumii sale spatariū patrioticești jertvirii de slujbă, i legiuim și din partea noastră aceste privileghii, adevă: Neguțătorii aceia ce au să să adune spre a să așaza la târgul pomenit fiind, după cum s'au zis mai sus, din oameni străini și fără nici un amestec de vre o dare cu lăcuitorii țării ori de ce nație vor fi, să rămăie în nesupărare de bir și de havalele în vreme de cinci ani. Dughenile i hanurile ce își va face d-nealul la acest tirg, ca un stăpăn a moșăei, cu însuși a dumisale cheltuială, să fie scutite de banii agiutorinței și de ori ce alte dări i havalele ce vor fi asupra altor asămine binale, aceste întru nimică și cât de puțin să nu fie separați. —

Căpitanul de târg să să rănduiască de către stăpănul moșii, carele să fie om vrednic și cinstit, cu bune purtări și fără nici o abatere la vre un catahrisă, supus însă dregătorilor ținutului întru cele ce afărna de stăpănire.

Venitul cântarului din acest târg să fie iarăș a d-sale spătar: urmând a să lua acest venit întocma după cum să obi-cinuește la alte târguri.

Treizeci lude, oameni străini, ci's va pute găsa și aduce de acum înainte dumnealul spătar: de peste hotar, fără nici un amestec de vre o dare cu lăcuitorii țării, neîind din cei strămutați de la un loc la altul, nici din cei fugiți la haltă sau a'urea peste hotar și întorși la urma lor, adiverși fiind de dumnealor dregătorii de margini că sănt cu adevărat străini și fără nici un amestec cu birul țării, făcându-i și visterii cunoscuți, așezându-i pe moșia și târgul arătat, vor fi scutiți și apărați de toate dările și havalele de a pururea, care oameni să fie pentru paza târgului de foc, de oameni răi și de întoc-

mitul drumurilor și alte trebuințe a târgului, după cum îi va orândui stăpânul moșii.

Fiindcă D-nealul Ștatar: ca un stăpan a moșii Bucăce, unde are să să facă și tirg, să îndatorește acum cu a d-sale cheltuia a a face drumurile, ulițele târgului mahalalelor cu prund de la S'ret, să îndatorească și tirgoveții ca fiște carele înaintea dugheni și a caselor lor, atat în târg cât și la mahalale să aiba purtare de grijă a drege ulițele și a le îndrepta, când să vor strica, iarăș cu prund (carându-să și aducându-să prundul de către D: stăpânul, spre a fi de a purure în bună stare.

Pe lângă aceste spre mai multă înlesnire locuitorilor la alișveriușul lor, hotărăm a să face și nouș Țarmaroace pe an, însă: 1-iu de zioa sînților Trii Ierarchi, Ghenare 30: al 2-le de zioa duminici a doa săptămână din postul mare: al 3-le de zioa Sf. apostol și evanghelistul Marcu, April 25: al 4-le de zioa aflării a cinstului cap a Sf. Ioan botezător, Mai 25: al 5-le de zioa nașterii a Sf. Ioan botezătorul, Iunie 24: al 6-le, de zioa Sf. marelui mucenic Pantelimon, Iuli 27: al 7-le, de zioa Sfântului Simion stalpnicu, Septemvrie 1: al 8-le, de zioa Sf. apostol și evanghelist Luca, Octomvrie 8: și al 9-le, de zioa Sf. Ierarch Spiridon, Decemvrie 12: precum și zi de târg pă toată săptămâna Vinere, la care adunări volnic să fie orî cinci a merge și a neguțători cu orice lucruri vor ave de vândut și de cumpărat nesupărându-să și neoprindu-să de către nimene întru nimic. Spre a ave însă și d-nealul stăpânul moșii oareșcare despăgubiri și folosinți de pe aceste adunări în potriva călcărei ce urmează a să face moșii și a locului de îmaș ce trebuie să aibă d-lui dat totdauna pentru pășunea vitelor Țarmaroacelor în vremea ținerii Țarmaroacelor și a dzilelor de târg, hotărîm și îi facem hărăziri și miluire venitul mortășăpiei de la vitelc ce se vor vinde în aceste zile, care venit să va lua întocmai după condica veche din visterie cu pecetea gospod, adecă câte douăzeci și patru bani de toată vită mare ce să va vinde, boi, cal, vacă și Țapă, luându-să giumatate de la cumpărător și giumatate de la vinzător, fără a să supăra cineva cu un ban mai mult.

Fiindcă dumnealul ca un stăpan a târgului, voește ca tirgoveții să fie de a purure scăpați de orice primejdie, să îndatorește să aibă purtare de grijă și privighere de a fi în târg școală, doftor și moașă și spițerie, care acestea să fie în bună statornicie și cu rânduială și cu știință ca niște (așezăminte) ce sînt de neapărată trebuință pentru opștie, și spre aceasta hotărește ca venitul mortășăpiei, ce i s'au dat d-sale, să'l întrebuințeze în aceste folositoare trebuințe. Inșă mai legiuește

d nea i t t pentru această trebi înț să ție câte două pa-
rale de cug de la carăle ce vor veni în târg cu orice lucrur
de vinzar

Aceste întărindu-să Ds: spătar: ca nestrămutat pronomion
leguire. s. notărește și aceasta, ca lăcuiitori acestui târg, cari
nu vor plăti b zământul ce să vor așăza sau nu să vor ține de
înveli e cu care să vor alcătui cu stapănul moșăi, platind
numai pe cât vor șade, să să dea afară de pe moșăe, însă cu
știre și vo visteriei, după cercetarea ce să va face. Spre care
poruncind tuturor, cui să cuvine, a să urma intoama, după
cum ma sis, prin acest hrisov întărit cu însuși a noastră Dom-
nească jecete și iscăli ură să h tarește. Poftim și pe luminași
Domni frați noștri, care din pronia lui Dumnezeu în urma
noastră sa vor orăidui ocărmuțori pământului acestuia, nu nu-
mai sa nu simintească sau să stramute această cuprindere de
privilegiu, c mai vârtos să întăriască și sa instatornicească
pentru a Domniilor sa e laudă și fericită pomenire.—S'aū scris
la scaunul Domni mele în orașul Iașăi intru cea dintăi Domnie a
Noastr. la Moldavia, la anul al șasele.

1824, Ghicari 16 ..

Răposatul Gh. Ghințer din Botoșani poseda, în 1836, o co-
pie legazată a hrisovului.

VI

DOCUMENT PRIVITOR LA TĂRGUȘORUL POENI

1845 Mai 21

Așăzare

După alcătuire săvârșită prin buna primire și împăcare între
gîoscalitul cu neguțitorii jidovi în numărul de douăzeci și
nouă gospodari pentru înființarea târgușorului de la moșia me
Poenile din ținutul Eșii ce prin luminat hrisov din 1837 este
hărăzit a să face cu douăsprezăci adunări de țarmaroace peste
an, și zi de târg pe fieștecare săptămână Duminica, s'aū sta-
tornicit următoarele condiții:

1-ia. Pe vreme de doi ani de zile socotiți de la Septembrie
viitor să nu aibă a plăti numiții neguțitorii nici bezmăn, nici
otcupul rachiului și a pacurei, în care curgere de vreme li să
mai dă în a lor folos și cu țările (?) fără vre o plată.

2-le. Pentru vin însă ce țărăș li să dă dreptul di a vinde
de acuma, întâiū să vor îngriji a să aduna și a să statornici
cu așăzari de dugheni a lor păr la număr de șasă zăci gos-

podari, să aibă a plăti otcup de pe loc în curgire de zăci anî câte doî lei pe tot anul, dar mai înainte de a să aduna zisul număr vor fi cu totul oprîți de la vînzarea lui, înțelegându-să în sfârșit ca acei 60 gospodari trebuie să'îi facă fiște care dughiana sa.

3-le. De la acei doî anî înainte vor plăti bezmăn pe fiște care an fără strămutare câte una carboavă pe stînjîn de pămănt la față, și otcup în curgere de zăci anî câte trii lei pe vadra de rachiū și trii lei pe vadra de păcură pe tot anul, iar de la zăci anî înainte vor urma a plăti otcupul cu adaos adică cāti jumătate carboavă di vadră de vin și doî sorocoveți de vadră de păcură fiște care an.

4-le. Cășăpia însă va rămăne pentru totdeauna în socoteala proprietății, precum și din (?) vînzarea fînului cu oca, nu mai puțin și a orzului și a ovăzului cu oca sau macar cu dimerliea, iarăș să oprește cu totul, rămăind aceste numai în dreptatea ratoșului; iar vînzarea cu merța a ovăzului și a orzului li va fi pentru totdeauna neoprită, precum nici vînzarea de pește, tîtîun, sare și luminări de său sau de cîră ce vor aduce făcute de la alte locuri iarăș nu vor fi oprîți.

5-le. Pentru oareșicare a lor îngăduiri la facerea dughenilor ce fiștecare, prin inchizășuire unul pentru altul, să îndatorește a face negreșit pără într'un an în număr de două zăci și nouă cu a lor cheltuială pe locul de la vale de ratoșu, după ce însă mai intaiū să vor Invoi cu lăcuitarîi ce aū case pe acelaș loc, li să va da din lemnul trebuincios din pădure de pe moștea me și anume parî, nulele, căpriorî și podială de plop, răchită și fagi.

6-le. Lungimea locurilor la dosul dughenilor are a li să dă câte de cincisprezăci stănjăni, osebit li să dă încă și locuri de o școlă (de un țintirîm) și un feredeū fără vreo plată de bezmăn.

Cu aceste condiții dar făcându-să două Inscrisuri de așă are, acest iscălit de mine li s'aū dat lor, iar acest iscălit de dănși mi s'aū dat mie.

1845. Iul 21

(isc). Alecu Balș.

Origini alul era, în 1837, în posesia d-lui M. Ch. Mendelovici, în Iaș

VII

DOCUMENT PRIVITOR LA TÂRGUȘORUL NEGREȘTI

1845 Iulie 5

Gios iscălita proprietara moșicî Negreștii dela țin : Vasluî, prin aceasta fac cunoscut că m'am invoit cu neguțitorii ce să gădesc pe această moșie și care acum vor a să așeză, ca să facă case și dugheni pe pieața unde și este înființat de mai innainte rateșu și dugheni, pozvolită fiind asemenea dreptate și a celor ci de acum s'ar așeza pe pomenita moșie după condițiile de mai gîos arătate :

1° Fiește care tîrgovăț vroind a spicularisi rachiû, are voie a aduce și a vinde plătind în folosul proprietății câte 32 cr. argint austriacești pe vadra de spirt sau șum, fără oselire și alt soiû de spirturi, precum : vutca, rom, arac, slibovițe și altelc asemenea acestora peste cari plată de 32 crețari la vadră, vor mai plăti 2 cr. argint pentru înfrumusețarea tîrgulu și plata vechilului despre a cărui indatorire se va lămuri la art. 19, 20, 21 și 22.—Negustorii ce vor aduce sume de rachiû sau alte spirturi și ar voi a vinde cu ridicata afară din tîrg la orăndari de pe alte moși vor plati numai 12 cr. argint de vadra, neavand voe nin enea a vinde, până mai întâi nu va plăti acest erat și va ave țidula vechilului sau a posesorului. și nimeni din lăcuitorii mahalalelor nu este volnic a aduce rachiû de așurea, nici a vinde, păstrându-să acest drept numai proprietății și neguțitorilor tîrgovești cu regula hotărâtă.

2 Tot acela ce va voi a spicularisi în acest tîrg orice soiû de vin sau a'și aduce pentru casa sa, va fi slobod. ca și proprietara, plătind proprietății câte 8 cr. arg. de vadra și osăbit câte 2 cr. arg. cari vor fi pentru înfrumusețarea tîrgului și vechil, neavând voe a discărca până va plăti mai întâi eratul hotarit. De vor aduce somi mai multe pentru a vinde la alte locuri cu ridicata, vase întregi, aceste stand afară la uliță, sub pecetea posesorului sau vichilului moșiei, se va plăti pentru asemenea acei 2 cr. de vadră pentru înfrumusețarea tîrgului și vichil; iar dacă vor da cep îndată să plătiască eratul deplin. Să înțelege că dându-să cepul numai pentru probă care va fi în ființa vechilului, nu are a i să lua nici o plata precum nici pentru băaturile sau dohotu ce vor fi menite a trece transit prin tîrg.

3° De vor face rachiû de drojdie, de vin sau de ori de ce soiû altul, vor fi datori a plăti și pentru acel rachiû după cum s'au legiuit pentru celelalte spirturi, pentru must de mere sau

pădurețe ce va fi pentru trebuința casei nu vor da plată. Bere și med cine va vrea a aduce și a spicularisi va plăti pr prietății câte 4 cr. arg. de vadră oselit pentru tîrg și v chil câte 1 cr.

4° Oricine va aduce în tîrg și va specularisi pã ira sau dohot este îndatorit a plăti proprietății câte 16 cr. arg. de vadră și ebit câte 1 cr. de vadră pentru tîrg și vechil

5° Pităriile, căsapiile și mungeriile vor rămâne în fol sul proprietății, ele avînd în toata vremea pãne, carne, lumânari de bună calitate, să vor vinde cu prețul ce să va politici pe la alte tãrguri.

6° T ate cele privitoare pentru îndestularea hranei norodului, ce s'ar aduce în tîrg de vânzare nu sa va lua nici o pată.

7° Eratul cãntarului este în folosul proprietății și sa va lua câte 2 cr. arg. la sută de ocă pentru producturi, a remenea pentru sare, mei, lînă și altele, mărful care duș a fe ul lor ar trebui a sa trage priu cãnta i se va plăti tot cãte 2 cr. arg. la suta de ocă, și nu este iertat nimaruia a cantari cu al său cãutar mai multa sumă decãt di la una panã la d uã zeci și cinci ocă.

8° Tot acel ce va unelti viclesug de aducere de ăturii, de taină, sau altor lucruri și nu va urma întocmai plata eraturilor legînite și să va dovedi cã au mistuit ceva, atunci să va lua în folosul proprietății, oricãt va fi, lucru de controbontu.

9° Negușitorii ce vor ave dughene și case la ulișã vor plăti cãte patru sorocoveși austriacești de siãnjeu pe an. socotitã măsura în lãțimea locului din fãșã avãnd fiește care cãte 14 stj. lungime în dos; mãã la mahala i i jumãtate prețul tot acceiaș mãsura; acest besmãt se va plăti în 2 vadeli, adicã giu-mãtate la 23 April și giu-mãtate la 26 Oct. a fieștecãru an negreșit, și acel care nu ar fi urmãtoriu cu plata aceluț besmãt pãnã la trii ani, va perde beneaua în folosul proprietãrii fãrã a să putea ajuta cu vreo propunere.

10° Pentru vitele ce ar ave tîrgoveșii și vor ave trebuinșã de imaș, să vor alcãtui cu proprietatea, dacã va ave de unde să le dee sau să vor alcatui cu megieșitele moșii.

11° Nici un tãrgovãș nu va fi volnic a lua loc și a înfiinșã benea fãrã înscris document di la proprietate, și luãnd document va fi datoriu a ridica beneaua, pe linie însemnatã de proprietar, de cãrãmidã sau de vãlãtuci și acoperãmãntul de dranișe sau scãnduri în curs de 2 ani, iar nefiind urmãtoriu, acel loc să va da altuã ca să facã benea pe el spre infrumuseșarea tîrgului, datorii fiind toți acei cu benale ce nu au documenturi de la proprietar să iei de acum, spre a să cunoaște de statornici. A vinde, a cumpãra, a schimba și nici

cu un chip a şifaci de la o parte către alta din benalele şi locurile fără voia şi ştirea proprietăţii şi fără a ei întăritură nu este iertat nimăruî; iar voind proprietatea a răscumpăra benalele ce să vor vinde, va ave dieptul de p̄otimisis. Tot acel ce va vinde din benale şi proprietatea nu ar vroi a să rotimisi şi atunci să aibă a plăti zăcîiuală giumătate vinzătorul şi giumătate cumpărătorul la adiverirea zapisului, cari bani vor fi pentru îmbunătăţirea şi infrumuşetarea tîrgului.

12 Locuitorii ce vor fi cuprinşi în dările haznalei sub numirea de birnicî şi intraţi în lucrul boerscului a cînd pămăntul de hrană după aşezamăntul cărmuirii, de ar fi şi cu locuinţa în uliţă, nu să vor pute apăra de această lucrare sub numire de tîrgovăş.

13 Neguţitorii cei din afară în zile de tîrg şi iarmaroace sînt slobozi a aduce orice soiū de mîrfuri afară de vin, rachii şi păcură.

14° Nicî un soiū de fabrică nime nu va putea deschide mai înainte de a se invoi cu proprietara, lesne înţelegăndu-se că croitorii, cojocarii, ciobotarii, stolerii, curălarii, lăcătuşii, boingii şi bucătarii nu sînt fabrici.

15 Pentru un loc de feredeū, şcoală şi şintirim a naţiei evreeşţ, unde să va insemna de către proprietate nu se vor lua bezmat, nici se vor mai lăţi fără voia şi primirea proprietăţii.

16 Tot tîrgovaşul aflător cu statornicia acum acolo şi care se vor mai aduna cu rânduiala hotărîită sînt datorî a se feri de vrajbă, sfezi, bătălii şi intrigî, supunădu-să deapurerea bunelor purtării, pitrecănd cu placută linişte şi cinste şi deplinător la toate rinduelile şi regulele atărnate de cărmuire şi a dritului proprietăţii, atât după această aşezare căt şi în altele cu nici o pribănire; căci abătăndu-se va fi depărtat de tîrg şi răspunzătoriū păgubirelor ce ar urma, fără a se putea ajuta cu

rice propunere. Fieşte care la vreun proşest dintre proprietate saū posesor întru cei ce se atinge de acest tîrg, se va supune pravelilor cărmuirii locale, fără a se numi şi a se ajuta cu protecţiune străină, nefind volnic nimene a se statornici în acest tîrg fără ştirea vechilului şi voia ce se va da de către dînsul de la proprietar.

17' Spre a nu urma catehrisuri, bătălii, prădăcuni şi alte neoriudue î, se va aşeza un vechil din partea proprietăţii, om cu caracter cinstit şi cu distoînicie.

18' Pentru orice lucruri atingătoare de obştea tîrgului cerşute şi de proprietara, va fi deapurura două mădulării, unul de o naţie creştinească şi altul de evreiască, oameni aleşi de obşte prin înscris cu bune purtării, care în unire cu ve-

chilul vor îndeplini în vremea niște asemenea lucruri fără părtinire sau cea mai mică obișnuire.

19° Pentru veniturile ce se unesc în folosul îmbunătățirii tirgului, cuprinse la art. 1, 2, 3 și 4 vor alcătui deosebită casa a tirgului, așezată sub paza vechilului precum și a celor două mădulări orânduite prin art. 18, cari vor fi datorii a strînge aceste venituri și a alcătui generalnică samă de aceste venituri, a le da în oțcup prin publicații și mezat, după cuvenita orînduială, din care se va plăti mai întîi leafa vechilului și a scriitorului său, pe cît li se va orîndui de proprietate; iar ceilalți bani să vor păstra în această casă, din care să vor face cheltuelile trebuincioase pentru îmbunătățirile tirgului. Vechilul împreună cu fețele sus arătate, vor alcătui budgetul la începutul fieștecărui an, de cheltuelile cerșute, îmbunătățirile dinăuntru, pe care le vor împărtași proprietății, spre a lua incuviințare, după care vechilul și ceilalți au a urma, dând duplicata socotiala de cheltueli la sfîrșitul fieștecărui an proprietății, neputînd și nefiind slobozi a cheltui vreun ban, peste acel budget îmbunătățit, fără știrea și voia proprietății. Se vor alcătui unele pojarnicești, se vor așeza stăp cu fanare la fieștecare 30 stj: pe amîndouă părțile ulițelor și din d pe la respintenți, se vor tocmi fanaragiiu trebuincioși spre privighere toată noaptea precum și de slujitori cu uniforme trebuitoare.

20 Acest vechil va cerceta pricinile dintre tirgoveț și va ave privighere a se ține cea mai buna orînduiala înlăuntru, cum și obiectele de pază și de infrumusețarea tirgului după regulele de mai gîos. Fiește care târgovaț este datoriu a ține cea mai bună curățenie atât în fața benele cît și din d s nilepădănd gunoiu și alte mărșăvii aure decăt numa afară din tirg.

21° La fiește care 5 dughene din pîșa tirgului neguțitorii vor fi datorii a ave deapururea scară, otgon, cîngi și cărlige de fier, un topor și o cadă plina cu apă precum și ogeaurile scoase afară peste acoperămînt pentru ferirea primejdiei de foc (ferească D-zeu).

Drept aceia nu va fi nimene îngăduit a ave în pieța tirgului suri, poieți și alte asemenea hețuri acoperite cu stuh sau răgoz. Aceste regule pentru politie fiind potrivite cu cele statornicite de cărmuire pe la alte tirguri, el, vechilul, va ave a urma întocmai cu a lor rosturi precum și a se supune la orice îndeplinire a regulii înființate de cărmuire după vreme și a fi răspunzătoriu pentru orice abuz împotriva așăzămîntului.

22° Pentru orice drituri sau obiecte ori scăpate din vedere

sau încă neprevăzute, vor fi în singura dreptate și dispoziția proprietății după felul lor.

1845 Iulie 5 zile.

Eufr. Roset

Invoiala este legalizata de Div. n. al de apelație a Pr: Moldovei secția III, sub No. 1984, 1845 Iulie 10. Copia este asemenea legalizată de Primaria comuner Negrești care declară ca este aceeași înțocmită după copia aflată la dosarul No. 37 din anul 1875.

D. M. G. Ișnat, institutor din Negrești, care a scos, pentru d. Gh. Ghibanescu, o copie de pe exemplarul adăverit de Primarie, a adăugat următoarele: Revazut copia din 1875 și îndreptat unele cuvinte citite greșit de cei ce au copiat — 23 Martie 1912.

D. Ghibanescu a publicat, în 1913, o analiză dezvoltată a învoielei în *Opinia* din Iași. În urma intervenției d-lui Dr. Steuerman, d. Ghibanescu a avut mabilitatea de a-mi pune la dispoziție exemplarul din care se cerșește

VIII

DOCUMENT PRIVITOR LA TARGUȘORUL FRUMUȘICA

1845 Iunie 25

Cu mila lui Dumnezeu, Noi Mihail Grigorie Sturza Nevestițelor țării Moldovei.

Prin jaloaba ce au dat Domniei Noastre d-mnealui logofătul Alecu Mavrocordat, au făcut cerire de a-i se întări prin hrisov invoiala ce a sevrșit la 8 Octomvrie anul 1844 cu negușitorii tirgovești jidovi din tirgșorul Frumușica și pe moșiea d-sale Storești, ținutul Botoșani și totodată înfățășându-ne în original acea invoială din partea tirgoveștilor către d-mnealui care invoială se vede în următoarea cuprindere:

1° D-nealui proprietarul să le dea loc pentru o școală, un feredeu și un țințirim, pentru care eî nici un ban bezmăn să nu plătească, nu mai puțin le va da și lemne fără plata pentru facerea acestora.

2° Pentru locul ce vor cuprinde cu facerea dughenilor în tirg se va mărgeni plata așa: doi lei stânjenul pe an bezmen fața numai, iar lungul din păretele casei patrusprezece stinjen pentru ogradă, fără a da un ban pentru lung.

3° Pentru tot rachiul ce vor vinde ei pe la dughenile lor, vor plăti doi lei vadra spirt, șesezeci parale vadra șum, un leu vadra vin, și cincisprezece parale vadra de păcură.

4° Cășăpiea tirgului este a proprietății și eî voind a ținea, se vor învoi cu proprietarul, însă și pentru nașiea lor vor ave un trunchiū numai, plățind în folosul proprietarului pentru acel trunchiu așa: un leu de boū, treizeci parale de vacă, douăzeci parale de gonitoriu și mănzat, cincisprezece parale

de ițel, șese parale de oaie și berbece și două parale de miel, ca cu aceasta să se îndemăneze plata tacsiei, și toate celelalte trunchiuri rămân în folosul proprietății.

5 Mungeria și Chităria sunt veniturii a dumnealui proprietarului și aceste d-lui le va vinde aceluia ce ar vroi a le ține potrivit cu prețul IIărlăului.

6 Pentru cântarul care va fi în folosul proprietarului, vor plăti opt parale suta orice marfă vor cântări.

7¹ Mortăsăpiea de vite, când se vor vinde în tîrg, vor plăti opt parale vita mare și patru vita mică.

8¹ Fiște care din ei este slobod a vinde fan și orz pe la dugheni, fără nicio plată către proprietate.

9⁰ Ei nu vor fi slobozî a vinde sare pe uliță, ci numai prin dugheni și nici la straini(?); iar negușitorii ce se vor statornici sînt slobozî a vinde sare și în dugheni și în pieță și în orice altă (parte).

10 Pentru văraticul a două vaci și un cal de fiște care din ei li se va da imășul trebuitoriu.

11 Dovedindu-se urmarea vreunii din ei, că au adus vin, rachiū și alte productuii în tîrg, fără a plăti prețul cuviincios după scrisa mai sus așăzare acelor producte, tot se va lua contobond fără a le remane cuvinte de îndreptare pentru așa făptuire.

12¹ Spre depărtarea a tot felul de uneltire păgubit are proprietății sînt ei datorî toată marfa orice felu ar fi, să nu o văre în tîrg pe aiurea decăt prin rohatcele ce au a se înființa spre a fi supusă cuviincioasei revizi.

13⁰ Ei sînt datorî neapărat ca spre înființarea tîrgului mai în grabă de la primăvara viitoare, adică de la 1 April 1845 să se apuce a face dugheni după stările lor, silindu-să în tot timpul a nu prelungi, căci pe temelul alcătuirii de mai sus, săvârșită cu dmealui proprietarul, s'a desființat contractul ce ei au închiet pentru tîrgul Frumoșica, și prelungirea i va supune respunderii.

14⁰ Înființarea dughenilor sînt ei datorî a o urma întocmai cu linia ce va însemna rînduitul din partea d-sale proprietarului.

15⁰ Spre paza de foc sînt ei datorî să aibă pe la binalele lor câte o cadă plină de apă, o cange și o cofă, prin care să se poată stavilă o așa nenorocită întâmplare.

16¹ Să fie dator proprietarul ca după ce se vor statornici cel puțin optzeci familii a le scoate hrisov ca să le siguri-pască statornicie acesteî alcătuirii întru toată viitorime.

17⁰ Fiește căruia dintre ei le va da d-nealui proprietarul câte un document la mână pentru locul ce vor cuprinde și pe care își vor face așezările.

18 Asemene și boingieria și tăbăcăria rămân slobode în fol sul lor, fără nici o dare către d-lui proprietarul.

Totodată potrivit cu cererea d-sale logofatului încuviințăm ca comisarul de care e trebuință de a fi în acel tirgușor să fie ales de către d-nealul după prenumiile vechi ce are și se va întări de către ocărnuire.

Domniea Noastră prin acest a nostru Domnesc hrisov întărim spre veșnica urmare păzire întocmai și mai sus însemnatei alcătuirii, atât întru îndatoririle ce se ating din partea proprietății către tirgoveți, cât și din partea acestora către proprietate, fără cea mai mică strămutare. Iar pe cei din urma noastră luminați Domni, frații noștri, cari din Dumnezeiască voință vor ajunge ocărnuitori țării acesteia poftim nu numai să nu strămute această legiuire folositoare și de obștească priință, ci mai ales să o întărească pentru nesfârșita laudă.

S'aș scris hrisovul acesta la scaunul Domniei Noastre în orasul Iași, în anul al 12-lea al Domniei Noastre la Moldova.

181- 1 m 2-

Mihail Sturza Voevod

O copie legalizată a hrisovului era, în 1888, în posesia răposatului S. Șulimovič, din Frumușica, care dăduse o copie societății Istorice Iuliū Baras h.

INDREPTĂRI

Pg. 10 rindul 1 și 2 de jos, citește : prin care se fixa, în loc de : prin care fixa.

pg. 16 nota 3, citește harta, în loc de hartei, și șterge virgula după : anexată.

pg. 20 r. 9 de sus, citește : Curții, în loc de : Curți.

„ „ r. 10 de sus, citește : bezmân, în loc de : bezmăni.

pg. 22, nota 1, citește : XI, în loc de : XX.

pg. 27 r. 6 de jos, citește : care sună, în loc de : dar sună.

pg. 38 r. 8 de jos, citește : populația, în loc de : popuția.

pg. 39 r. 2 de jos, citește : minimum, în loc de : minimă.

pg. 51 r. 5 de sus, șterge virgula după : havaleli.

pg. 53 r. 4 de jos, șterge virgula după orz și pune-o după : vinde.

pg. 55 r. 7 de sus, citește : moșii, în loc de : moși.

„ „ r. 4 al notei, citește : care l-a dat spre copiere, în loc de : care le-a dat spre copie.

pg. 58 r. 3 de sus, citește : volnicește pe, în loc de : volnicește lui.

pg. 67 r. 15 de sus, citește : minimum, în loc de : minim.

pg. 73 r. 1, șterge virgulele după : numită și declară.

pg. 75 r. 5-6 de sus, citește : dezvoltare ; creștinii, în loc de : dezvoltare creștină.

pg. 81 r. 2 de sus, șterge virgula după : convențiile.

pg. 93 r. 7 de jos, citește : tacsii, în loc de : tacsii.

pg. 95 r. 11 de jos, șterge virgula după : noue.

pg. 100 r. 3 de jos, citește : recunoaște, în loc de : recunoașe.

pg. 101 r. 11 de jos, citește : rugându-să, în loc de : rugându-vă.

pg. 103 r. 12 de jos, citește : orașăle, în loc de : orașele.

pg. 104 r. 13 de sus, citește : neguțitorii, în loc de : neguțitorii.

pg. „ r. 20 de sus, citește : ari, în loc de : cari.

pg. 105 r. 17 de sus, citește : să, în loc de : și.

„ „ r. 11 de jos, citește : ci, în loc de : ei.

„ „ r. 4 de jos, citește : fi, în loc de : fi,

pg. 106 r. 21 de sus, pune „șării“ înaintea „Moldovei“.

„ „ r. 14 de jos, citește : Totoești, în loc de : Fotoești.

pg. 107 r. 13 și 20 de sus, citește : mahalalelor, în loc de : mahalelor.

pg. 112 după r. 9 de sus introdu numărul V, numărul curent al documentului.

Alte greșeli mărunte le va fi îndreptat singur cetitorul în cursul citirii.

TABLA TÎRGURILOR ȘI A TÎRGUȘOARELOR

<p>Bacău 19, 23-24. Băcești 7, 97. Bălți 35-39. Băra 97. Berești 63, 70-72. Bivolară 63, 64-65. Botoșani 22. Bozieni 63, 65-66. Brănză 98. Bucecea 57-59, 85, 112-15 Buhuș, Buhușoaia 7, 57, 60. Bujor 7. Caiuțu 57, 86. Codărești 7, 63, 74. Căminărești 97. Darabani 63, 66-67. Dămieniști 7, 97. Dimache 97. Docolina 63, 74-75. Domnești 7, 63, 80. Drăgușeni 7, 57, 60, 86. Drănceni v. Brănză. Fălticeni 24-26. Foltești 7, 63, 80. Frumușica 57, 60, 89-90, 121-123 Gugești 97. Golășei v. Bujor. Hărlău 21. Herța 17. Hocenii 7, 97. Ivești 95-96. Mamornița 40, 41, 63, 75-76. Mihaileni 26-33, 43, 82-83, 101-3. Moinești 40, 44, 85.</p>	<p>Margeni 7, 63, 80. Namal asa 40, 57, 60-63. Negrești 63, 76-78, 86-89, 117-21. Onișcani 97. Onițcani 16. Panzăreni 39-40. Parincea 7. Pascani 40, 41, 98. Pechea 63, 80. Plopana 7, 63, 80. Podul Iloaiei 45-57, 86, 103-12 Podul Turcului 63, 67-68, 66. Poieni 7, 63, 72-74, 87, 115-16. Pucetu 63, 80. Pungeții 63, 80. Puțeni 7. Rădăuți 4, 41, 63, 68-69 Răducaneni 63, 69-70. Rogojeni 63. Săveni 41, 57, 59, 85. Scobânceni v. Podul Iloaiei. Sculeni 57, 60. Siretul 21. Șoldănești v. Fălticeni. Suceava 14-15, 21. Sulița 44, 84-85. Țibana 97. Țigănaș v. Căminărești. Tg. Frumos 17-19, 34. Tg. Glodurile 63, 80. Tg. Nouă v. Mihaileni. Urdești 63, 78-79. Valea Rea (Ră) 63, 79. Viădenii v. Mihaileni.</p>
--	---

Prețul 1 leu.
